

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XVI.

Fasciculus .1.

BALÁZS JÓZSEF

**A magyar bűnügyi statisztika
kialakulása és fejlődése**

különös tekintettel annak módszertani kérdéseire

SZEGED
1969

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, ANTAL FONYÓ, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI, KÁROLY NAGY, ELEMÉR PÓLAY

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, FONYÓ ANTAL, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS, NAGY KÁROLY, PÓLAY ELEMÉR

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése

Acta Jur. et Pol. Szeged

A bűnügyi statisztika kialakulásának és fejlődésének európai szintű áttekintése¹ után jelen tanulmány a hazai bűnügyi statisztika megjelenését és fejlődését kívánja összefoglalni. Statisztikai irodalmunkban található ugyan néhány munka, melyek a bűnügyi statisztika hazai történetének egy-egy szakaszát tárgyalják,² ezek azonban csaknem kizárólag a hivatalos bűnügyi statisztika történetével foglalkoznak, és mellőzik a bűnügyi statisztikai irodalmunk, az elméleti, módszertani jellegű munkák feldolgozását. Jelen tanulmány e hiányt kívánja pótolni, amikor kísérletet tesz bűnügyi statisztikánk eddigi tudományos művelésének a bemutatására is. Természetesen az ilyen jellegű feldolgozás sem tekinthet el a gyakorlattól, nem szorítkozhat önmagában csak az elméleti tételek elemzésére, hanem azt éppen a gyakorlati, a hivatalos bűnügyi statisztika fejlődésével párhuzamosan értékelheti. Másképp szólva csak ezek szoros kapcsolatában, azaz a gyakorlat és elmélet együttes figyelembevételével, valamint a társadalmi és ezen belül a büntetőjogi viszonyokkal összhangban vizsgálhatjuk a bűnügyi statisztika elméleti, módszertani tételeit.

Nem foglalkozhatunk itt azonban a bűnügyi statisztikai adatok tartalmi kérdéseinek elemzésével, értékelésével, különböző dinamikai sorok bemutatásával, — jöllehet ezek is hasznos következtetések levonására adnának lehetőséget. A statisztikai adatok beiktatása és elemzése csak bonyolítaná — az egyébként is többrétű — fent vázolt feladat megoldását, valamint további, az összehasonlítható, módszertani problémák tárgyalását is igényelné. Etekintetben csak arra szorítkozhatunk, hogy a szükséghez képest esetenként utalunk a bűnözés fő fejlődési irányára, jellegzetes vonásaira.

Feltétlenül utalnunk kell továbbá a nemzetközi bűnügyi statisztikai elmélet és gyakorlat viszonyára a hazai bűnügyi statisztika színvonalának összehasonlítása és a különböző recipiumok feltárása céljából.

A bűnügyi statisztika elméletének és gyakorlati tevékenységének komplex jellegű feldolgozása természetesen számos nehézséget jelent és többféle megoldás

¹ Balázs József: A bűnügyi statisztika első felmerülése és kialakulása a statisztikai tudományban, Acta Juridica et politica; Tom. XV., Fasc. 2., Szeged, 1968.

² Az alábbiakban csak a kifejezetten igazságügyi (bűnügyi) statisztikatörténeti jellegű, vagy ilyen anyagot tartalmazó munkák szerepelnek. Ezek:

Konek Sándor: Bűnvádi Statisztikánk múltja s jövője hazánkban, Statisztikai közlemények, első kötet, 264. o., Pest, 1861., Bűnügyi statisztika 1904—1903., Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 30. kötet, Bp., 1910.; Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 36. kötet, Bp., 1911. 434. és köv. oldalak; Márai Lajos: Igazságügyi statisztika 1951/1952. tanév I. félév, Tankönyvkiadó, Budapest, továbbá Ua. 90 éves a magyar igazságügyi statisztika, Megyei és városi statisztikai értesítő, Bp., 1957., 6. sz.: Tiba István: A hivatalos magyar bűnügyi statisztika történetének áttekintése a reformkortól., A magyar hivatalos statisztika történetéből, Budapest, 1968., 210. o.; Hoóz István—Kovácsics József: Igazságügyi statisztika, Egyetemi jegyzet, Bp., Tankönyvkiadó, 1962., 7. és köv. oldalak; Hoóz István: A bűnügyi statisztika kezdetei Magyarországon c. előadása, elhangzott a VI. Statisztikai Vándorgyűlésen, Pécs, 1968.

is kínálkozik. Így például — a két alapvető megoldást kiemelve a feldolgozás lehet — tematikus, illetve történeti rendszerű. Ez alkalommal a történeti jellegű tárgyalási módot választva az alábbi főbb szakaszok szerint kívánjuk feldolgozni a bűnügyi statisztika történeti anyagát.

I. Bűnügyi statisztikánk kezdetei az abszolutizmus koráig.

II. Az osztrák statisztikai szervek hatáskörének kiterjesztése Magyarországra 1867-ig.

III. A hazai statisztika fellendülése (1867—1913)

IV. A bűnügyi statisztika művelése a két világháború között.

V. Bűnügyi statisztikánk helyzete és problémái 1945 óta.

I.

BŰNÜGYI STATISZTIKÁNK KEZDETEI AZ ABSZOLUTIZMUS KORÁIG

Mindenek előtt leszögezhetjük, hogy olyan értelemben vett bűnügyi statisztikáról, amely megközelítően is hűen visszatükrözné akár az igazságügyi szervek működését, akár a bűnözés volumenét, hazánkban a XIX. század első felében nem beszélhetünk. Ez nyilvánvaló következménye volt kedvezőtlen, függő politikai helyzetünknek, és részben az ezzel is összefüggő feudális viszonyoknak. Mint ahogy az akkori közigazgatás nem tette lehetővé, illetve általában nem is igényelt rendszeres statisztikai adatgyűjtést, ugyanúgy a korabeli rendezetlen és sokszínű, partikuláris törvénykezésünk sem biztosított alapot a bűnügyi jelenségek egyöntetű statisztikai felmérésére.³ A teljesség kedvéért azonban érinteni kell ezt a korszakot is egyrészt, mert bűnügyi statisztikánk kezdeti nyomai ide vezetnek vissza, másrészt értékelni kell az 1840-es évek ide vonatkozó kezdeményezéseit.

Arra nézve, hogy Magyarországon a bűnügyi statisztika gyakorlati művelése, azaz a bűnügyi adatok gyűjtése mikor kezdődött az eddigi statisztika-történeti, illetve jogtörténeti kutatások még nem adtak határozott választ. Különböző utalásokból feltehető, hogy a legalapvetőbb bűnügyi adatokat (az elítéltekről és a bűncselekményekről) már a XVIII. században nyilvántartották. Így például Fényes Elek a „drácoi törvények”-ről szólva jegyzi meg, hogy a vétkesek száma még a népességhez viszonyítva is kevesebb, „mint ezelőtt csak száz esztendővel”.⁴ Ez esetben nem az általa levont konzekvencián van a hangsúly, — amit módunkban sem áll ellenőrizni — hanem, azon, hogy valamiféle adatok alapján történt e megállapítás, ha Fényes nem is jelölte meg a forrásokat. Az viszont már ismert tény, hogy Mária Terézia már 1757. évben elrendelte, hogy a törvényhatóságok küldjenek jelentést a helytartótanácsnak a börtönökben fogvatartottak számáról, amelyek az elkövetett bűncselekményeket és a kiszabott büntetések tartalmát is feltüntették, illetve ugyancsak ezidőszakból ismertek már a bírósági perekre vonatkozó statisztikai kimutatások is.⁵ Ez utóbbiak azonban feltehetően polgári perekre vonatkozhattak elsősorban.

³ Az ország büntetőjogi helyzetéről mondotta *Szemere Bertalan* 1845. évben, hogy „Magyarországon az a botrány, hogy a bíró büntet, holott a törvény azt sem határozza meg, hogy mi a bűn és azt sem szabja ki, hogy mi a büntetés”, idézi: *Tiba I.*, id. helyen, 4. o.

⁴ *Fényes Elek*: Magyarországi statisztikája, III. kötet., Pest, 1843., 125. old.

A magyar királyi helytartótanács hatáskörével kapcsolatban később Fényes is azt írta, hogy az „A rabok, s fenyítő és polgári perek számáról, börtönök állapotjáról évenként lajstromos tudósítást kér a törvényhatóságoktól”.⁶ Ezeknek az adatoknak azonban rendszeres gyűjtéséről, illetve szolgáltatásáról még az 1840-es években sem beszélhetünk. Másrészt a főleg bécsi szervek által gyűjtött adatok titkosak, s a kutatók számára is szinte hozzáférhetetlenek voltak. Keserűen állapítja meg, a honismerettel kapcsolatban Fényes 1841-ben, hogy „Csaknem áttörhetetlen akadályokkal kell küzdeni: ki hazája képét csak türethetően is akarja festeni.”⁷ Ez a megállapítás 1840-ig érvényes a bűnügyi adatokra is, amit kézzelfoghatóan igazol az is, hogy az ezt megelőző időben napvilágot látott statisztikai munkák mellőzni kénytelenek az országos jellegű bűnügyi, pontosabban szólva ezidőben még csak börtönügyi adatokat.

Országos jellegű börtönügyi adatok első alkalommal csak 1841-ben kerültek nyilvánosságra Balla Károlynak a Börtönügyi viszonyok javításáról szóló munkájában, ahol a saját maga által gyűjtött adatok összefoglaló táblázatát adta 1837. évre vonatkozóan.⁸ Hivatalosan is kifejezett igény a hazai bűnözés általános felmérésére az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslattal kapcsolatban jelentkezik, amikor is az 1840. V. tc. alapján kiküldött kodifikációs bizottság, mint Országos Választmány azzal kezdte munkáját, hogy oly értelmű kérelmet intézett a nádorhoz: készíttessen egy statisztikai kimutatást az 1831. január 1. és 1840. december 31. közötti évek folyamán a törvényhatósági, városi és úriszéki börtönökben letartóztatottak számáról, továbbá a börtönök állapotáról, végül a halálbüntetések tényleges alkalmazásának terjedelméről.⁹

A Helytartótanács Számvevői Hivatala által begyűjtött és táblákba foglalt anyag az alábbiakra terjedt ki.¹⁰

Az évenként közölt táblasorozat oldalrovatában szerepelt Magyar- és Horvátország 56 megyei és 52 városi törvényhatósága, míg fejezetei sorszám szerint a következő ismérveket tartalmazták:

1. Rabok száma

közülük voltak: 2 per alatt; 3. Felmentve; 4. Elítélve

Az elítéltek sorai között voltak

a) *Vétséget tekintve*: 5. Gyilkosok; (ezek közt 6. szülőgyilkos, 7. gyermekgyilkos) 8. Történetes gyilkosok, és verekedők; 9. rablógyilkosok és rablók; 10. gyujtogatók; 11. marhalopók; 12. tolvajok; 13. más vétségűek; polgári útra tartozó vétségek;

b) *Nem szerint*: 15. férfiak; 16. nőszemélyek;

⁶ *Dávid Zoltán*: Statisztikai adatgyűjtések Magyarországon a XVIII—XIX. században, Statisztikai Szemle, 1965., 6. sz., 631. o.

⁷ *Fényes Elek*: Magyarország statisztikája, II. kötet, Pest, 1843., 125. old.

⁸ *Fényes Elek*: im., előszó, továbbá u. i. 121. o.-on, a polgári perekre vonatkozóan jegyzi meg, hogy az egész országra szóló összefoglaló adatokra minden igyekezete ellenére nem tehetett szert.

⁹ *Balla Károly*: Vélemény a büntetés mód javítása iránt, Pest, 1841., „Jegyzik a magyarországi törvényhatóságok s vérhatalomjogos uradalmak börtöneiben fogva volt raboknak” (C. táblázat) bemutatja külön-külön az 1837. évi első és második félévi rabok számát megyénként összesítve, továbbá a megyei népesség számát általában az 1837. vagy az azt megelőző vagy követő évekről.

¹⁰ *Fayer László*: Az 1843-iki Büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, Budapest, 1896., I. kötet, 102. old., valamint uo., II. kötet, 510. old.

¹¹ A statisztikai kimutatásoknak az országos levéltárban levő eredeti példányai alapján készült másolatait lásd *Fayer L.* im., 100—319. oldalakon.

c) *Életkorra nézve*: (nem szerinti bontásban) (17—18.) 16 éven alul; (19—20.) 16 évtől 24-ig; (21—22.) 24 évtől 40-ig; (23—24.) 40 éven túl.

d) *Állapot (osztálytagozódás) szerint*: 25. nemesek; 26. előkelőbbek; 27. polgáriak; 28. jobbágyok; 29. külföldiek.

e) *Vallás szerint*. 30. róm. kat.; 31. ágost vallást követők; 32. helv. vallást követők; 33. egyesült görögök; 34. nem egyesült görögök; 35. zsidók.

f) *büntetésbeli rabság ideje szerint*: 36. fél éven alól; 39. fél évtől egy évig; 38. egy évtől három évig; 39. három éven túl.

Az előbbiektől elkülönítve, de ugyancsak évenkénti és teljesen azonos fejrovatú táblázatokon mutatták ki a törvényhatóságok alá tartozó pallósjoggal bíró uradalmi börtönökben fogva tartottak adatait vármegyék szerint.

Némileg eltérő külön táblázatokba foglalták a törvényhatóságok rögtönítélő bíraskodásának (a halálbüntetéseket tartalmazó) adatait. Az évenként közölt táblázatok oldalrovatai tartalmazzák az 56 vármegyét, és 4 várost (Debrecen, Késmárk, Szabadka, Szeged), fejrovatai pedig a következőket:

1. *Gonosztevők száma*;

közülük: 2. elítéltek; 3. rendes per útjára utasítottak;

az elítéltek között voltak: 4. rablógyilkosok; 5. rablók; 6. útonálló fosztogatók; 7. gyújtogatók.

A további nem, életkor, állapot (osztályrétegződés), vallás szerinti rovatok megegyeztek az első táblánál tagoltakkal.

A rendelkezésre álló adatok tehát mindenekelőtt két tényre engednek következtetni. Egyrészt, hogy hazánkban 1831-től biztosan, de feltehetően korábban is nyilvánították a törvényhatósági és úriszéki börtönök rabjait a fenti ismérvek szerint. Másrészt abból a körülményből, hogy ezt az országos börtönügyi adatgyűjtést a kodifikációs munkálatokra kiküldött országos választmány kérelmére a helytartótanács 1840. évben indította meg nyilvánvalóan következik, hogy ezeket az adatokat korábban országosan nem gyűjtötték, illetve nem összesítették sem a magyar, sem az osztrák szervek.¹¹

Ami az összegyűjtött adatok megbízhatóságát, realitását illeti számos kifogás emelhető, melyek közül ezalkalommal — mellőzve azok részletesebb értékelését is — csak néhány alapvető problémát említenék. Ezek egy részére már maga a börtönügyi Alválasztmány is — amely e forrásokat elsősorban felhasználta — felhívta a figyelmet, amikor jegyzőkönyvbe foglalta¹² az adatgyűjtés főbb hiányosságát, továbbá a kortársak — elsősorban Fényes Elek — is utaltak egyes számszerű tévedésekre és módszertani hiányosságokra.

A táblázatok egyik hiányossága, hogy nem teljes, mivel több törvényható-

¹¹ Bár feltételezhető, — mint teszik egyesek — hogy az osztrák Főszámvevő Igazgatóság (General-Rechnungs-Directorium) által 1829. évtől 1839-ig tartó, s a Monarchia egészére kiterjedő szekunder jellegű statisztikai adatgyűjtésben bűnügyi adatok szerepeltek volna. Ugyanis a Monarchia statisztikájára vonatkozó 1829. április havában kelt legfelsőbb kézirat a „...kormány célra szóló tekintettel” elrendelte, hogy „... valamennyi igazgatási ág tényleges alapjai és eredményei összegyűjtessenek, helyes és világos beosztás szerint összeállíttassanak és évről évre a beállott változásokhoz képest helyesbítessenek, kibővíttessenek és használhatóvá tétessenek” idézi *Bokor Gusztáv*: A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete c. munkájában, Budapest, 1896., 2. old.

Ezekről a több, mint 100 táblázatba foglalt anyagról semmi közelebbit nem tudunk, minthogy azok titkosak voltak, s korlátozott példányszámban, csak az udvari hatóságok tájékoztatására szolgáltak.

¹² *Fayer László*: im. II. kötet, 510—513. old.

sági és hozzájuk tartozó uradalmi börtön az adatokat a nádor ismételt sürgetésére sem küldte meg.¹³ Az alválasztmány véleménye szerint ugyan ezek a hiányzó adatok jelentős számszerű eltérést nem jelentettek az egész országra nézve, önmagában azonban az adatközlés elmulasztása is jelzi a korabeli adat-szolgáltatási fegyelem helyzetét.

Talán az előzőnél is súlyosabb hiányosság — éppen azért, mert nem ellenőrizhető — az, hogy feltehetően a megküldött adatok számszerűen sem tükröztek minden esetben a valóságot. Az adatgyűjtést elrendelő helytartótanácsi utasítás értelmében a törvényhatóságoknak évenként kellett számbavenni mindazokat a rabokat, akiket börtöneinkben fogva tartottak függetlenül attól, hogy később elítélték, felmentették, vagy per alatt maradtak, mégpedig oly módon, hogy a fentebb említett táblázat három rovata (per alatt, felmentve, elítélve) megegyezzen a rabok számával. Feltételezve, hogy az egyes években fogvatartott összes rabok száma — melyeknek ilymódon történő számbavétele a börtönigény felmérését célozta — a reális helyzetet is mutatta, ez a megoldás torzítást idézett elő az elítéltek összességében, valamint az egyes bűncselekménycsoportokban, de a per alatt levők számában is. Ugyanis a több évi börtönre ítélték büntetési időtartalmától függően több éven keresztül szerepeltek az elítéltek között, s így ennyiben többszöri — halmozott — számbavétel történt. Így például „Gömör vármegyében a 10 évi gyilkosok összes számában (174) csak 68 gyilkos egyed volt valóságban.”¹⁴

Az 1831—40. közötti börtönügyi statisztikai felmérés rövid áttekintése után még két kérdést kell felvetni, egyrészt mi volt a szerepe e fölmérésnek a kodifikációs munkában, másrészt a társadalom erkölcsi állapotok tükrözésében.

Az 1843. évi Büntetőtörvénykönyvet 3 részből állónak tervezték: anyagi, eljárási és börtönügyi kódexre, amelyeket az egyes albizottságok készítettek elő. Ismerve a táblázatok tartalmát, azok nem tartalmaztak olyan jellegű eljárási adatokat, amelyek kielégítő információt szolgáltathattak volna a kódex eljárási részéhez, illetve az azt előkészítő alválasztmány munkájához, — csupán a táblázat első három rovata (per alatt, felmentve, elítélve) adhatott erre némi tájékoztatást.

Ami a kódex anyagi büntetőjogi részét illeti legfeljebb a bűnözés általános áttekintésével vagy még inkább a halálbüntetések bemutatásával foglalkozhatott a munka alapjául. Egyébként a büntettségcsoportok ilyen összevont formájában, azok többoldalú, kombinatív feldolgozásának hiányában nem is nyújthattak jelentősebb információt.¹⁵ Különösen nem, ha még ehhez figyelembe vesszük, hogy a büntető törvénykezésre vonatkozó adatgyűjtést megnehezítették a büntettek osztályozásánál uralkodó bizonytalanságok is. Büntetőjogi kódex hiányában főleg csak a törvényszéki gyakorlat, s esetleg egyes rendeletek adhattak támpontot az egyes büntettségfogalmak megközelítő elkülönítésére.¹⁶

Jelentősebb értékű információt e felmérés csak a börtönügyi albizottság munkájához nyújthatott, — különösen a rabok számának a területi megosztását

¹³ A későbbiekben — nem tudni mikor — e mulasztásokat a törvényhatóságok részben pótolták, de így is néhány vármegye, valamint a határvidéki katonai területek adatai, — amelyekről még csak részbeni adatokat sem tudott az Alválasztmány szerezni — teljesen kimaradtak.

¹⁴ *Fényes Elek*: im., II.-kötet, 122. old.

¹⁵ Az Albizottság munkamódszerét hitelesen írja le *Pulszky*: *Életem és korom c. munkájában*, amelyből szintén erre lehet következtetni.

¹⁶ Ezeket mint meglévő problémákat *Schnierer Gyula* még a század 60-as éveiben is jogosan vetette fel „Igazságszolgáltatás, statisztikai előadások, 8. füzet, Pest, 1869.

jelző adataival — a létesítendő börtönök elhelyezésére s nagyságára tett javaslataikhoz. Bár ehhez sem annyira az egész év folyamán fogva tartottak száma, mint inkább — kiszűrve a fluktuációt — az egyidőben mutatkozó legnagyobb rabszám nyújtott volna tökéletesebb mutatót.

Arról, hogy ezek a kimutatások mennyiben tükrözték a társadalom erkölcsi arculatát, vagy akár csak bűnözés viszonyait is ugyancsak nem kapunk — már a fentebb említett hiányosságok miatt sem — kielégítő képet. A század végén megelégnkült statisztikai irodalom úgy jellemezte ezeket a kimutatásokat is, hogy azok inkább börtöneink állapotát, semmint bűnügyünk statisztikáját ecsetelték. Ezt az igen gyakran citált értékelést már csak azért sem fogadhatjuk el, mert a börtönök állapotát bemutató kimutatások — az országos választmány kérése ellenére sem készültek el, így azok a börtön viszonyait egyáltalán nem is mutathatták.¹⁷ Ezekről csupán a törvényjavaslat jegyzőkönyveiből tájékozódhatunk. Az viszont már elfogadható, hogy a modern értelemben vett bűnügyi statisztikával szemben támasztható követelményektől ez a felmérés még igen távol állott. Figyelembevéve azonban a korabeli hazai viszonyokat, (hiba lenne másként értékelni e kérdést) az 1831—40-ig terjedő statisztikai kimutatásokat minden hiányosságuk ellenére jelentős dokumentumnak tekinthetjük. Azzal, hogy a legalapvetőbb ismérvek szerint területi bontásban közölte az elítélteket — még ha a testi fenyítésre ítéleteket nem is tartalmazta — olyan áttekinthető képet nyújtott a bűnözési helyzetről, amilyen hazai viszonylatban sem korábban, és hosszabb ideig később sem volt.¹⁸ A tulajdonképpeni jelentősége ennek a felmérésnek nem is annyira az előzőekben keresendők, hanem sokkal inkább abban, hogy már jelentkezett az igény a rendszeres és centralizált bűnügyi statisztika iránt, aminek jelentőségét fokozta az a tény, hogy az szorosan kapcsolódott a büntetőjogi kodifikációs munkálatokhoz. Sajnos az 1843. évi törvényjavaslat nem valósulhatott meg, így a hazai bűnügyi statisztikánk is megrekedt ezen a kezdeti szinten a 1850-es évek elejéig, mivel az 1848. évben a Belügyminisztérium kebelén belül felállított Fényes Elek vezette Statisztikai Hivatal reményteljes elképzelései sem valósulhattak meg.

Végül szólni kell e korszak bűnügyi statisztikai irodalmáról, — ha lehet ezt a kifejezést használni — a bűnügyi statisztika tudományos műveléséről. A statisztikai irodalom, döntően a leíró jellegű statisztika — Magyarországon is régebb múltra tekinthet vissza, mielőtt a hivatalos statisztika kialakult volna. Ezek a korábbi munkák azonban épp a leíróstatisztikai jelleg miatt — de feltehetően adathiány miatt is — mellőzik a bűnügyi viszonyok bemutatását. Még Schwartner is — aki már közölt számszerű adatokat a XIX. század eleji

¹⁷ Vö.: Fayer im., I. kötet, 102. old. 1. lábjegyzet. Más kérdés az, hogy ez a Konektól származó megállapítás (A bűnvádi eljárás statisztikája, Statisztikai Közlemények, 1861., 265. old) eredetileg nem az 1831—40. évi felmérésre, hanem általában a börtönök nyilvántartásaira, kimutatásaira vonatkozott, aláhúzva ezzel azt a tényt, hogy „oly összeállítás, oly tabellás kimutatás, mely a bűnvádi porfolyam menetelét lépten követeve, annak minden lényeges stádiumait pontosan feltüntette volna, legalább 1848. előtt a jámbor óhajtások közé tartozott.”

¹⁸ Itt is feltételezhető, hogy az 1840-ben létrehozott Közigazgatási Statisztikai Igazgatóság (Direction der administrativen Statistik) 1844. évtől „Tafeln zur Statistik der oesterreichischen Monarchie” címen nyomtatásban is megjelenő táblázatai a magyar igazságszolgáltatás adatait is kezdetben tartalmazták. Fényes is hoz összefoglaló adatokat az 1840—46. közötti időszakról, (Magyarország leírása, Pesten, 1847., 191. és köv. old.) de a táblázatok 1849—51. továbbá 1852—54. köteteiből még hiányoznak ezek az adatok, s csak az 1856—59. évekre terjedő kötetekben található igen részletes igazságügyi statisztika.

munkájában¹⁹ — az igazságszolgáltatás tárgyalásánál még döntően a törvények és a bírói szervezet ismertetésére kénytelen szorítkozni. Schwartner azonban már felismerte annak szükségét, hogy az ország erkölcsi arculatát is számszerű adatok alapján kellene jellemezni, jóllehet még nem volt módjában teljes-körű országos adatokkal szolgálni, melynek okaira már korábban utaltunk.

Hasonló módon Fényes korábbi (1843 előtti) munkái is csak a magángyűjtésből származó részleges börtönügyi adatokat tartalmazhattak. Az 1831—40 évi felmérés jelentette az első olyan forrást, — Balla Károly már fentebb idézett munkáján kívül — amely lehetővé tette Fényes számára a hazai bűnözési viszonyok elemzését.²⁰ Az abszolút számok egyszerű szembeállításával, valamint fordított arányszámok — népességszám/bűnözés szám — alapján hasonlított össze Magyarország bűnözését más, különösen a Monarchián belüli országok bűnözésével. Továbbá Fényes a jelzett adatok alapján értékelte a bűnözést nemzetiségek, megyék, nem, s egyéb fentebb már említett ismérvek szerint is. Végül a leíróstatisztika egyszerűbb módszereivel kísérelte meg kutatni a bűnözés okait és a megelőzés módjait. Fényes a törvények megtartására három eszközt látott:

1. Senkinek se legyen szándékában azt áthágni, amit szerinte úgy lehet elérni, ha biztosítják mindenki számára a természetes polgári jogokat.
2. Ha biztosan számíthatnak arra, hogy törvényellenes tettük nem marad titokban, ezért mondta: „Szemes rendőrség inkább, mint bitófa”.
3. Végül a büntetés az ember, s a vétek természetéhez alkalmazkodjon. A törvény előtti egyenlőség alapján olyan igazságos büntetéseket igényel, amelyek nem alacsonyítják le az embert. Ennek során ítéli el különösen a testi fenytést, de a halálbüntetést is.²¹

A bűnügyi statisztika módszertani, elméleti kérdései azonban Fényesnél még nem jelentkeztek. Ez nyilvánvaló következménye az általa is alkalmazott leíró jellegnek, ez utóbbi pedig a hazai gyér és rendszertelen statisztikai forrásoknak. Bár ezzel kapcsolatban megjegyezhetjük, hogy már önmagában az 1831—40 évi adatok is sokkal több lehetőséget nyújtottak volna akár a bűnözés elemzésére, akár statisztikai, módszertani, elméleti kérdések felvetésére. Különösen indokolt ez, ha figyelembe vesszük, hogy Guerry és Quetelet munkáit már feltehetően — legalábbis áttételesen — ismerhették.

Az 1831—40. évi adatokat sajnos Bitnicz Lajos sem használta fel, aki az Akadémia matematikai és természettudományos osztályának 1851. július 14-i ülésén ismertette hazánkban először Quetelet tanításának lényegét a „A nagy számok törvényéről az ember szellemi nyilatkozásaiban” című székfoglaló értekezésében.²² Bitnicz Quetelet ismert bűnügyi adatainak bemutatása után filozófiai eszmefuttatással bizonyította, hogy a nagy számok törvényét olyan jelenségekre is lehet alkalmazni, amelyek az ember akaratától, érdekeitől és szenvedélyeitől függenek, ahol a tömeges észlelés nem az okokra, hanem az okozatokra terjed ki. Bitnicz sajnálattal állapította meg, hogy hazai viszonyainkról, — megfelelő adatok hiányában — ilyen jellegű vizsgálatot nem végezhet, s csupán egy példát említett Balla Károly „Vélemény a büntetésmód javítása

¹⁹ Schwartner Márton: Statistik des Königreichs Ungarn, 1811.

²⁰ Az 1840. év utáni bűnügyi adatok bemutatása ugyancsak Fényesnél található; Magyarország leírása, Pesten, 1847., I. kötet, 191. és köv. old.

²¹ Fényes Elek: im. III. köt. 125. és köv. old.

²² Magyar Akadémiai Értesítő, XIV. évf. 1851., 241—249. old.

iránt” című könyvéből vett adatok²³ alapján. Nevezetesen a bebörtönzöttek nem szerinti megoszlásának állandóságát. Ezzel kapcsolatban kell még megjegyezni, hogy ugyanakkor Bitnicz ezt az állandóságot csak relatíve értelmezte, amennyiben utalást tett arra, hogy az okok megváltozása az okozatok megváltozását is maga után vonja.

II.

AZ OSZTRÁK STATISZTIKAI SZERVEK HATÁSKÖRÉNEK KITERJESZTÉSE MAGYARORSZÁGRA 1867-IG

Az 1848—49-es szabadságharc bukása után ismételten megindult a szigorúan centralizált abszolutisztikus „összbirodalmi” rendszer kiépítése és Magyarország e rendszerbe való beolvasztása. E célkitűzésnek megfelelően az osztrák közigazgatási szervek működését és intézményeit fokozatosan kiterjesztették Magyarországra is. Ez történt — többek között — a Statisztikai Hivatal működése és a törvénykezés tekintetében is. Míg 1848 előtt lényeges eltérés mutatkozott az egyes koronaországok törvénykezései között a hazai jogszabályok és joggyakorlat dominálása miatt, addig 1852/53-ra az egész osztrák birodalomban — így Magyarországon is — egységes, azonos törvények és intézmények szerinti törvénykezést honosítottak meg. Nevezetesen hazánkban is bevezették a liberális polgári színezetűvé átdolgozott 1803. évben kiadott osztrák büntetőtörvénykönyvet és perrendtartást. Az azonos polgári alapokra fektetett törvénykezés és igazságszolgáltatási szervezet pedig lehetővé tette az 1851. évben bevezetett osztrák mintájú kimutatások alkalmazását Magyarországon is. Az osztrák bűnügyi statisztika az 1850-es évek elejére már magas szintre emelkedett európai viszonylatban is, s különösen színvonalas volt az 1855 után, amikor is az első brüsszeli Nemzetközi Statisztikai Kongresszuson a bűnügyi statisztikára vonatkozóan elhangzott javaslatokat is figyelembe vették.²⁴

Az újonnan meghonosított törvénykezési szervezet keretén belül az államügyészek feladatává tették, hogy évenként az ügymenetre vonatkozó kimutatásokon kívül egy négy mintából álló részletes statisztikai lajstromot is mellékeljenek. Tekintve, hogy egyrészt e minták alapján került publikálásra az első modern értelemben vett hazai, hivatalos bűnügyi statisztikánk, másrészt ezek a minták a következőkben is hosszú időre meghatározták a hivatalos bűnügyi statisztikai adatgyűjtésünket, szükségesnek látszik e mintákat legalábbis főbb vonalaiban ismertetni, amelyek az alábbiakat tartalmazták.²⁵

Az első minta az eljárásjogi jellegű adatokat mutatta be, közelebbről:

a) A *feljelentettek számát*, valamint a *nyomozások eredményét*, elkülönítve azokat az elsőfokú törvényhatóságok és az azoknak alárendelt nyomozószervek (bíróságok) tudomására jutott *büntettek és vétségek* szerint. Ezen belül megkülönböztetve azon ügyek számát, melyeket *minden hivatalos tárgyalás nélkül félretettek*, (azaz alaptalannak minősített feljelentések miatt nyomozás nem indult) illetve amelyekben *előzetes nyomozást* rendeltek el.

b) Ugyanaz évben *befejezett* előzetes általános nyomozások száma (amikor

²³ Lásd *Balla*: im. B. táblázatát, amely a Pest megyei rabok negyed évenkénti számszerű állapotát tükrözi. 1835—40. között.

²⁴ Lásd szerző: im., 12. és köv. köv. o.

²⁵ Még részletesebben lásd *Konek S.*: „A statisztikának legújabb állása közigazgatási, tudományos és irodalmi tekintetből” c. munkájában 1855., 64—66. old.

előbb az előzetes vizsgálat során a tényállás, illetve a tettes kiderítése volt a cél)

Ebből történt 1. megszüntető ítélet, 2. külön vizsgálat elrendelése (amikor a nyomozás konkrétan már a gyanúsított személy ellen irányult), 3. más hatóságokhoz való áttétel

c) Az elrendelt s befejezett külön vizsgálatok (nyomozások) ugyancsak három alrovat szerinti tagolásban: 1. felhagyási, (megszüntető) határozat, 2. más hatóságokhoz áttétel, 3. perbefogási határozat (vádemelés).

d) Ugyanaz évben volt végtárgyalások száma.

A második minta a vádlottak számát a vádemelés eredményét, valamint az ítéletek számát, nemét és időtartamát mutatták be büntett, vétség és azok nemei, valamint a vádlottak neme szerinti megkülönböztetéssel; részletesebben:

a) vádlottak száma

Ezek közül: hányan voltak nyomozási fogságban (előzetes letartóztatásban), hányan szabadlábon és hány volt távol, illetve szökevény.

b) A vádemelés eredménye szerint kimutatták a vád alól felmentettek számát, mint 1. ártatlan, illetve 2. bizonyítékok hiányában felmentett, és az elítéltek számát.

c) Az elítéltek büntetés nemenkénti megkülönböztetése: Halálbüntetés — ezen belül akiknek megkegyelmeztek, illetve akiken végrehajtották; börtönbüntetés időtartama szerint: 6 hónapra, 1 évre 1—5 évig; 5—10 évig; 10—20 évig, vagy életfogytiglan, illetve további megkülönböztetést tett még egyszerű és súlyos börtönbüntetés között; pénzbüntetés vagy egyéb vagyoni büntetés.

Külön rovat szerepel a testi fenyítésre ítélték feltüntetésére.

Végül e minta utolsó három rovata jelzi azokat az eseteket, amikor az ítélettől való elállás; az ítélet előtti halál, vagy szökés által fejeződött be a vádemelés — ugyancsak nemenkénti megkülönböztetéssel.

A harmadik minta a büntett és vétség neme, illetve az elítéltek neme szerinti tagolásban az elítéltek demográfiai, személyi viszonyaira, valamint az előéletre (visszaesésekre) vonatkozó adatokat tartalmazta, mégpedig:

életkor szerint: 14—20, 21—30, 31—45, 46—60 és 60 éven felül,

vallási megoszlás szerint 7 rovatban részletezve;

családi állapot szerint 3 rovat szerepel — mivel az „elvált” rovat még nem szerepelhetett;

foglalkozás és kereset szerint 8 alrovat, (minden keresetnélküliek, napszámosok, cselédek, legények és gyári munkások, mezeti gazdák, iparosok és gyártulajdonosok, tudományos és művészeti foglalkozásúak, s végül tisztviselők;

Műveltségi fok szerint 5 alrovatban (az írni-olvasni tudás variációin túl feltüntették a műipari képzettséget, továbbá a magasabb műveltséget;

vagyoni állapot szerint 3 alrovat (egészen vagyontalan, némi vagyonnal delkező és módosabb)

állampolgári hovatartozás szerint (bel- és külföldi), végül

ugyanaz a minta mutatta be a visszaesőket aszerint, hogy büntetlen előéletű vagy valami büntett, vétség, illetve kihágás miatt korábban már elítélt volt egyszer vagy több ízben.

A negyedik minta a kihágások kimutatására szolgált. Alapelveiben az elő-

zökhöz hasonló felépítésben, de lényegesen kevesebb ismérv alapján tartalmazta:

a tudomásra jutott *kihágások számát*. Ez alapján *megindított szóbeli eljárások* rovatait, s végül ezen belül a *felmentettek és elítéltek* rovatait.

E viszonylag vázlatos ismertetésből is remélhetően kitűnik, hogy ezek a minták — amelyek 1867-ig szolgáltak formálisan az adatgyűjtés alapjául — már valóban kielégítették a korabeli fejlettebb gyakorlati és tudományos igényeket is. Bőséges adatokat biztosított a büntetőjogi eljárás valamennyi szakaszának (nyomozás, vádemelés, bírói ítélet), továbbá a bűnözés társadalmi, kriminológiai viszonyainak elemzéséhez. Mindezeket kiegészítette egy ugyancsak részletes külön börtönügyi statisztika, illetve külön gyűjtött ügyforgalmi statisztika.

Az adatgyűjtés eszközeül szolgáló minták nyújtanak ugyan némi tájékoztatást az adott statisztikai rendszer színvonaláról, de önmagában csak a minták ismerete alapján még nem lehet értékelni az egész statisztikai tevékenységet. Feltétlen ismerni kell ahhoz, az adatgyűjtés gyakorlati megvalósítását, körülményeit és problémáit, továbbá eredményeit s végül gyakorlati és tudományos felhasználását. Ilyen szempontokból nézve a hazai bűnügyi statisztikát már kevésbé mutat az kedvező képet. Mellőzve ezeknek a — egyébként statisztikatörténeti szempontból igen fontos és érdekes — kérdéseknek részletes tárgyalását, csupán a statisztikai értékelés szempontjából legfontosabb problémákra térünk ki.

Ismeretes, hogy ebben az időben valamennyi, így a bűnügyi statisztikai adatokat is a bécsi Statisztikai Igazgatóság gyűjtötte és dolgozta fel, s azokat a „Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie” címen hatalmas kötetekben hozta nyilvánosságra. A hazai börtönügyi statisztikai adatok azonban az 1850-es évek elején még nem voltak sem pontosak, sem teljesekek, s így azok még az 1852—54. évekre szóló kötetekből is kimaradtak. Lényegében csak az 1856—59. évekre vonatkozó kötetek adtak teljes részletességű feldolgozást Magyarországot öt főtörvényszéki területeire kiterjedően a bíróságok tevékenységéről, az eljárás főbb szakaszaiban, az elítéltek személyi viszonyairól, a büntetésekről a fentebb vázolt minták ismérvei szerint, kiegészítve azokat viszonzyszámok alapján történő összehasonlításokkal és szöveges magyarázatokkal.

Ezzel tehát elkezdődött a magyar bűnügyi statisztika módszeres, rendszeres — ha rövid ideig is tartó — művelése, ami ebben az egyébként gyászos történelmi korszakban olyan tökéletes volt, hogy mintegy 40 évvel később is *Ráth Zoltán* keserűen vallja meg, hogy „... ezek a kimutatások oly szabatosak és tökéletesek voltak, hogy a magyar hivatalos statisztika mikor nagy vergődés után végre az 1873. évtől kezdve teljes bűnügyi statisztikát nyújtott, alig adott annyit is, mint az ötvenes évekbeli osztrák”²⁶

A magyar bűnügyi statisztikának ilyen részletességű művelése azonban a magyar alkotmánynak az 1860/61. évi ideiglenes helyreállításával, az osztrák mintára szervezett törvényszékek működésének megszűntével, illetve a régi törvényszégek visszaállításával megszakadt. Közöltek még ugyan Magyarországról bűnügyi statisztikai vonatkozású adatokat később is; például az osztrák Központi Statisztikai Bizottság²⁷ által kiadott 1861/62. évekre szóló táblázatok-

²⁶ *Ráth Zoltán*: Igazságügyi statisztikánk reformjáról, *Közgazdasági Szemle*, XIX. évf. 470. o. Budapest, 1895.; Hasonlóan nyilatkozik erről *Konek* is „Újabb adatok Magyarország bűnvádi statisztikájából” c. munkájában, Budapest, 1875., 4. old.

²⁷ Az osztrák hivatalos statisztikai reformok során 1863-ban hozták létre a Központi Statisztikai Bizottságot (Statistische Central-Commission).

ban, sőt 1866-ig bezárólag²⁸ de ezek az adatok az előző színvonaltól messze elmaradva, összehasonlításra egyáltalán nem alkalmas töredékek voltak.

A magyar bűnügyi statisztika ilyen rövid életű hivatalos művelése láttán az átmeneti jelleg okait keresve önkéntelenül felmerül a kérdés; megvoltak-e a múlt század derekán Magyarországon egy korabeli modern polgári értelemben vett hivatalos bűnügyi statisztika műveléséhez szükséges feltételek. Mint ahogy jelen tanulmány első fejezetéből is kitűnik, 1848-ig a legalapvetőbb feltételek — nevezetesen egységes büntetőtörvénykönyv és perrendtartás, centralizált törvénykezési szervezet — hiányoztak. Bár biztosak lehetünk abban, hogy az 1843. évi büntetőtörvényjavaslat törvénybe iktatásával, valamint az 1848. évi magyar hivatalos statisztika megteremtésével, illetve várható működésével etekintetben rövid időn belül haladás következett volna be, s Magyarország is felzárkózhatott volna az európai élvonalhoz. Ezeket a reformkorban megkezdett és 1848-ban — a polgári átalakulás érdekében — folytatott reményteljes kezdeményezéseket azonban a Habsburg-gyarmatosító politika megakadályozta, aminek következtében közvetlen a szabadságharc bukása utáni években e feltételek továbbra is hiányoztak.

Majd az osztrák anektáló törekvések során a centralizált közigazgatás és törvénykezés megszervezésével, az osztrák büntető törvénykönyv és perrendtartás bevezetésével, az Osztrák Statisztikai Igazgatóság működésének már korábbi kiterjesztésével az 1850-es évek elején Magyarországon is megteremtették a rendszeres bűnügyi statisztika objektív feltételeit. Feltehetően az 50-es évek közepére a szubjektív feltételek is kialakultak, elsősorban a hivatalt vállaló, behódoló és a rendszert kiszolgáló bürokraták révén. Következésképpen nem látszanak igazoltnak azok a megállapítások, melyek szerint az adatgyűjtés — legalábbis a bűnügyi statisztikai adatgyűjtés — megbukott volna az adatszolgáltatók passzív ellenállásán. Annál is inkább kifogásolható e megállapítás, mert egyrészt a passzív ellenállás — többek között és elsősorban — éppen abban nyilvánult meg, hogy az ellenállók nem vállaltak hivatalt, másrészt, ha a kezdeti időszakban éltek is a passzív ellenállás ilyen eszközével, a fegyverrel teremtett s önkénytel fenntartott rendszer rövid időn belül azt is megtörte.

Minden okunk meg van tehát azt feltételezni, hogy az 1856—60. évek között bemutatott igen részletes bűnügyi statisztikánk igen jó megközelítéssel a reális helyzetet — még, ha az az adatokat tekintve a szomorú valóságot is — tükrözte. Ismételten hangsúlyozni kell azonban ennek a statisztikának kikényszerített jellegét, amit igazol az a tény is, hogy az 1860. évi októberi diplomát követő enyhébb politikai légkörben lazult az adatszolgáltatási fegyelem, és ennek következtében maradtak igen szerény keretek között a később publikált adatok.

1860. után a korábbi municipális törvénykezés visszaállításával,²⁹ a hivatalnoki kar felújításával azonban egyrészt az országra kényszerített fent vázolt adatgyűjtési feltételek megszűntek. A hivatalnoki kar is feleslegesnek és tehernek tartotta a statisztikát. Másrészt már objektíve is felborult az összhang az osztrák statisztikai minták és a magyar büntetőjogi gyakorlat között. Mindezek

²⁸ Tafeln zur Statistik der österreichisch — ung. Monarchie, Herausgeg von der k. k. statistischen Central — Commission, Die Jahre 1860. bis 1865. umfassend Wien, 1870.

²⁹ Sajnos nem fogadták el Deáknak az Országbírói Értekezleten elhangzott javaslatát, hogy a régi magyar büntetőgyakorlat helyett 1843—44. évi büntetőtörvényjavaslatot léptessék életbe.

természetes következménye lett — mint ahogy például Konek is azt előre látta³⁰ — általában a statisztika és ezen belül a bűnügyi statisztika művelésének viszszaesése.

Sajnos 1860 után a centralizmustól irtó konzervatív nemesség felülkerekedése miatt nem folytatódhatott a polgári átalakulás, hanem helyette az ország valamennyi intézményében több, mint egy évtizedig konzerválódtak a feudális maradványok. Ilyen körülmények között az 1850-es évek bűnügyi statisztikájának hasznosítását, hatását nem lehet egyértelműen értékelni, bármily tökéletesnek tekinthető az. Egyoldalról, mivel osztrák érdeket szolgált, Magyarországra nézve annak közvetlen gyakorlati haszna elmaradt. Nyilvánvaló nem szolgálhatott támpontul az ismételten bevezetett hazai joggyakorlathoz sem anyagi, sem eljárásjogi vonatkozásban. Más oldalról mégsem tekinthetjük teljesen hatástalannak e statisztikai ágazat művelését, mert egyrészt a kiegyezés utáni időszakban az osztrák minták képezték a kiindulási alapot a hazai igazságügyi statisztikánk megteremtéséhez, másrészt a statisztikának épp ez az 1850-es évi színvonalas művelése hívta fel a tudomány képviselőinek figyelmét annak további folytatására.

Az 1860-as években ugyanis a Magyar Tudományos Akadémia játszott kiemelkedő szerepet a hazai társadalmi, gazdasági élet feltárásában és megismertetésében. A tudomány képviselői helyesen vonták le azt a következtetést, hogy a hazai statisztika megteremtése nem várható idegen kezektől, mert a számok a hazai viszonyok alapismerete nélkül érthetetlenek, és félrevezetnek. Éppen ezért a hazai hivatalos statisztika hiányában, annak mintegy pótlására hozták létre 1860 májusában a Magyar Tudományos Akadémián belül a Statisztikai Bizottságot, feladatává téve az ország mindennemű statisztikai adatainak gyűjtését, feldolgozását, értékelését, valamint azok összehasonlítását más államok adataival.³¹ A Statisztikai Bizottság szép eredményeket ért el ugyan a hazai állapotok ismertetésében,³² de minden erőfeszítése ellenére sem pótolhatta a hivatalos statisztikai szolgálatot. Éppen ezért szorgalmazta annak mielőbbi életrehozását.

A Statisztikai Bizottság munkájában kiemelkedő szerepet vállalt Konek Sándor, aki széleskörű tevékenységében jelentős figyelmet fordított a hazai bűnügyi statisztika művelésére is. Konek már korábban is figyelemmel kísérte a nemzetközi bűnügyi statisztika gyakorlati, elméleti eredményeit, és nagy reményeket fűzött az osztrák statisztikai minták magyarországi bevezetéséhez.³³ Nevéhez fűződik a hazai bűnügyi statisztikánknak a szó szorosabb értelmében vett tudományos művelése is. Szinte egyetlen volt e korszakban, aki azon túl, hogy az 1855. és 1863. évek közötti bűnügyi adatokat elemezte szívós harcot, agitációt folytatott a hazai hivatalos bűnügyi statisztika megteremtéséért is. A „provizórium kezdetén az adatszolgáltatások elmaradásából, valamint az osztrák adatgyűjtési minták és a visszaállított municipális törvénykezési gyakorlat ellentétéből kiindulva nem minden ok nélkül tartott Konek attól, hogy ezekkel a már „...hasznavehetetlen mintákkal együtt magát a statisztikát is el fogják vet-

³⁰ Vö. Konek: A bűnvádi eljárás statisztikája, Statisztikai Közlemények, II. kötet, Pest, 1962.

³¹ Vö.: Statisztikai Közlemények, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Statisztikai Bizottsága, Pest, 1861., I. kötet, Előszó.

³² A Statisztikai Bizottság feldolgozásai 1861—64-ig a „Statisztikai Közlemények”, majd 1865—71-ig a „Statisztikai és Nemzetgazdaságtani Közlemények” c. kiadványaiban jelentek meg.

³³ Vö. Konek: A Statisztikának legújabb állása közigazgatási, tudományos s irodalmi tekintetből, Pest, 1855. 66. old.

ni”.³⁴ Kompromisszumos megoldásként elítéli az 1850-es évek indokolatlan, túlzott mértékű adatgyűjtését, majd a rákövetkező adathiányt, s javasolta a tudomány és a gyakorlati élet „legszigorúbb szükségleteihez mért mértékletes adat-tövetelést”.³⁵

Továbbá a tudomány feladatának tartott olyan világos és áttekinthető felveteli minták szerkesztését, amelyek legjobban illeszkednek a hazai viszonyokhoz, a bíraskodás és a bűnvádi eljárás természetéhez. Hiába ajánlotta fel azonban e feladatokhoz mind a saját, mind az Akadémia segítségét, támogatását, az igénybevétel még sokáig váratott magára.

Végül már itt foglalkozni kívánunk Konek idevágó, a magyar bűnügyi adatokat értékelő munkásságával, s alkalmazott módszereivel — jóllehet a következő fejezetben még visszatérünk a bűnügyi statisztika terén kifejtett későbbi tevékenységére.

Mint ismeretes a Bécsi Statisztikai Igazgatóság táblázatai több éves lemaradásokkal jelentek meg, ezért Konek értékelésének igen nagy érdeme már az is, hogy azokat — a főügyészségek által rendelkezésre bocsátott adatok alapján — igen rövid időn belül publikálta. A hazai bűnügyi statisztika elemzésével első alkalommal a Magyar Tudományos Akadémián 1859. április 4-én elhangzott székfoglaló értekezésében foglalkozott.³⁶ Hangsúlyozta, hogy bár elragadják a számoknak az a sajátossága, amely főleg a nem, életkor, műveltségi, vagyoni helyzet, stb.-nél jelentkezik, de távol áll attól, hogy a számoknak ebben a szabályosságában „örökműködő törvények megmásíthatatlan hatását keresse”.³⁷ E korra jellemző dualista felfogás jelentkezik nála is akkor, amikor egyetértően idézi Quetelet híres mondását a bűnözés budgetjéről, ugyanakkor hangsúlyozza az ember cselekvési szabadságát.

Részletesen elemzi a fentebb bemutatott minták felépítésének megfelelően, — a tudásra jutott bűncselekmények számából kiindulva az elítéltek jellemzőiig az eljárás egyes mozzanatainak adatait, majd az elítélteket részletezi a különböző személyi ismérvek alapján. Az adatok dinamikai bemutatásán, illetve megoszlási arányainak feltüntetésén túlmenően helyenként már felveti az összehasonlításokat zavaró problémákat. Így például az elítéltek számának időbeli változásában utal a változások formális okaira is — mint a bírósági eljárások időtartamának, az ítéletek szigorúságának változására. A vádlottak, valamint az elítéltek egészét és egyes csoportjait összeveti a megfelelő népességszámmal, továbbá más országok hasonló mutatóival. Az országok közötti összehasonlításoknál utal az eltérő törvénykezésből származó nehézségekre, s ezért ilyen jellegű összehasonlítást inkább csak a büntetések személyi viszonyaira vonatkozóan tartja megfelelőnek. Világosan látja, hogy a személyi viszonyok összehasonlítása sem teljesen problémamentes. Itt sem elégedett meg csupán az abszolút, vagy viszonyszámok közlésével, hanem kereste az összehasonlításoknál mutatózó eltérések okait is. Így például a magyarországi viszonylag alacsonyabb női bűnözési arányszámnál helyesen utalt arra, a tényre, hogy a birodalom nyugati részein valamivel magasabb a nők aránya, tehát e tekintetben a kedvezőbb

³⁴ Vö. *Konek*: A bűnvádi eljárás statisztikája id. helyen 267-es és köv. old., valamint a Magyarországi törvénykezés jelen statisztikája, Statisztikai Közlemények, V. kötet, Pest, 1863., 199. old.

³⁵ *Konek*: A bűnvádi statisztikának múltja s jövője hazánkban, id. helyen, 266. old.

³⁶ *Konek*: Magyarország bűnvádi statisztikája, Magyar Akadémiai Értesítő, 1959. Pest, 3. füzet.

³⁷ *Im.* 221. old.

helyzet a nemek eltérő arányából adódik. A korszerinti vizsgálatnál párhuzamba állítja a bűnözők és az egész népesség azonos korcsoportonkénti megoszlását. A nem és kor szerinti megoszlások összevetése alapján kiemeli a női nem viszonylag magasabb fiatalkori bűnözési arányát.

Hasonló módon elemzi a családi állapot, foglalkozások, stb. hatását is, ahol ugyancsak szembeállítja az elítéltek és az össznépeesség azonos csoportjait. He-lyesen utalt az egymást átfedő ismérvkombinációkra mint pl. a foglalkozás sze-rinti vizsgálatoknál a cselédek alacsonyabb bűnözési arányát e csoportnak na-gyobb mértékű női hányadával magyarázta.

Közgazdasági jellegű adatok — mint pl. az adózás, forgalom, fogyasztás, stb. — még nem igen állottak rendelkezésére, így nem vállalkozhatott e ténye-zők bűnözésre gyakorolt hatásának elemzésére, de felveti annak szükségességét, hogy több éves bűnözési sorokat kellene párhuzamba állítani a fenti közgazda-sági s egyéb társadalmi jelenségek változásaival is.

Természetesen a bűnözés valódi okaival Konek még az adott körülmények között nem is igen foglalkozhatott, s téves úton járt amikor a bűnözés hazai okát — Fényeshez hasonlóan — elsősorban a heves indulatok, a szilaj és nyílt erőszakra kész természetben vélte.

A visszaesők értékelésénél hiányolta, hogy nem állapítható meg a visszaesők korábbi elítélésének okai, valamint a kiállt büntetés neme és mértéke, amelyek-ből következtetni lehetne a törvényhozás, illetve a fogházi állapotok hatására. A visszaesők növekvő számát pedig a drákói szigorral indokolta, amellyel soha nem lehet célt érni, mivel a túlszigor által makacsságból, elkeseredettségből, esetleg bosszúállásból a korábban elítélt újra a bűnözés útjára kerül.

Szomorú képet fest az elmarasztaló ítéletek alapjairól, amiből kitűnik, hogy önvallomás alapján a vádlottak 70⁰/₀-át, a gyanú okok összetalálkozása alapján pedig 12—13⁰/₀-át marasztalták el.³⁸

Konek elemzési módszeréből tehát világosan felismerhető elsősorban Guerry és Quietelet munkásságának, de általában az európai bűnügyi statisztikai viszonyok magas színvonalú ismerete. Módszertanilag Konek ennél többet később se tudott nyújtani, amikor mintegy 10 éves adathiány miatti kényszerhallgatás után az 1870-es években ismét folytatta a bűnügyi statisztika művelését.

III.

A HAZAI STATISZTIKA FELLENDÜLÉSE (1867—1913)

Az 1867. évi kiegyezés természetesen nem oldhatta meg egycsapásra sem a Monarchia, sem Magyarország problémáit. Külpolitikai téren egyszerűt jelentké-zett az osztrák centralista restauráció, másrészt az elnyomott nemzeteknek az egyenjogú föderatív átalakulásáért folytatott küzdelme. Majd e kísérletek ku-darca után az 1870-es évek közepére szilárdult meg a dualista rendszer.

Belpolitikai téren is heves politikai harcok folytak, és hosszú ideig tartott az államszervezet kiépítése is. E tekintetben igen nehéz feladatot jelentett az egységes, központosított közigazgatás megteremtése. A 67-es alapon álló minisz-teriális kormányrendszer polgári jellegű törekvései szembekerültek a zömmel ellenzéki, de feudális hagyományú önkormányzati megerendszerrel. Az ellen-

³⁸ Konek: A bűnvádi statisztikának múltja és jövője hazánkban, id. helyen, 284. old.

téteket az 1870-ben meginduló kompromisszumos megoldásokkal hidalták át, melyek eredményeképpen az alaposan megnyírbált megyei önkormányzat fenntartása mellett a szakhivatalok fokozatosan központi, állami irányítás alá kerültek. Elválasztották az igazságszolgáltatást a közigazgatástól, egyszóval — ha feudális terhekkel is, de mégis kezdetét vette a polgári átalakulás.

Ezek a kül- és belpolitikai valamint közigazgatási viszonyok határozták meg a hazai statisztika, ezen belül a bűnügyi statisztika kibontakozását is. Az 1867. év májusában életrehívott Magyar Statisztikai Hivatalnak számos nehézséggel kellett megküzdenie ahhoz, hogy egyrészt megtartsa önállóságát, másrészt eleget tudjon tenni kítűzött feladatainak.³⁹ (Bár 1871. áprilisáig formálisan csak mint a Földművelés- Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium egy szerény osztálya működött, de a továbbiakban is egységesen a Hivatal elnevezést használjuk.)

Már az 1867. évi XVI. tc.-ben foglalt Vám- és Kereskedelmi Szövetség 10. cikke úgy rendelkezett, hogy „... mind a két fél minisztériuma egyetértőleg fog gondoskodni arról, hogy a két állam területéről származó statisztikai anyag egy statisztikai főmunkálatban összeállíttassék”. Hogy ezzel nemcsak a közös ügyek egységes statisztikájára gondoltak, hanem kezdettől fogva a „birodalmi statisztika” összeállítására törekedtek az kitűnik Ausztriának ezirányban több éven át tett számos javaslatából,⁴⁰ — amelyek ugyan kudarcba fulladtak már politikai okok miatt is.

A Statisztikai Hivatal — széleskörű feladatának megfelelő — egységes, központi szervvé alakítását még nagyobb mértékben akadályozták a belső problémák: a szerény létszám, a még szerényebb költségvetési keret, s az a közömböség, vagy inkább visszautasítás, amellyel szemben az adatgyűjtés, adatszolgáltatás során találta magát a hivatal nemcsak a lakosság és a helyi törvényhatóságok részéről, de a minisztériumok részéről is.⁴¹

Az 1867. májusában megalakult Országos Statisztikai Tanács — amely a kezdeti időben igen aktív szerve volt a magyar hivatalos statisztikának — hiába készített javaslatokat az egyes szakstatisztikák szervezésére, különböző adatfelvételi mintákat, utasításokat; a gyakorlati megvalósítás megbukott az adatszolgáltatási kötelezettség hiánya miatt. Majd többszöri sürgetés, szívós harc során sikerült elérni, hogy az 1874. évben kiadott XXV. tc. — az első statisztikai törvény — kimondta az adatszolgáltatási kötelezettséget; továbbá az adatok gyűjtésére, megbírálására és összeállítására megalakultak a törvényhatóságok statisztikai bizottságai. Ez utóbbiak azonban legtöbb esetben csak papíron voltak meg és azok gyakorlati működése rövid időn belül megszűnt, vagy el sem kezdődött.

A statisztikai törvény mégis nagyobb biztonságot teremtett hivatalos statisztikánk gyakorlatában. Bár a begyűjtött adatok esetenként még hiányosak, néhol — a lelkiismeretlen végrehajtás miatt — megbízhatatlanok maradtak, de kiadványai a pénzügyi problémák ellenére mindinkább változatosabbak és tartalmasabbak lettek. Az 1867. óta, sőt — az akadémiai Statisztikai Bizottság mű-

³⁹ Vö. *Horváth Róbert*: A magyar hivatalos statisztikai szolgálat kialakulásának jelentőségéről, *Statisztikai Szemle*, 1958., 161. old.

⁴⁰ Vö. *Bokor Gusztáv*: A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete, Budapest, 1896., VI. fejezet.

⁴¹ Vö. Emlékirat Magyarország hivatalos statisztikája országos szervezésének és továbbfejlesztésének indoklására, *Hivatalos Statisztikai Közlemények*, VI. évfolyam. 4. füzet, Budapest, 1874., továbbá a *Magy. Kir. Központi Statisztikai Hivatal munkássága (1871—1911)*, *Magyar Statisztikai Közlemények*, Új sorozat, 36. kötet, 2. és 3. köv. old., valamint e téma részletesebb feldolgozását lásd *Bokor im.*, II. és III. fejezeteiben.

ködését is figyelembe véve — 1860 óta a magyar hivatalos statisztikai szolgálat megteremtéséért folytatott lelkes és kitartó munka tehát mégsem volt hiábavaló, mert a közigazgatás fokozatos központosításával mind intenzívebben és eredményesebben működött a hivatal. Az 1880-as és 90-es években pedig extenzíve is jelentős fellendülés mutatkozott. Az új államszervezet kiépítésével egyre inkább növekszik az igény is a statisztikai szolgálattal szemben és ezért biztosítani kellett annak nagyobb hatáskörű, szervezettebb működését. Ezt a célt szolgálta az 1897. évi XXXV. tc., az 1929-ig érvényben maradó második statisztikai törvény, amely az új körülményeknek megfelelően szabályozta a Statisztikai Hivatal szervezetét és tevékenységét.

A fenti politikai-társadalmi viszonyok, valamint a statisztikai szolgálat helyzete határozta meg döntően a hazai bűnügyi statisztikánk alakulását is. Figyelembe véve ezekhez a speciális (büntetőjogi, törvénykezési stb.) tényezőket, a hivatalos bűnügyi statisztikánknak a kiegészítés és az I. világháború közötti fejlődését az alábbi szakaszokban tárgyaljuk:

1. 1867—1880;
2. 1881—1899;
3. 1900—1913.

1. A magyar hivatalos bűnügyi statisztika kibontakozása (1867—1880)

Az 1860-as évek elejétől vajdó bűnügyi statisztikai probléma megoldásához a Statisztikai Hivatal még 1867-ben hozzákezdett, amikor első lépésként a Statisztikai Tanács az évi december 28-i 4. ülése elé terjesztette a börtönök, fogházak nyilvántartási mintáit, valamint a bűnügyi statisztikai adatgyűjtés tervezetét.⁴² A Tanács azonban a bűnügyi statisztika kérdéseivel csak általánosságában, alapelveiben foglalkozott, mivel a Tanács egyes tagjai az adatgyűjtés megindításának elhalasztását javasolták azzal az indokkal, hogy a közeledő kodifikációval bevezetésre kerülő büntető törvénykönyv már végleges adatfelvételi minták alkalmazását tenné lehetővé. Így a végleges döntés helyett a Tanács részben saját tagjaiból, részben más meghívott szakemberekből álló külön bizottság — melynek tagjai között volt Konek, Kautz, Pauler Tivadar is — elé utalta a probléma megoldását.

A kiküldött bizottság már a Statisztikai Tanács legközelebbi, 1868. május 13-i ülésén beterjesztette jelentését, amelyben a bűnügyi statisztikai adatgyűjtés azonnali bevezetése mellett foglalták állást éppen a kodifikációs munkák érdekében, mivel „a törvényhozásnak a pontos statisztikai adatok megbecsülhetetlen és mellőzhetetlen alapját képezik”.⁴³

A bizottság jelentésében a bevezetésre javasolt adatfelvételi minták tárgyalása előtt részletesen foglalkozott a Nemzetközi Statisztikai Kongresszus 1867. évi firenzei ülésén elhangzott bűnügyi statisztikai problémákkal. E kongresszus anyaga kedvező alkalmul szolgált a magyar felvételi minták és táblázatok nemzetközi összehasonlítására, illetve tudományos polemizálásra.

A jelentés megállapította, hogy a firenzei kongresszuson elhangzott kívánalmak jelentős részét az osztrák minták alapján készült magyar bűnügyi statisztika már megvalósította. Ugyanakkor feleslegesnek tartották — a kongresszus

⁴² Hivatalos Statisztikai Közlemények, I. évfolyam. 1. füzet, 1868. 6. old.

⁴³ Hivatalos Statisztikai Közlemények, I. évfolyam, 2. füzet, 1868.

óhajával ellentétben — s így továbbra is mellőzték az előterjesztett felvételi mintáknál a büntettek végrehajtására használt eszközök és szerek számbavételét, azzal az indokkal, hogy az sem „statisztikai” sem „lélektani” érdekekkel nem bír.

Legfontosabbnak a büntettek okainak számbavételét tartalmazó felhívást tartották. A bizottság véleménye szerint is „... fontos volna a polgári társadalomra nézve általában, különösen pedig a tudomány érdekében, ha minden egyes bűntény forrását, indítóokát meg lehetne találni”, és a kongresszuson rögzített büntett okok 14 csoportjára⁴⁴ vissza lehetne vezetni. Helyesen látták továbbá, hogy ez a megoldás alapul szolgálhatna a bűnözés megelőzésére, és így a bűnözés csökkentését szolgáló eszközök feltárására, azonban az indokok kiderítését és számbavételét egyelőre problematikusnak tartották, főleg az alábbiak miatt.

Egyrészt a valóságos indítóok (több is lehet) mindig ki sem deríthető. Másrészt az akkori törvénygyakorlat is akadályozta ezt, amennyiben a törvények azt sem rendelték el, hogy a vizsgálóbíró a büntett indokait külön nyomozza, s azt még kevésbé, hogy az ítéletben a büntett indokait feltüntessék. Az első lépés tehát ilyen körülmények között a jogalkotás részéről teendő meg. Végül hibásnak tartja a bizottság minden egyes bűncselekmény okát feltüntetni az ítéletben azért is, mert ezzel a bírót olyan adatszolgáltatásra köteleznék, amelynek hitelességéről saját maga sincs meggyőződve — utalva itt a tulajdonképpeni okok felderítési nehézségeire.

Ismerték ugyan Guerry idevonatkozó, a „Statistique morale de la France” c. munkáját, ahol Guerry több, mint 20 000 gyilkossági esetből kiindulva mutatta ki e büntettek okait, de az adott körülmények között kár is lett volna erőltetni az okok vizsgálatának bevezetését, mert — amint azt a bizottság is világosan látta — téves adatokkal a kitűzött cél nem érhető el. Nem mondtak le azonban véglegesen az okok számbavételéről, mert ugyanakkor felkérték az igazságügyminisztert, legyen tekintettel a kodifikálásnál arra, hogy legalább néhány főbüntettnél követeljék meg a bűncselekmények okainak felderítését és kimutatását.

Ami pedig a betervezett, illetve a Statisztikai Tanács által jóváhagyott felvételi mintákat illeti a bizottság az eddig használt minták egyszerűsített változatának alkalmazását látta legcélszerűbbnek. A minták készítésénél szem előtt tartották a magyar törvénykezést, a törvények és joggyakorlat szellemét, továbbá az elítéltek személyi viszonyainak felvételénél figyelembe vették a nemzetközi kívánalmak mellett — a belső összehasonlítás érdekében — a hazai népesség-statisztikai csoportosítási ismérveket. Kimaradtak elsősorban azok az ismérvek, amelyek az osztrák büntetőjog és eljárás eltérő intézményeire vonatkoztak, továbbá a bűntények elnevezéseinél is a magyar törvényeket vették figyelembe. Elhagyták a vétségeket, minthogy azt a korábbi magyar törvénykezés sem ismerte, s a kihágásokat is csak főbb csoportonként kívánták kimutatni. Eredményképpen csak a törvényszékekre vonatkozóan az előbbi időkben is alkalmazott minták 7000 rovata alig 3000-re csökkent, ami önmagában jelzi az egyszerűsítést.

⁴⁴ A bűncselekmények legfőbb indokai: 1. saját és mások becsületének az élet s a vagyon szabadságának fenntartása; 2. babonaság és elítélet; 3. vallási vakbuzgóság; 4. politikai szenvedély; 5. gazdasági vagy társadalmi összetűzés; 6. szabad, vagy tilos szerelem; 7. harag és részegség; 8. gyűlölet és bosszúállás; 9. kapzsiság; 10. nyereség; 11. büntettek elmozdítása; 12. házibajok; 13. szegénység; 14. többféle vagy ismeretlen indokok.

A fentiek alapján a javasolt 8 minta (A—H táblák)⁴⁵ — mellőzve azok részletes tárgyalását — az alábbiakat tartalmazta.

- A büntettek miatt indított vizsgálati eljárások menetének és eredményének kimutatását, különös tekintettel a vizsgálati fogságra. (A tábla.)
- Az elrendelt perbefogások és bűnvádi tárgyalások menetének és eredményének kimutatását; 36. oldalrovatban részletezett büntettek szerint. (B tábla.)
- Az elrendelt bűnvádi tárgyalások végeredményének kimutatását, tekintettel az elítélt személyekre szabott büntetések nemére és tartalmára, büntettek szerint. (C tábla.)
- A büntett miatt elítéltek kimutatását büntettek szerint; tekintettel személyi viszonyaikra: nem, életkor, családi állapot, családi viszony (gyermekes, gyermektelen), vallás, hivatás, mesterség, műveltség, vagyoni állapot, állampolgárság, előélet szerint. (D tábla.)
- A tárgyalat kihágások kimutatását hat fő csoportba foglalta. (E tábla.)

Ezek alapján készült az ún. főlajstrom (H tábla) a feljelentett ügyekről és azok elintézéséről.

Végül az esküdtszékek által elítélt sajtóvétségek számbavételére két mintát javasoltak, éspedig:

- A sajtóvétségek miatt történt feljelentések, vizsgálati eljárások és megtartott tárgyalások kimutatását. (F tábla.)
- Az esküdtszéki tárgyalások során elítélt azon személyek kimutatását, akiket börtönbüntetésre, és ezzel kapcsolatosan pénzbírságra ítélték. (G tábla.)

Az adatok gyűjtésével az igazságügyi minisztert bízták meg, s így a fenti minták kitöltését csak az elsőfokú bíróságoktól kérték, tekintve, hogy ezek az Igazságügyi Minisztérium alá tartoztak. Továbbá a bűnügyi statisztika teljessége kedvéért a rögtönítelő bíróságoktól is hasonló adatok szolgáltatását kérték, mivel azok jegyzőkönyveit ugyancsak az Igazságügyminisztériumnak tartoztak megküldeni.

A másod- és harmadfokú (fellebbviteli) bíróságok adatszolgáltatására nézve a bizottság egyelőre továbbra is elegendőnek tartotta azt kimutatni, hogy az eléjük került ügyekben hány esetben hoztak helybenhagyó, megmásító, vagy megsemmisítő ítéletet.

A Statisztikai Tanács által elfogadott felvételi minták alapján már 1867—68-ban megindult a bűnügyi statisztikai adatgyűjtés — amelyek mint utaltunk rá szerényebb lehetőséget biztosítottak az előző osztrák mintáknál, ugyanakkor — az akkori hazai viszonyokat figyelembe véve, azok reálisabb igényeket támasztva még mindig megfeleltek a korabeli legalapvetőbb követelményeknek, s biztosították az összehasonlítás lehetőségét a többi európai államok bűnügyi statisztikájával.

A Statisztikai Hivatal mindent megtett azért, hogy már 1867-től beindítsa a folyamatos adatgyűjtést és adatközlést. Az 1872. évben meginduló „Magyar Statisztikai Évkönyv” I. kötetében mégis csak az 1870. évi adatokat közölték, és csak az 1871. évben kiadott II. kötet tartalmazta visszamenőleg az 1867—71. évek bűnügyi, valamint 1869—70-es évek börtönügyi összefoglaló statisztikáját.

⁴⁵ A minták megtalálhatók a Hivatalos Statisztikai Közlemények I. évfolyam, 2. füzet, 263—272. oldalain.

Ezekről az adatokról azonban maga a Hivatal is keserűen vallja be az igazságügyi statisztikához fűzött — s az akkori statisztikai viszonyokat oly igazán jellemző — előszavában,⁴⁶ hogy „... ezen adatok korán sem olyanok; hogy belőlük közérkölségi vagy hasonló viszonyainkra következtetést lehessen vonni. Benők, fájdalom, csak törvénykezésünk szomorú múltja tükröződik”.

A fentiek alapján nyilvánvaló az is, hogy nem a felvételi mintákon és nem a Statisztikai Hivatalon múltott, hogy megfelelő statisztika nem készülhetett, de múltott azokon a szerveken, amelyek megtagadták az adatszolgáltatást a magyar statisztikai hivatalnak. Mint ahogy az előbbi előszóban is olvasható: „... azon részvétlenségen szenvedett hajótörést, mellyel a volt megyei és városi törvényszékek egészen 1872-ig az ügy iránt viseltettek”.

Ehhez még hozzátehetjük, hogy gyakorlatilag az egész igazságügyi statisztikai adatgyűjtés súlypontja a városi és megyei törvényszékekre, illetve, — mint ahogy azok 1872-ig nem voltak függetlenek a helyi törvényhatóságoktól — a törvényhatóságokra esett. Végső soron tehát az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól való elválasztásáig elsősorban a törvényhatóságok — melyek adatszolgáltatási viszonyaira fentebb már utaltunk — akadályozták a rendszeres és folyamatos bűnügyi statisztika mielőbbi kialakulását. Világosan kitűnik ez az 1874. évi „Emlékirat”⁴⁷ idevonatkozó adataiból, melyek szerint az igazságügyi miniszter útján bekért A—E betűvel jelzett táblázatokot — táblázatonként ugyan eltérő arányban de átlagosan — a 151 törvényhatóság közül 1867-re vonatkozóan mintegy fele, az 1868—70. évekre szóló adatokat pedig alig több, mint 2/3-a, de még az 1871-re vonatkozó táblázatokot is a törvényhatóságoknak alig több, mint fele küldte meg 1872. év végéig. A táblázatok minőségét illetően pedig így ír az Emlékirat: „Ott, ahol némely rovatban össze kellene vágni 4—5 féle számmal találkozunk, s a különbözet némely büntetteknel 2—300-ra rúg.”

Az egész országra kiterjedő rendszeres és jóval megbízhatóbb bűnügyi statisztikai adatokkal csak 1872. év óta, de még inkább csak 1873 óta⁴⁸ rendelkezünk. A változás annak köszönhető, hogy „Az első folyamodású bíróságok rendezéséről” szóló 1871. évi XXXI. tc. 4. szakasza, valamint annak végrehajtásáról szóló 1871. évi XXXII. tc. 7. szakasza, és a királyi ügyészségekről szóló ugyanévi XXXIII. tc. 27. szakasza gondoskodott a magyarországi bűnügyi, börtönügyi adatok évenkénti kimutatásáról, kötelező adatszolgáltatásáról, megbízva a királyi ügyészeket a Statisztikai Tanács által megállapított táblázatok felterjesztésével a királyi főügyészségre, ahonnan feldolgozás végett a Statisztikai Hivatalhoz kerültek át. Az ügyforgalmi, fegyintézeti és esküdtszéki, sajtóbírósi kimutatásokat, végül a kihágások adatait a járásbírók révén továbbra is az Igazságügyminisztérium gyűjtötte.

Az 1880-ig érvényben maradó bűnügyi statisztikai felvételi mintákban csupán egyetlen érdemleges változtatást, pontosabban kiegészítést eszközöltek 1872-ben; nevezetesen „az ítéletileg megállapított büntények”, illetve kihágások számának a feltüntetésére, „tekintet nélkül az azokat elkövető személyek szá-

⁴⁶ Magyar Statisztikai Évkönyv, 1873., II. évfolyam, Budapest, 1874., 479. old.

⁴⁷ Hivatalos Statisztikai Közlemények, VI. évfolyam, Budapest, 1874., 4. füzet, 6. old.

⁴⁸ Mint a Magyar Statisztikai Évkönyv, 3. évfolyam, 1874. II. rész, Budapest, 1876., 569. oldalán olvashatjuk: „Az igazságszolgáltatási statisztika a jelenleg itt bemutatott 1873. év teljes és megbízható adatainak összeállításával végre — annyi küzdelem után — mondhatni a rendes kerékvágásba zökkent”.

mára”⁴⁹ Korábban ugyanis nem tartották nyilván külön az elkövetett bűncselekmények és kihágások számát, hanem csak a büntetteket vagy kihágásokat elkövetett személyek adatait kérték. Ezen kívül 1873. évtől a büntettnemek számában és elnevezésében jelentkezett bővülés, amely téren igen nagy volt a bizonytalanság a büntetőtörvénykönyv hiányában egész 1880-ig.

Az 1867—80 közötti időszakban a bűnügyi statisztika tudományos művelésével, pontosabban az ezidőbeni adatok értékelésével, elemzésével Konek⁵⁰ mellett főleg Jekelfalussy⁵¹ foglalkozott. Mindketten kitértek az egyes eljárási adatokra, a büntetési tételekre és az elítéltek személyi viszonyaira, következtetéseikben azonban többször ellentétes megállapításra jutottak. Így pl. az egy éven aluli börtönbüntetések magas százalékarányának (évi átlagban 82% körül) okát — összevetve más országok ítéleteinek megoszlásával — Konek⁵² a bírói ítéletek enyhességében látta, ami szerinte vissza is hatott a bűncselekmények növekedésére. Jekelfalussy viszont kétségbe vonja a statisztikának azt a „jogát”, — tulajdonképpen lehetőségét — hogy a bírói ítéleteket bírálát tárgyává tegye, s ugyanakkor egyéb irányú tapasztalatok alapján az ítéleteket inkább szigorúnak találta.⁵³

Konek korábbi tanulmányaihoz hasonlóan — heterogén adatok összehasonlítása alapján, illetve a homogén egyedek megfelelő csoportosítása nélkül — sokszor téves következtetésre jutott, s meglehetősen pesszimistán értékelte a hazai bűnözés helyzetét más országokhoz képest.

Nyilvánvaló téves következtetésre kellett jutnia Ausztria, illetve Magyarország nyers bűnözési arányszámai alapján már azért is, mert a magyar büntető joggyakorlat az osztrák jog szerinti vétségnek minősített törvényszegést is büntettnek minősítette. (Feltehetően ez lehetett az oka az egy éven aluli börtönbüntetés magasabb arányának is.) További hiányosság még Koneknél az, hogy az eltérő törvénykezésen túl a népességnek a vétőképeség, kor, nem stb. szerinti esetleges eltérő összetételét is gyakran figyelmen kívül hagyta.

Kétségtelen igen súlyos módszertani hibát követett el Konek a családi állapot szerinti vizsgálatnál is, amikor az elítéltek e különböző minőségi csoportjait az össznépeség egészén belüli arányaival vetette össze, s nem vette figyelembe a 14 éven aluli — mint vétőképtelen-népesség számát — mint tette azt Jekelfalussy. Így Konek ugyanis arra a megállapításra jutott, hogy a házások aránya a bűnözők között nagyobb, mint az össznépeségen belüli.⁵⁴ Továbbá a házas bűnözők hazai arányát (megoszlási viszonyszámát) minden tisztítás nélkül hasonlította össze más országok hasonló mutatószámával, s ez alapján a magyarországi kedvezőtlenebb helyzetet hangsúlyozta. Ezzel szemben Jekelfalussy Föl-

⁴⁹ Előterjesztve a Statisztikai Tanács 1872. január 19-i ülésén, Hivatalos Statisztikai Közlemények, V. évfolyam, 4. füzet, Pest, 1872.

⁵⁰ Konek: Újabb adataink Magyarország bűnvádi statisztikájáról, Budapest, 1875., továbbá: 5 év Magyarország bűnvádi statisztikájából, Budapest, 1879.

⁵¹ Jekelfalussy József: Hazánk bűnügyi statisztikája 1873—1880., különös tekintettel a büntett miatt elítéltek személyi és társadalmi viszonyaira, Budapest, 1883.

⁵² Konek: Újabb adataink Magyarország bűnvádi statisztikájából, 18. és köv. old., hasonló véleményen volt Csukási Károly is „Pest város bűnügyi statisztikája” c. tanulmányában, Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Bizottsága, VI. kötet, 1. füzet, Budapest, 1869., 104. old.

⁵³ Jekelfalussy: im. 20. és köv. old.

⁵⁴ Vö. Konek: 5 év Magyarország bűnvádi statisztikájából, id. helyen, 34. és köv. old.

deshez csatlakozva — ha nem is alkalmazhatott még standardszámítást, de Európában ekkor már ismerték a specifikus arányszámokat — helyesen utalt a Konek által összehasonlított adatok heterogén jellegére, amikor a népszámlálási adatokra hivatkozva kiemelte, hogy míg Magyarországon a 21—40 éveseknek több mint 77%-a, addig Ausztriában ugyanezeknek csak alig 46%-a házas,⁵⁵ ami ha még nem is jelentett egy egzakt összehasonlítást, de már önmagában más véletletét adják a kérdéseknek.

Hasonló módszertani problémákat lehetne fölvetni egyéb személyi viszonyok értékelésénél is, amelyek csak azt bizonyítják, hogy a rendelkezésre álló adatokat sem aknázták ki kellően. Érdekes ebből a szempontból Jekelfalussy tartózkodása a nem, kor és vallás szerinti elemzéstől. Tette ezt abból a megfontolásból, mert szerinte e tényezők vizsgálatából okozati összefüggéseket, közérdekű tanulságokat nem lehet megállapítani. Így például szerinte a női nem relatíve is alacsonyabb bűnözési aránya nem a nők erkölcsösebb voltát jelenti a férfiakkal szemben, hanem csak azt, hogy a nőknek a mindennapi társadalmi életben alig van önálló cselekvési körük. Továbbá „abban az alárendelt körben, amelyben mozognak” egészen más az egyes társadalmi rétegekhez tartozó nők helyzete. A probléma helyes fölvetésével azonban meg is állt. Ahelyett, hogy e kisebb homogén csoportok eltérő bűnözési arányaiból kiindulva tárta volna fel a jelenségek közötti okozati összefüggéseket eleve lemondott a probléma alaposabb elemzéséről azzal, hogy abból „mi jót, vagy rosszat szabadna okszerűleg következtetnünk”.⁵⁶

Az adatgyűjtés módszertani problémáit vetette fel Warga László,⁵⁷ aki szerint a magyar bűnügyi statisztika mennyiségi tekintetben a legnagyobb igényeket is kielégítette, de minőségi szempontból az adatok következtetések levonására alkalmatlanok, azok tévútra vezetnek megbízhatatlanságuk miatt. Elemezte a megbízhatatlanság már ismert okait, s alapvető követelménynek tartotta azok kiküszöbölésére a felvételi minták egyszerűsítését, a felvételi minták kitöltése iránti felelősséget és az ellenőrzés, felügyelet kérdését. Legalkalmasabb megoldásként ajánlotta 1874-ben az egyedi adatfelvételi lapok bevezetését.

Említésre méltó kezdeményezésként kell szólni Csukási Károly tanulmányáról,⁵⁸ aki Pest város bűnügyi helyzetét elemezte ez 1867/68-as évek adatai alapján. A közölt adatok már jelezték a nagyvárosnak az országostól eltérő bűnözését, bűnözési struktúráját. A bűnözés abszolút és relatíve nagy számát, a női bűnösök nagyobb arányát, a házas életűek alacsonyabb arányát stb. Minthogy azonban Csukási Pest város adatait nem hasonlította össze az azonos országos mutatókkal a jellemző szimptomák kidomborítása, értékelése, az okozati összefüggések bemutatása elmaradt. Pl. vizsgálva a bűnözők területi illetőségük szerinti megoszlását, arra az érdekes eredményre jutott, hogy az elítélteknek csak mintegy 25%-át képezték a pestiek, de a jelenség társadalmi, gazdasági okait már nem elemezte, megelégedett azzal a megállapítással, hogy Pest város nagyobb bűnözési arányának oka a „mindenünnen ide csődülő osztályok”.

⁵⁵ Vö. Jekelfalussy: im. 22—24. old.

⁵⁶ Uo., 33. old.

⁵⁷ Warga László: Pár szó az igazságügyi statisztika érdekében, Jogtudományi Közlöny, nyolcadik évf. Bp., 1874., 3. és köv. old.

⁵⁸ Csukási: Pest város bűnügyi statisztikája, id. helyen, 90. és köv. oldalak.

2. Bűnügyi statisztikánk 1881—1899 között

1872-től tehát rendszeressé és folyamatossá vált a bűnügyi statisztikai adatok gyűjtése és feldolgozása, de a további fejlődését gátolta az egységes büntetőtörvénykönyv hiánya. Különösen a büntettnemek terén fennálló bizonytalanságok, de általában a törvénykezésben mutatkozó bizonytalanságok miatt a bűnügyi statisztika realitása is csak viszonylagos lehetett. Ezen a problémán segített némileg az 1878. évi V. tc., a büntettekről és vétségekről szóló büntetőtörvénykönyv, illetve a kihágásokról szóló 1879. évi XL. tc. életbeléptetése, amelyek stabilabb alapokra helyezték a bűnügyi statisztikát is. A bűn- és büntönügyi statisztikai adatok gyűjtéséről és kimutatásáról szóló 1881. évi 2052. IM sz. rendelet lényegesebb módszertani változást azonban nem hozott. A hivatal széleskörű, egyre növekvő feladataihoz képest még mindig szerény költségvetési- és létszámkeret miatt továbbra is megmaradt a lajstromos rendszer. Az egész évre összeállított kimutatásokat a járásbíróóságok és közigazgatósági hatóságok az illetékes ügyészséghez küldték be január 15-ig, amelyek azokat felülvizsgálták, majd január hó végéig saját kimutatásaikkal együtt a főügyészséghez terjesztették fel. Innen összesítés végett a Statisztikai Hivatalhoz kerültek.

Az adatfelvételi mintákat is csak a legszükségesebb mértékben módosították, illetve bővítették ki. Így pl. az elítéltek személyi viszonyainál új elemként került bevezetésre az anyanyelvre vonatkozó ismérvek, bővítették a korcsoportokat és a foglalkozási kategóriákat.

A minimális tartalmi változás miatt mellőzhetők az 1881. január 1-én bevezetett bűnügyi statisztikai adatgyűjtési minták részletes tárgyalása, és elegendőnek látszik csupán az egyes kimutatások címeire hivatkozni.⁵⁹ Ezek szerint a törvényszékek és a járásbíróóságok számára az alábbi 9 minta került bevezetésre:

- Kimutatás a büntettek vagy vétségek miatt előfordult feljelentések és vizsgálatoknak mennyiségéről és eredményéről, valamint az érdekelt vádlottak számáról. (A minta.)
- A büntettek vagy vétségek miatt letartóztatott vizsgálati foglyoknak számáról és az időközben bekövetkezett változásoknak mozzanatairól. (B minta.)
- A büntettek vagy vétségek miatt tárgyalásra utasított vádlottaknak számáról és az eljárás eredményéről. (C minta.)

Ezek a kimutatások — mint címeikből is kiténik — az eljárás főbb szakaszairól adtak felvilágosítást, míg az alábbi táblázatok az elítéltek személyi viszonyaira, illetve a kiszabott büntetések nemére és tartamára vonatkoztak, és pedig:

- A bűnvádi tárgyalások alkalmával büntett vagy vétség miatt elítélt személyekre kiszabott büntetések neméről és a szabadságvesztés büntetéseknek tartalmáról. (D minta.)
- A büntett vagy vétség miatt elítéltek számáról tekintettel a személyi viszonyokra. (E/I., E/II. minták.)
- A törvényszékeken és járásbíróóságokon kívül a közigazgatósági hatóságok számára: az előfordult kihágások mennyiségéről a vádlottak számáról és a kiszabott büntetések nemeiről. (F minta.)

⁵⁹ A részletes táblázatokat lásd *Marschalko János: A hatályban levő Igazságügyi Miniszteri Rendeletek rendszeres gyűjteménye*, Budapest, 1897., V. kötet, 518—534. oldalakon.

- A jogérvényes ítélet alapján szabadságvesztés-büntetés kiállása végett letartóztatottak számáraól. (G minta.)
- A törvényszékek és járásbíróóságok mellett a közigazgatósági hatóságok számára is: a jogérvényes ítélet alapján kihágás miatt szabadságvesztés-büntetés kiállása végett letartóztatottak számáraól. (H minta.)

Az 1899-ig érvényben maradó 1881. évi 2052. IM. sz. rendelet tehát sem az adatgyűjtés, sem a feldolgozás oldaláról nem vitte előbbre a bűnügyi statisztika ügyét. Sőt egész a század végéig rögzítette annak korábbi állapotát. Továbbra is decentralizáltan a járásbíróóságok és ügyészségek állították össze — jól-rosszul — az egyre terjedelmesebb táblázatokat, ami igen nagy megterhelést jelentett az igazságügyi szerveknek. Ennek következményeként az adatgyűjtés nehézsége, megbízhatatlansága fokozódott.⁶⁰ A Statisztikai Hivatalhoz felküldött kimutatások évről évre rosszabbodtak, olyannyira, hogy a hivatal 1894. év elején kérte a kereskedelmi minisztert, mentse fel az 1890—92. évi adatok közzétételétől.

Míg tehát korábban főleg a büntetőtörvénykezés hiányosságai, a büntetőtörvény hiánya gátolta a bűnügyi statisztika tökéletesedését, most, — azok megoldásával — már a felvételi rendszer és feldolgozási módszer akadályozta a további fejlődést. A helyzet tarthatatlansága világossá vált a Statisztikai Hivatal előtt is, és már 1888-ban felterjesztést intézett az Igazságügyiminiszterhez az igazságügyi statisztika újjászervezésére. Többszöri sürgetés után végre az igazságügyiminiszter 1894. márciusában elvben elfogadta az igazságügyi statisztika reformját. A reformtervezet rövidesen el is készült,⁶¹ de annak bevezetésére csak 1900 január 1-i hatállyal került sor az 1899. évi 5041. IM. sz. rendelet alapján.

Bűnügyi statisztikánk 1899-ig — amint az fentiekből is kitűnik — decentralizált volt. A Statisztikai Hivatal feladata — eltekintve a felvételi rendszer kidolgozásától, azaz a táblázatok, a gyűjtőívek szerkesztésétől és az elvi irányítástól — arra szorítkozott, hogy az egyes törvényszékek által (korábban törvényhatóságok által) összeállított saját területükön összesített táblázatokat ellenőrizze, az egész országra kiterjedően összesítse, s az eredményeket közölje. Az adott mostoha körülmények között — amikor a kis létszám és a pénzügyi nehézségek miatt a Hivatal további fennállása is kérdésessé vált — s Statisztikai Hivatal többre nem is vállalkozhatott.

Ez a decentralizált rendszer azonban azon túlmenően, hogy az említett okok miatt mind nagyobb megterhelést jelent a törvénykezési szervekre, és

⁶⁰ Mint *Ráth* írja az „igazságügyi statisztikánk reformjáról” c. tanulmányában, *Közgazdasági Szemle*, Budapest, 1895., 481. és köv. old. — „Ha lelkiismeretesen akarják teljesíteni ... kötelességüket, úgy a börtönstatisztikával együtt egyes törvényszéknél az év végén kilenc táblázaton összesen 287 rovatot kell kitölteniök, s evégből két nagy lajstromon (az ún. bűnvizsgálati és tárgyalási lajstromon) kívül négy rendbeli gyűjtőívet ... összesen annyi félet kell vezetniök, ahány féle cselekmény miatt elítélés, illetve letartóztatás történt, úgy hogy e gyűjtőívek száma egymagában túlmehet a 200-on”. Ilyen körülmények között természetesen nem várhatták el, hogy a lajstromokat maga az eljáró bíró vezesse. Így az év végi számszerű összeállítás a szakmailag képzetlen személyzetre maradt, akik az évközi — általában hiányosan vezetett — nyilvántartások alapján végezték a munkákat. Továbbá igen gyakori volt, hogy a visszaküldött kimutatásokban az elítéltek számát is átjavították, ami nyilvánvalóan jelezte, hogy a legfontosabb mozzanatokat sem tartották pontosan nyilván.

⁶¹ Elkészítésével *Ráth Zoltánt* bízták meg, aki a reformjavaslat alapelveit a MTA 1895. június hó 17-i ülésén terjesztette elő, lásd *im.*, 482—489. old.

kétes értékű adatokkal szolgált, más szempontból is kerékkötőjévé vált a bűnügyi statisztika további fejlődésének. A decentralizált rendszer ugyanis csak a lajstromos felvételi módszerre épülhetett, ami viszont eleve korlátokat szabott a sokrétű ismérvkombinációk feltüntetésére, s ezen keresztül a bűnözés jelenség mélyebb összefüggéseinek feltárására. Ez a felismerés — amelyhez jó példával szolgált ezidőben már néhány európai ország is — vezetett a centralizált bűnügyi statisztika gondolatának felvetéséhez, vagyis az igazságszolgáltatási funkció és a statisztikai tevékenység szétválasztásához.

A statisztika valamennyi területén ebben az időben kialakult szemlélet alapján — „aki nem statisztikus, ne csináljon statisztikát” — mind erősebben jelentkezett a Hivatal részéről az a kívánság, hogy az egyes szervek csak a nyers adatokat szolgáltatassák, s azokat központilag dolgozzák fel.⁶² A bűnügyi statisztika vonatkozásában e tételt úgy fogalmazták meg, hogy „... az adatszolgáltató kivonatát adja az előtte lefolyt eljárás menetének és az általa észlelt jelenségeknek. E kivonat elkészítésével és elküldésével kimerül az adatszolgáltató bíróság, stb. statisztikai jellegű tevékenysége, s ami azon túl van az már az adatfeldolgozás keretébe tartozik.”⁶³

Az eljárás és az észlelt jelenségek kivonata pedig egyet jelentett az egyedi adatfelvételi lapokkal, (számlálólapokkal) amelyeket a népszámlálások terén már jóval korábban alkalmaztak. — Magyarországon pl. először az 1880-as népszámlálásnál — Továbbá az egyedi lapoknak a bűnügyi statisztikai felvételekre való alkalmazását már az 1872. évi Szentpétervárott tartott Nemzetközi Statisztikai Kongresszus is tárgyalta, illetve Mayr révén kidolgozásra is került.

A centralizált bűnügyi statisztika megteremtése ily módon együtt jelentkezett az egyedi adatfelvételi lapok bevezetésével, amely egyrészt nagymértékben csökkentette az ügyészségek, bíróságok statisztikai jellegű teendőit, másrészt lehetőséget biztosított a többoldalú feldolgozásra, csoportosításra, valamint — a kombinációk végtelen sora révén — a tudományos kutatómunka gazdagodására. Más kérdés az, hogy ez a rendszer több munkát jelentett a Statisztikai Hivatalnak, de mint ismeretes a század végére a hivatal részére biztosították a nagyobb feladatok ellátásához szükséges feltételeket is.

Mielőtt azonban rátérnénk az új adatgyűjtési rendszer ismertetésére feltétlen ki kell térni a bűnügyi statisztika ezidőszakban kifejtett tudományos művelésére, amely több tekintetben eltérést mutat a bűnügyi statisztika korábbi tudományos művelésével szemben. Így pl. első alkalommal került sor hazánkban a modern értelemben vett módszertani kérdések felvetésére — elsősorban *Ráth Zoltán* révén, aki a hivatalos bűnügyi statisztika értékelésén⁶⁴ túlmenően az adatgyűjtés újjászervezése érdekében fejtett ki értékes tevékenységet⁶⁵. Továbbá, főleg *Földes Béla* részéről került sor a szűkebb értelemben vett morálstatisztika, más oldalról a szorosabb értelemben vett kriminálstatisztika széles irodalmi alapokra helyezett tudományos művelésére.⁶⁶

⁶² Vö. *Bokor*: im., 179. old.

⁶³ *Ráth*: Igazságügyi statisztikánk reformjáról, id. helyen 483. o.

⁶⁴ Több ilyen vonatkozású cikke található a Nemzetgazdasági Szemle hasábjain.

⁶⁵ *Ráth*: „Bűnügyi statisztikánk, s annak legújabb eredményei” című tanulmányában foglalkozott először a hazai bűnügyi statisztika módszertani hiányosságaival; *Nemzetgazdasági Szemle*, 13. évf. 1889., 572. old., valamint, különösen a büntető anyagi és alaki jog oldaláról foglalkozott a statisztika hiányosságaival *Varga Ferenc* „A bűnügyi statisztika és annak reformja” c. tanulmányában; *Jogtudományi Közlöny*, 1896. XXXIV. évf., 14. szám.

⁶⁶ *Földes Béla*: A bűnügyi statisztikája, Szociológiai tanulmányok, Budapest, 1889.

A bűnügyi statisztika továbbfejlesztésének további nélkülözhetetlen kellékének tekintették a bűncselekmények szerinti részletesebb csoportosítást. E tekintetben *Ráth Zoltán* a bűncselekmények önállóságából, eltérő, egyéni jellegéből kiindulva jogosan teszi fel a kérdést, lehet-e azok közül „csak kettőt is egy rovatba foglalni”.

A válasz természetesen pozitív — statisztikáról lévén szó, másképpen ez nem is lehetséges — mivel található olyan ismérvek, amelyek a bűncselekmények osztályokbafoglalását, azok minden egyedisége ellenére lehetővé teszik.⁶⁷ Helyesen látta *Ráth*, hogy ilyen ismérveket maga a törvényhozó állít fel a büntetőszabályok megalkotásakor, amelyeket a statisztikai munkálatoknál alapul kell venni. A törvényadta osztályozáson alulmaradni, azaz szakaszokat összefoglalni és csak fejezeteket különböztetni meg — mint ahogy azt tették ebben az időszakban, de még később is, szerinte — veszélyes, mert ez a bűncselekmények jellegének teljes elmosódását eredményezné. Ellenkezőleg, esetenként ezeken az osztályokon belüli további, homogénebb csoportok megkülönböztetését is szükségesnek látta. Különösen ott, ahol maga a törvénykönyv is ad erre lehetőséget az azonos bűncselekményen belüli különböző minősített esetek közbeiktatásával, illetve ahol a kiszabható büntetési tétel jelzi az eltérő mérvű ellenszegülést a jogrenddel szemben. Ugyanakkor a bűncselekmények e részletesebb csoportosításánál felhívta a figyelmet a technikai nehézségekre és az adatok szétaprózásának veszélyére is.

A bűncselekmények neme szerinti csoportosítási probléma felvetésén túlmenően hiányolta a bűnözés terület szerinti bontását, a hazai bűnügyi statisztikai térképek összeállítását. E tekintetben *Földes Béla*⁶⁸ elemezte először a hivatalos adatokat, de csak az illetékességi hely szerinti területi megoszlásra támaszkodhatott, — nagyobb súlyú bűncselekményeknél azonban még arra sem. Különösen hiányzott a város és a falu bűnözési aránya, illetve általában a bűncselekmények szerinti területi megoszlás ismerete, kivéve Budapest bűnügyi statisztikáját.⁶⁹

Számos kifogás merült fel a bűnügyi statisztikával szemben az anyagi, illetve az eljárási jog oldaláról is. A legalapvetőbb hiányosság, hogy csak az elsőfokú ítéleteket vette számba s nem a jogerősen elítélteket. Továbbá a rendelkezésre álló adatokból általában nem lehetett az eljárás minőségére következtetni. A közölt hézagos adatok nem tették lehetővé az eljárás egész menetének áttekintését, a tudomásra jutott bűncselekmények számától a jogerős ítéletekig — figyelembe véve büntettnemenként a felderítetlen cselekmények számát, a perújítások, fellebbezések számát és eredményeit.

Az anyagi büntetőjognak a statisztikai adatok alapján történő megítélésénél *Ráth* is óvatosságra intett, mivel a bűncselekmények, a visszaesők dinamikus mozgásából nem lehetett egyértelműen következtetni a büntetőjogszabályok hibáira. E tekintetben érdemes kiemelni a büntetések statisztikájánál tett észrevételeit. Jekelfalussyhoz hasonlóan a statisztika feladatán kívülesőnek tartotta a bíró által hozott ítéletek értékelését. E helyett azt kísérte megvizsgálni, hogy milyen szoros összefüggést mutatnak a ténylegesen kiszabott bűn-

⁶⁷ Vö. *Ráth*: Bűnügyi statisztikánk, s annak legújabb eredményei, id. helyen, 573. old.

⁶⁸ *Földes* im. IV. fejezet, 38. oldal.

⁶⁹ *Ráth*: Fővárosunk bűnügyi statisztikája (1881—1889-re), Nemzetgazdasági Szemle, XIV. évf., 1890. 774. oldal.

tetések a törvénykönyvben megjelölt középbüntetési tételekkel⁷⁰. Abból a feltetelezésből kiindulva, hogy az átlagbüntetett a középbüntetési tételnek felel meg, arra következtetett, hogy a ténylegesen kiszabott büntetések nagyobb részének az átlagon alul maradása azt jelenti, hogy a bírák a törvényszabta büntetést túl magasnak találták. A rendelkezésre álló adatokból ilyen jellegű összehasonlítást csak a gyilkosság, szándékos emberölés, valamint a halált okozó súlyos testi sértés esetére végezhetett. Ezeknél a kiszabott büntetések általában alulmaradtak a középbüntetési tételeknek. A bíróságok által kiszabott büntetések enyhe, illetve szigorú jellegével Földes is foglalkozott, de e tekintetben az egyes büntettek maximális büntetés arányának feltüntetésére szorítkozott. Az általa vizsgált büntetteknél is a maximális büntetékiszabás gyakorisága igen alacsony — átlagosan 1,3⁰/₀, ezen belül büntettnemenként változó — de e jelenségből szerinte nem lehet egyértelműen a bíróságok enyhébb ítélezésére következtetni. E vizsgálati módszer felvetése figyelemre méltó, ugyanakkor alkalmazásánál mind számítástechnikai, mind minőségi tényezők szempontjából körültekintőbben kellene eljárni.

A visszaesőkről már régebb óta közölték a legáltalánosabb adatokat, és haladásnak tekinthető az a momentum, hogy 1884 óta a fegyintézetekben és királyi börtönökben levő visszaesők személyes viszonyait is kimutatták. Ezek az adatok azonban a bírósági lajstromok (casiers judiciaires) hiányában nem voltak megbízhatók, ezért jogosan követelték annak mielőbbi bevezetését.

Végül felvetették a Statisztikai Hivatal által készített bűnügyi statisztika egyesítését az igazságügyi miniszter évi jelentéseivel az országgyűlés elé terjesztés céljából, hogy ezáltal a puszta számok magyarázatot kapnának, illetve alapját képezhetnék további javaslatoknak.

A század utolsó negyedében kezdte tudományos működését *Földes Béla* is, a magyar bűnügyi statisztika kimagasló egyénisége. *Földes* a bűnügyi statisztikai kutatás célját nem a hivatalos anyag egészének ismertetésében látta, hanem feladatának tekintette a legjellegzetesebb adatokból a társadalom bűnös és jogsértő megnyilvánulásairól tájékoztatást nyújtani. Időszerűnek tartotta a tökéletesebb munkamegosztást a statisztikai irodalomban is, mely szerint a hivatalos közegek feladata az adatok gyűjtése és összeállítása, míg a „... tulajdonképpeni tudományos kutatás feladata a hivatalosan gyűjtött anyagból a társadalom képét összeállítani...”⁷¹

Ennek megfelelően mellőzte az adatgyűjtés módszertani, technikai kérdéseit és legfeljebb csak utalásokat találunk munkáiban az adatgyűjtés nehézségeire; az egyedi lapok előnyére és bizonyos megfigyelési ismérvek bevezetésére.

Igen nagy érdeme, hogy a korábbi hazai bűnügyi statisztikai munkáktól eltérően nem szorítkozott csak a büntetőeljárás szakaszok adatainak és az elítéltek személyi, demográfiai viszonyainak egyszerű közlésére, vagy értékelésére, hanem széleskörű irodalomra alapozott morálstatisztikai, szociológiai aspektusból vizsgálta azokat. Feldolgozási módszerére jellemző, hogy a tematikus rendszerű tanulmányaiban témánként foglalta össze az odavonatkozó elméleti tételeket, majd a hazai és a legjellemzőbb vagy legtökéletesebb külföldi adatok bemutatása, összehasonlítása után vonta le következtetéseit. Jóllehet *Földes* számára már több mint 10 éves rendszeres hazai bűnügyi adatok álltak rendelkezésre, azért nem törekedett azok teljes feldolgozására, mivel kétkedett azok megbízha-

⁷⁰ Vö. *Ráth*: Bűnügyi Statisztikánk, s annak legújabb eredményei, id. helyen 578. és köv. old.

⁷¹ Vö. *Földes* im., 10 és köv. old., lábjegyzet.

tóságában. Így például „A bűnügy statisztikája” c. tanulmányában döntően csak az 1884/85. évi hazai adatokat vette alapul. Az 1904-ben megjelent „Statisztikai előadások”-ban is — amellet, hogy esetenként bemutatta a 90-es évek főbb adatait — rendszerint csak egy-egy év, főleg az 1899. év alapján elemzi a tettesek egyéni viszonyait. A hazai adatoknak ebből az óvatos felhasználásából is adódott, hogy sok esetben túlzott óvatosságot tanúsított a következtetések levonásánál is.

Földes is különbséget tett morálstatisztika, bűnügyi statisztika, bűnügyi igazságszolgáltatási statisztikai és börtönügyi statisztika között. Tekintve, hogy e két utóbbival Földes sem foglalkozott részletesebben elegendőnek látszik ezekre egy-egy mondatban utalni.

A bűnügyi igazságszolgáltatási statisztikán, a statisztikának azt a részét értette, amely az igazságszolgáltatás mozzanatait vizsgálja, különösen az igazságszolgáltatási igazgatás szempontjából. Míg a börtönügyi statisztikát — melynek a börtönügy összes tényezői képezik tárgyát — úgy tekintette mint a bűnügyi statisztika kiegészítőjét, illetve, mint amely bizonyos fenntartásokkal a bűnügyi statisztikát is pótolhatja.

Kezdeti munkásságát, — de lényegében a későbbi munkásságát is — kifejezetten a morálstatisztikai szemlélet jellemezte. A morálstatisztikát azonban már nem tekintette külön tudománynak, — abból a főleg Mayr által képviselt tételtől kiindulva, hogy a statisztika által vizsgált minden társadalmi jelenség erkölcsi jelleggel bír —, hanem inkább olyan kutatási területnek, amely többé-kevésbé elválasztható és amelynek tanulmányozása tájékoztatást nyújt az egyes társadalmak, korszakok erkölcsi viszonyairól.⁷² Ilyen értelemben foglalkozott Földes a bűnügyi statisztikán kívül a statisztikai előadásokban néhány „morálstatisztikai jelenséggel, — mint például az öngyilkosságok, elmebetegségek, válságok, törvénytelen születések stb.

Ami pedig a bűnügyi statisztikát illeti azt a morálstatisztika legfontosabb részének tekintette, amely betekintést nyújt a társadalom erkölcsi életébe, az ember szellemi életének és akaratának törvényeibe. Szerinte a bűnügyi statisztikai adatok is bizonyítják, hogy a bűnös tett nemcsak az egyéni akarat, hanem természeti, társadalmi, politikai és egyéb tényezők eredménye is.⁷³ E tekintetben egyetértően idézi Quetelet-et, miszerint „ a bűnt a bűnös követi el, de a társadalom készíti azt elő”.

Szabatosabban fogalmazta meg a bűnügyi statisztika fogalmát az „Akaratszabadság és morálstatisztika” c. tanulmányában. Eszerint „a bűnügyi statisztika a statisztika azon része, mely a tömeges észlelés alapján a társadalom bűnös viselkedését és annak szabályszerűségét, illetve törvényszerűségét vizsgálja... A bűnügyi statisztika a bűncselekményeket társadalmi jelenségnek tekintvén, vizsgálja azokat a társadalmi tényezőket, melyek a bűnösségben kifejezésre jutnak. Mindamellet a bűnügyi statisztika nem hanyagolhatja el azokat a természeti, antropológiai, egyéni tényezőket sem, amelyek valamely társadalom bűnös viselkedésében kifejezésre jutnak”⁷⁴

A bűnügyi statisztikai jelenségek megfigyelési nehézségeit összefoglalva — arra a kérdésre, hogy mi legyen a felvételi egység: a büntett, vagy büntetetlen, figyelembe véve a halmazat kérdését is, illetve az eljárás melyik szakasza fejezi ki jobban a bűnözést — helyesen jegyezte meg, hogy a kriminalitás pontos mér-

⁷² Vö.: Földes: Statisztikai előadások, I. sorozat, Budapest, 1904., 78. és köv. old.

⁷³ Vö.: Földes: Magyarország statisztikája, Budapest, 1881. 379. old.

⁷⁴ Vö.: Földes: Statisztikai előadások, I. sorozat, id. helyen 79. és köv. old.

tékét nem lehet kifejezni egyetlen tényben (mutatóban), hanem a „... különböző tünetek kombinatív tanulmányozásából kell a lehető leghívebb képet nyerni és produkálni”.⁷⁵ Következésképpen szükségesnek tartotta mind a bűntettek, mind a büntettek összetételének, időbeli változásának vizsgálatát.

Érdemes kiemelni a büntettekről tett megállapítását is. E szerint helyesen látta, hogy az egyes tetteknek büntetési minősítése nem „valamely általános, az emberi természetben gyökerező erkölcsi elv” alapján történik. „A büntett viszonylagos, történelmileg változó, amit a társadalom érdeke, ... az uralkodó társadalmi nézet határoz meg”⁷⁶. Következésképpen minden társadalom, minden korszak eltérő bűnözési arculatot mutat.

A bűnözés tendenciájára vonatkozó vitát összefoglalva elismerte annak általános emelkedését, de egyrészt *Ferri*-hez hasonlóan annak a véleménynek adott kifejezést, hogy a legsúlyosabb bűntettek — például az emberi élet elleniek — csökkentést mutatnak. Másrészt a bűntettek növekedése — szerinte — részben csak látszólagos, „amennyiben az igazságszolgáltatási gépezet tökéletesebbé vált,” illetve amennyiben növekedtek a jogszabályokkal védett érdekek.

A bűnözés materiális növekedésének fő okát pedig az erkölcsi viszonyok rosszabbodásában látta⁷⁷. Ezzel *Földes* gondolatköre — mely szerint a bűnügyi statisztika kifejezi a társadalom erkölcsi viszonyait; és a bűntettek növekedése az erkölcsi viszonyok rosszabbodásának következménye — bezárult.

Morálstatisztikai szemléletéből következően az erkölcsiség misztikus fogalmát helyezte mindenek fölé, s eleve lemondott — legalábbis kezdetben — annak mibenlétének boncolásától, arra való hivatkozással, hogy „az erkölcsi élet jelenségei oly bonyolultak, szövevényesek, hogy azokat és azok okait teljesen ismerni számos esetben majdnem lehetetlen”.

Bár utalt arra, hogy az erkölcsiséget okozatnak tekintve az erkölcsiség (mind az egyéni, mind a társadalmi) „örökletesség, fizikai tulajdonságok, külső tényezők és sok más erőhatás alatt áll”, de minthogy szerinte nincs eszköz és mód, hogy „az erkölcsi élet szövődményeinek egyes szárait külön-külön vizsgáljuk, többnyire csak tényeknek kell tekinteni az erkölcsi élet bűnös mozzanatait, úgy amint vannak.”⁷⁸

Ami pedig a bűnügyi statisztikát illeti, amely e tények, azaz „a társadalom bűnös megnyilvánulásainak fokmérője” *Földes* szerint, ha még oly tökéletes is, a közerkölcsiségről nyújtott felvilágosításai egyoldalúak és hiányosak. Ugyanis egyrészt *Földes* is hiányolja az erkölcsiség nemes, erényes megnyilvánulásainak statisztikai számbavételét — a „Fekete könyv” — mellett az „Arany könyv” statisztikáját. Az erkölcsiség misztikus értelmezésének szem előtt tartása tehát így a rossz és a jó összevetéséhez vezetett, ami nemcsak a statisztikai mérés szempontjából megoldhatatlan, de messze elvezet az alapproblémától, a bűnözés okainak feltárásától.

Másrészt — már realisabb szempontokat követve — hiányosnak tartotta *Földes* a bűnügyi statisztikát — eltekintve a latens bűnözéstől — azért is, mert „az az erkölcsi romlottság súlyát csak ritkán és akkor is csak közvetve veheti számba” és ebben a vonatkozásban a minőségi tényezőket „legfeljebb a büntetéseknel lehet ... némileg ellensúlyozni”. Végül a bűnügyi statisztika ezért sem lehet a közerkölcsiség kizárólagos kifejezője, mivel — mint id. helyen utalt

⁷⁵ *Földes*: A bűnügy statisztikája, id. helyen 7. old.

⁷⁶ Vö.: Uo., 23 és köv. old.

⁷⁷ Vö.: Uo., 153. és köv. old.

⁷⁸ Vö.: Uo., 156. old.

arra — vannak erkölcstelen cselekmények, melyeket jogszabály nem tilt, illetve nem minden törvényellenes cselekmény tekinthető egyben erkölcstelennek is.

A bűnügyi statisztika fenti hiányosságai ellenére Földes konklúziója mégis optimista volt, amennyiben a bűnügyi statisztika, ha nem is adja a teljes igazságot, de minden esetre ad egy fonalat, amely a társadalmi jelenségek tömkelegében elvezet az igazsághoz. Továbbá ennek érdekében követelménynek tekintette a bűnügyi statisztika pontosságát, továbbá hogy „részleteiben kiterjeszkedjék lehetőleg minden mozzanatra, amely okozati összefüggésben lehet a bűnnel.” Földes jó statisztikai érzéke ily módon mégis csak a helyes úton kereste a megoldást.

Morálstatisztikai szempontból legfontosabbnak tartotta a büntetettek viszonyainak tanulmányozását, amelyek a büntettek magyarázatát adják. Ebből a szempontból — mint ahogy a bűnügyi statisztikáról adott definíciójából is következik — alapvetően a XIX. sz. végén jelentkező kriminálszociológiai irányzat képviselője, de ugyanakkor némileg elismeri az olasz iskola által hirdetett antropológiai tényezők befolyását is.

Kezdeti bűnügyi statisztikai tanulmányaiban is már többé-kevésbé az alábbi befolyásoló tényezők szerint vizsgálta a bűnözést, amelyet később mint „System Földes” citáltak. E szerint a bűnözést befolyásoló fontosabb tényezők:⁷⁹

I. *Fizikai tényezők*: 1. nem; 2. kor; 3. családi állapot (gyermeklétszám); 4. földrajzi viszonyok; 5. időszakok; évszakok; 6. egészség; testi, szellemi abnormitások, öröklés, vérmérséklet.

II. *Gazdasági tényezők*: 1. foglalkozás; 2. foglalkozási, társadalmi viszony; 3. jövedelem; 4. vagyon; 5. életmód; 6. lakásviszonyok; 7. gabonaárak; 8. váltságok; 9. pauperizmus.

III. *Szellemi és erkölcsi tényezők*: 1. nevelés; 2. műveltség; 3. vallás; 4. vallásosság; 5. legitimitás; 6. alkoholizmus; 7. prostitúció.

IV. *Jogi tényezők*: 1. büntetőjogi rendszer; 2. bűnvádi rendszer; 3. büntetési rendszer; 4. magánjogi rendszer (család-, vagyon-, örökösödési jog).

V. *Politikai tényezők*: 1. állampolgárság; 2. nemzetiség; 3. közigazgatási rendszer; 4. rendészeti rendszer; 5. választójog; 6. államformák; 7. szociális törvények; 8. politikai erkölcsök; 9. háborúk; 10. forradalmak.

Már munkásságának kezdetén foglalkozott Földes a gabonaárak és a bűnözés között mutatkozó összefüggések feltárásával. Vizsgálva Franciaország 1840—1855. évi gabonaárak és a vagyon elleni bűncselekmények alakulását, határozott párhuzamosságot fedezett fel.⁸⁰

Aktív tevékenységet fejtett ki Földes a Nemzetközi Statisztikai Intézet keretében is, ahol még a múlt század végén beszámolt a magyarországi visszaesők helyzetéről⁸¹, majd 1907-ben a koppenhágai ülésen az elitélhetőség matematikai és statisztikai alapjairól⁸². Ez utóbbiban bizonyította, hogy az elitélhetőség problémáját a matematikai spekuláció nem oldhatja meg, csupán a statisztika. Kívánatosnak tartott azonban ehhez egy részletes statisztikát az elitéltek, s fellebbezések és az ítélkezésre befolyást gyakorló összes körülményekről.

⁷⁹ Földes: Statisztikai előadások, Új sorozat, Budapest, 1936. 227. és köv. old.

⁸⁰ Földes: Über einige wirtschaftliche und moralische Wirkungen habes Getreidepreise, Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 1881., 80—90. old.

⁸¹ La statistique de la recidive en Hongrie, Bulletin de l'Institut International de statistique, Tome VI., Rome, 1892.

⁸² Először megjelent: Közgazdasági Szemle, Budapest, 1906. 1. o., majd Les principes mathématique et statistique de la condamabilité, Tome XVII., Copenhague, 1907, továbbá Statisztikai Előadások, Új sorozat, Budapest, 1936. 234. old.

E korszakhoz tartozóan kell még szólni *Mandelló* idevonatkozó munkájáról⁸³, amelyben a XIX. század utolsó negyedére (1875—1899-ig) terjedő időszak hazai bűnözését elemzi s hasonlítja össze Ausztria és a Német Birodalom viszonyaival. *Mandelló* több tekintetben egyetért *Földessel*, de néhány alapvető kérdésben vele ellentétes álláspontot képvisel. Így például *Mandelló* elvetette a morálstatisztikai szemléletet, amely — akár a korlátlan választási (cselekvési akarat) szabadságból, akár bizonyos törvényszerűség korlátain belüli választási szabadságból indul ki — a bűnügyi statisztikát az erkölcsi állapotok tükörképének, barométerének tekintette.

Mandelló részben az olasz antropológiai iskola, részben a Liszt féle közvetítő irányzat hatására tisztán determinista álláspontot képviselt. Szerinte „a büntettek társadalmi jelenségek, és nem a szabad akarat önkényes folyamánnyai, hanem mint maga az akarat is, természeti 'jelenségek' következménye.”⁸⁴ A büntetés pedig — Liszt álláspontját képviselve — nem erkölcsi ítélet, hanem társadalmi funkció. „Az állam büntető törvényeivel nem az erkölcs telenséget sújtja, hanem arra törekszik, hogy érdekeit saját tagjai ellen megvédje.”

A bűnügyi statisztika legfőbb feladatának tekintette egyrészt a megfigyelés módszerével tanulmányozni a bűnözés jelenségeinek okozati momentumait, másrészt a büntetés hatásának tanulmányozását. Azt pedig, hogy adott okozati viszonyok megváltoztatása, javítása lehetséges-e már nem a bűnügyi statisztika, hanem a politika feladatkörébe utalta. A vizsgálni kívánt tényezőket *Ferri* sémájával megegyezően az alábbi három csoportba osztotta.

- **A n t r o p o l ó g i a i f a k t o r o k** : nem, kor, családi állapot, hivatás, lakás, társadalmi állás, műveltség, a nevelés foka, az organikus és pszichikus alkat;
- **T á r s a d a l m i f a k t o r o k** : a lakosság szaporodása, tömörülésének módja, kivándorlás, közvélemény, erkölcsiség, vallás, családi kötelék, a politikai, pénzügyi- és kereskedelmi állapot, a mezőgazdasági és ipari termelés, az állami közigazgatás — amennyiben a közrendre, közoktatásra és közjótékonyásra vonatkozik — végül az igazságügy — különösen a polgári és büntetőtörvénykezés;
- **K o z m i k u s f a k t o r o k** : a faj, éghajlat, a talaj alakulása és termékenységse, a nap és év változása, évszakok, időjárás.

Mandelló a bűnözés nemzetközi összehasonlításánál is tévesnek tartotta a morálstatisztikusok azon véleményét, miszerint az egyes országok eltérő büntetőtörvényei lehetetlenné tennék az összehasonlítást. E tekintetben azt vallotta, hogy míg a kisebb kategóriák összehasonlítása az eltérő jogszabályozások miatt valóban nehézségekbe ütközik, addig az „összkriminalitás” összehasonlítható, mivel a különböző népek kriminalitásában jelentkező eltérések kiegyenlítődnének⁸⁵. E felfogásnak megfelelően idézett munkájában is — amelynek tárgya épp a bűnözés nemzetközi összehasonlítása — az összes elítéltek számát, illetve — a 25 évet három ciklusra bontva — azok átlagait vette alapul, majd ezeket a 12 éven felüli 1000 lakosra vonatkoztatta. Ezeket az arányszámokat első lépésként előbb a büntett és vétség miatt elítéltekre, majd második lépésben — mi-

⁸³ *Mandelló Gyula*: Magyarország, Ausztria és a Német Birodalom bűnügyi statisztikájának főbb eredményei a XIX. sz. utolsó negyedében, Budapest, 1905. Különlenyomat a Közgazdasági Szemle 1905. évi április, június, július havi füzeteiből.

⁸⁴ Uo., 13. old.

⁸⁵ Vö.: Uo., 11. és köv. old.

vel a büntett és vétség miatt elítéltek fogalma az érintett három országban nem vágott egybe — ezekhez hozzávette a kihágások miatt elítéltek számát is. Azaz így tulajdonképpen az összes elítéltek számát hasonlította össze. Ez utóbbi módon kiszámított arányszámokat pedig — amelyek már kisebb eltérést mutatnak az előbbihez képest — egyenlő sűrűségű népeiségre redukálta. Miután az így kapott arányszámok látszólag még kisebb eltérést jeleztek a három ország bűnözésében, arra a következtetésre jutott, hogy „végeredményben a három állam összkriminalitásának eltérése a különböző népsűrűségben leli magyarázatát”.

Nyilvánvaló, hogy egyrészt ez az összes elítéltekre vonatkozó mutató nem mond sokat, s az összehasonlítás feltételeit sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Másrészt az eltérő kriminalitásnak a népsűrűséggel való magyarázata is túlzott leegyszerűsítése a kapcsolatoknak, mivel — és ezzel *Mandelló* is egyet értett — a népsűrűség eltérése mögött rendszerint eltérő gazdasági, kulturális stb. viszonyok húzódnak meg.

3. Bűnügyi statisztikánk fénykora (1900—1913)

Az 1900 január 1-én hatályba lépő 1899. évi 50401 IM. sz. rendelet a magyar hivatalos bűnügyi statisztika történetében a legjelentősebb változást eredményezte azáltal, hogy egyrészt, bevezette az egyéni felvételi laprendszert, másrészt, hogy a jogerősen befejezett ügyeket, illetve ítéleteket tekintette megfigyelési egységnek. A fenti rendelettel bevezetett adatgyűjtő lapok a következőket tartalmazták:

— *A törvényszéki ügylapon* (A minta.) rögzítették a törvényszékek (esetleg esküdtbíróóságok) előtt büntett, vétség vagy sajtóügyi kihágás miatt megindított és jogerősen befejezett per főbb mozzanatait a feljelentéstől az elsőfokú bíróság ítélethozataláig. (Az ügy további fejleményét, a felsőfokú bíróságok előtti változásokat az egyéni lapon tüntették fel.)

— *Törvényszéki egyéni lapot* (B minta.) állítottak ki minden egyes terheltől, kinek ügyében a törvényszék főtárgyalás után ítéletet hozott, függetlenül az ítélet felmentő, vagy marasztaló jellegétől. Az egyéni lap — mint az ügylap kiegészítő része — tartalmazta az elsőfokú bíróság ítéletét és az esetleges perorvoslat során beállott változásokat, továbbá az elítéltek személyi viszonyait.

1900. január 1-től e két lap az 1900. évi 62609. IM. sz. rendelet értelmében összevontan mint „a törvényszéki ügy- és egyéni lap” szerepelt, amelyen belül a korábbi ügylap ismérvein már némi módosítást eszközöltek.

— *A törvényszéki fogházban letartóztatottak egyéni lapja* (C minta) tartalmazta mindazoknak a — B mintával megegyező — személyi viszonyait, akik bármily rövid időre büntett, vagy vétség gyanúja miatt akár előzetes letartóztatásban, akár vizsgálati fogságba kerültek, vagy jogerős ítélet alapján szabadságvesztés büntetésüket megkezdték, függetlenül attól, hogy törvényszék vagy járásbíróóság rendelte el a letartóztatást. E lapon a minden letartóztatottra vonatkozó személyi jellegű kérdések mellett a kérdések egy másik csoportja csak az előzetes letartóztatottakra és vizsgálati foglyokra, míg harmadik csoportja csak a jogerősen elítéltekre vonatkozott.

— Fentiekén kívül és a törvényszékek számára külön ügylap (D minta.) szolgált a jövedéki kihágási ügyek statisztikai feltüntetésére.

— A *járásbírószági vétségi és kihágási ügylap* (E minta) szolgált a járásbíróóság előtti ügyek statisztikai feltüntetésére, amely a törvényszéki ügylaphoz képest lényegesen egyszerűbb volt. E lap tartalmazta a vétség, kihágás megnevezését az ügy elintézési módját, az elsőfokú határozat tartalmát, a jogorvoslati adatokat s a jogerős határozatot.

— A *járásbírószági fogházban letartóztatottak egyéni lapja* (F minta) a C mintának megfelelő adatokat tartalmazta a büntett vagy vétség miatt letartóztatottakra vonatkozóan. Hasonló tagolású adatokat tartalmazott az országos letartóztató intézetben letartóztatottak egyéni lapja is.

— Végül külön egyéni lap (H minta) szolgált a javítóintézeti növendékek adatainak, nevezetesen az intézetbe kerülést megelőző időre vonatkozó személyi viszonyok és a növendékek intézeti életére vonatkozó adatok feltüntetésére.

A fenti adatfelvételi lapok — azok részletesebb bemutatása nélkül is — világosan tükrözték az adatgyűjtésnek a bűnügyi statisztika alapvetően kettős feladatából következő kettős irányát: az igazságszolgáltatási, illetve a tulajdonképpeni bűnügyi statisztikai jellegét. Természetesen az ügyeket az egyéntől, azaz a tettet a bűnös cselekményektől nem lehet különválasztva vizsgálni. Mint ahogy az a büntetőjogban és a bíró előtt a büntetőjogi gyakorlatban is együttesen jelentkeznek, mint alany és tárgy, illetve alanyi és tárgyi oldal, ugyanúgy a bűnügyi statisztikában is ezek összefüggéseit kell szem előtt tartani a felmérés és feldolgozás során. Az adatfelvételi lapok alkalmazása nem jelenti feltétlen e követelmények figyelmen kívül hagyását. Az egyéni- és ügylapok bevezetése ugyanis a kérdések helyes csoportosításával csak megkönnyíti technikailag az adatgyűjtést és feldolgozást. Tekintve, hogy az egyéni lap (pl. a törvényszékeknel) szerves része, mintegy betéje volt az ügylapnak a tettes és a cselekmény együttes vizsgálatának lehetősége e megoldással még kedvezőbbé vált.

Az esetleges hiányosságok tehát nem a módszerben, hanem megvalósításában, az alkalmazott vagy éppen mellőzött ismérvekben keresendők. Nevezetesen a bűnügyi statisztikai adatgyűjtés megítélése szempontjából az az alapvető kérdés, hogy az adatfelvételi lapokon szerepelnek-e azok az ismérvek, amelyek alapján választ lehet adni mind az igazságszolgáltatási gyakorlat, mind pedig a tudományt érdeklő kriminalitási kérdésekre. Ebből a szempontból nézve a századfordulón új alapokra helyezett bűnügyi statisztika sok tekintetben elmaradt a vele szemben támasztható követelményekkel. Már *Földes* és *Bud János* is helyesen állapították meg, hogy ez a reform az ügyviteli, eljárási, azaz az igazságszolgáltatási adminisztratív szempontokat szolgáló, statisztikára a korábbiakhoz képest lényegesen nagyobb súlyt fektetett, míg az ún. morálstatisztikai szempontok háttérbe szorultak.

Ami az igazságszolgáltatási statisztikát illeti — hozzátehetjük, nemcsak, hogy kedvezőbb helyzetbe került, de a reform során jellegében is teljesen átalakult. Mintegy fél évszázadon keresztül, az osztrák minták meghonosítása óta a bűnügyi statisztika alapvető feladatát képezték a „múlt évről maradt”, a „folyó évben érkezett” s az „elintézetlen maradt” ügyek kimutatása, illetve egy adott év bűnügyeinek a feljelentések, vizsgálatok, vádemelések, mint a különböző eljárási szakaszok adatainak feltüntetése. A század végéig tehát lényegében ügyforgalmi statisztikáról beszélhetünk. Ezzel szemben a reform utáni adatgyűjtés már nem az egy adott évben eszközölt eljárási aktusok összességét jelezték, hanem az ügylapok alapján — melyek tartalmazták az egész pertörténetet — a bűnügyek menetét mutatták be. Annak következtében, hogy a

bűnügyi statisztikai adatgyűjtés a befejezett ügyekből indult ki, lemondott az ügyforgalmi statisztikáról, mert az eljárási mozzanatok már nemcsak ugyanazon évi ügyeket tükrözték. Helyette viszont megteremtette a szó szorosabb értelmében vett eljárási statisztikát. Az új rendszer alapján tehát nem lehetett megállapítani a teljes ügyforgalmat, hogy pl. egy adott évben hány nyomozást, vizsgálatot teljesítettek, hány tárgyalást tartottak stb., de meg lehetett állapítani a bűnvádi eljárás főbb jellemzőit, pl. időtartamát, amely módot adott az igazságszolgáltatás menetének megítélésére. Tájékoztatót adott a perújítások, a vád alá helyezési határozatok elleni fellebbezések számáról és eredményéről, a felderítetlen bűncselekmények számáról, az előzetes letartóztatások és vizsgálati fogság gyakoriságáról, stb. amelyek mind jelzik a bűnüldöző szervek munkájának minőségét és eredményességét. Hú képet adtak az ügylapok az elítélések, felmentések, eljárásmegszüntetések számáról és arányáról, a jogerős ítéletek neméről, stb. — hogy csak a főbb mozzanatokot említsm.

Amíg azonban az új bűnvádi perrendtartás értékeléséhez valóban kielégítő statisztikai anyag állott rendelkezésre, addig a kriminálstatisztikai, a tulajdonképpeni bűnügyi statisztikai adatgyűjtés, még inkább a feldolgozott és publikált anyag mennyiségben visszaesést mutatott. Jelzi ezt már az a tény is, hogy az egyéni lapokat, amelyek a demográfiai jellegű ismérvek mellett az előéletet, egyes fellebbviteli adatokat és az ítélet adatait tartalmazták, csak a törvényszékeknél alkalmazták, és az elítélteknek mintegy 5/6-át képező járásbírósi elítéltekre pedig nem. Továbbá az elítéltek ezen személyi adatai nem is nyertek feldolgozást, s 1903-ig bezárólag a jogerősen elítéltek számán túlmenően csak a büntetések nemét és mértékét adták. Alapvetőbb jellegű kriminálstatisztikai elemzést így csak a letartóztatottak statisztikájából nyerhettek, ami két okból sem lehetett elfogadható. Egyrészt az adatok nemcsak az elítéltekre vonatkoztak, hanem az előzetes letartóztatásban, vizsgálati fogságban levőket is magukba foglalták, másrészt nem az adott évben befejezett jogerősen elítélteket, hanem egy adott évben szabadultak adatait mutatta.

Gyakorlatilag tehát az 1900-as reform eredményeként született egy fejlett eljárási és egy börtönügyi statisztika, ugyanakkor lemondtak egy teljesebb, átfogóbb érvényű igazságügyi statisztikáról, s annak alapját képező s szorosabb értelemben vett ügyforgalmi statisztikáról, továbbá visszaesett a kriminálstatisztika, valamint az elítéltek statisztikáját mintegy a börtönügyi statisztikával helyettesítették. Összehasonlítóképpen megemlítjük, hogy ugyanakkor, sőt a múlt század utolsó negyedében európai viszonylatban — különösen Németországban és Olaszországban épp az elítéltek statisztikáját, a szűkebb értelemben vett bűnügyi statisztikát fejlesztették, amelyek alapul szolgálhattak a különböző kriminológiai irányzatoknak is.

Pár éves tapasztalat alapján, felismerve az adatgyűjtési rendszer hiányosságait, azok kiküszöbölésére a Statisztikai Hivatal és az Igazságügyiminisztérium közötti tárgyalások eredményeképpen 1904. január 1-től kezdődően Kenéz Béla irányításával újjászervezték a bűnügyi statisztikai adatgyűjtést. Az újjászervezésről szóló 1903. novemberében kiadott 38 300 I. M. sz. rendelet értelmében csak négy felvételi lapot alkalmaztak az adatok gyűjtésére úgy mint a: *törvényszéki ügylapot* (A. minta) és *egyéni lapot* (B. minta) valamint a *járásbírósi ügylapot* (C. minta) és *egyéni lapot* (D. minta).

Tekintve, hogy a módosított ügylapok maradtak érvényben 1950-ig, helyesnek látszik azok részletesebb ismertetése. A törvényszéki ügylap az alábbi ismérveket tartalmazta:

1. a feljelentés napja; 2. a terheltek száma; 3. mely bűncselekmény miatt történt a feljelentés; 4. az eljárás indított hivatalból—indítványra—főmagánvádra üldözendő cselekmény miatt; 5. volt-e nyomozás; 6. volt-e vizsgálat. 7. a vádiratban a vád tárgyává tett bűncselekmény; 8. adatott-e be kifogás; 9. a vádirat, vagy kifogás elintézési módja; 10. a főtárgyalás megtartott törvényszék előtt-esküdtbírótság előtt; 11. ha az eljárás az összes terheltekre nézve ítélethozatal nélkül szűnt meg a) az eljárás mely szakaszában, b) mi okból (szűnt meg); 12. az eljárás jogerősen befejeztetett — ítélet nélkül — elítéléssel — felmentéssel (a személyek számának feltüntetésével); 13. a) előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban volt személyek száma; b) az előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban volt személyek közül az eljárás felmentéssel, vagy ítélet nélkül ért véget... személy ellen; 14. a főtárgyaláson ki képviselte a vádat; közvádoló — főmagánvádló — pótmagánvádló; 15. a törvényszék vagy esküdtbírótság ítéletének kelte, tartalma; 16. a) használatott-e perorvoslat a törvényszék vagy esküdtbírótság ítélete ellen, b) ha igen: fellebbezés-semmisségi panasz, c) ki által; 17. az ítéletábrán az elintézését nyert: tanácsülésben — főtárgyaláson; 18. a) az ítéletábrán ítélet kelte, b) tartalma; 19. a) az ítéletábrán ítélet ellen használatott-e semmisségi panasz, b) ha igen ki által, 20. a) a Curia az ügy elbíraltott: tanácsülésben — tárgyaláson; 21. a) a curiai határozat kelte, b) tartalma; 22. a jogerős befejezést megelőzőleg rendeltetett-e el: új eljárás; 23. a büntetést tartalmazó jogerős ítéletben megállapított bűncselekmény megnevezése.

A járásbíróági ügylap pedig az alábbiakat tartalmazta:

1. a feljelentés napja; 2. a terheltek száma; 3. mely vétség, vagy kihágás miatt történt a feljelentés; 4. a) az elsőfokú véghatározat kelte, b) tartalma; 5. a) használatott-e fellebbezés, a járásbíróági ítélet ellen, b) ha igen ki által; 6. a törvényszék a fellebbvitelt ügyet: tanácsülésben-fellebbviteli tárgyaláson intézte el; 7. a) a törvényszéki határozat kelte, b) tartalma; 8. a) a törvényszék II. fokú ítélete ellen használatott-e semmisségi panasz a királyi Curiahoz, b) ha igen ki által; 9. a Curia határozatának kelte? 10. az eljárás jogerősen befejeztetett: elítéléssel, vagy büntetőparanccsal — felmentőítélettel — más módon... személy ellen; 11. a) előzetes letartóztatásban volt... személy; b) az előzetes letartóztatásban volt személyek közül nem ítéltetett el... személy.

A fenti rendelet szerint ügylapot állítottak ki továbbra is a törvényszékek (esküdtbíróságok) elé tartozó minden büntett, vétség és kihágás, illetve a járásbíróág elé tartozó vétség, kihágás miatt tett és jogerősen befejezett feljelentésről. Az egyes ügyek többszörös számbavételének elkerülése végett a korábbi gyakorlattól eltérően a rendelet 12. szakasza szerint „Azokról az ügyekről, amelyekre vonatkozó feljelentések illetékesség, vagy hatáskör szempontjából valamely más bírósághoz, vagy egyéb hatósághoz tételnek át, ügylapok nem állítandók ki”.

Az A és B illetve a C és D mintájú ügy- és egyéni lapok ezután egy íven, de elkülöníthető módon nyertek elhelyezést. A rendelet 17. szakasza értelmében olyan esetben, ha valamely ügyben egyetlen személyt sem ítélték el az ügyről „csupán az eljárás adatait tartalmazó ügylapot kell beküldeni”.

Az ügylapon egyébként csak kisebb módosításokat eszközöltek. Egyes kérdéseket világosabban, szabatosabban szövegeztek, továbbá az ügylapra kerültek azok a főleg perorvoslati jellegű ügymeneti kérdések, melyek az 1899. évi reform szerint az egyéni lapokon nyertek elhelyezést.

Amíg azonban az igazságszolgáltatási statisztikában — pontosabban ne-

vezethetnék eljárási statisztikának — az 1903. évi reform csak kisebb módosításokat eszközölt, addig annál lényegesebb változást hozott a tulajdonképpeni bűnügyi statisztikában. Azzal, hogy egyrészt megszüntette a letartóztatottak statisztikáját, másrészt — mintegy ahelyett — a járásbírók számára is előírta az egyéni lapok alkalmazását és így a következőkben a törvényszékek (esküdtbírók) és a járásbírók által elbírált büntett, vétség és kihágás miatt elítélt személyekről szolgáltatott adatokat, visszaállították az elítéltek statisztikáját.

Eltekintve az egyéni lapok részletes bemutatásától, — mivel 1908-ban ezeken még lényeges módosításokat eszközöltek — megjegyezhetjük, hogy e minták (B. és D.) már csak két részből állottak. Egyrészt az elítéltek személyi viszonyait tüntette fel, — beleértve az előélet adatait is —, melyek nagyjából azonosak az 1904. előtti minták kérdéseivel, másrészt a jogerős ítélet adatai a bűncselekmény főbb ismérveivel.

Az egyéni lapokat az 1908. évi 27 000. I. M. sz. rendelet módosította 1909. január 1-i hatállyal, amely ugyancsak 1950-ig maradt érvényben. E módosításokat a büntetőtörvénykönyv és büntető perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. tc. életbeléptetése is szükségessé tette, — méginkább a nyilvántartási lapok (casiers judiciaires) tényleges bevezetése, — amelyet ugyan már az 1897. évi XXXIV. tc. előírt, de megvalósítására nem került sor.

Az új bűnügyi statisztikai adatszolgáltatási rendelet ugyanis előírta, hogy „A törvényszéki egyéni lap (B. minta) és a járásbírói egyéni lap (B. minta) kérdőpontjai teljesen megegyeznek az országos bűnügyi nyilvántartás tárgyában 1908. évi október hó 15-én 24 300 IM. sz. rendelet szerint megállapított „büntetőlap” kérdőpontjaival, s így ez utóbbiról a törvényszéki, vagy járásbírói egyéni lap egyszerű lemásolás útján készíthető el.” Az egyéni lapok lényegesebb módosítása is az előzővel függ össze, amennyiben a visszaesés viszonyairól részletesebb tájékoztatást nyújtott. Továbbá új elemként jelentkeztek a testi és szellemi fogyatékoságok, valamint a szeszitalfogyasztás ismérvei. Az 1908. január 1-én életbelépő egyéni lapok a következőket tartalmazták:

1. az elítélt családi és utóneve; 2. esetleges álneve, gúnyneve, vagy megkülönböztető neve; 3. házastársának vagy volt házastársának családi- és utóneve; 4. a) az elítélt születésének éve, hónapja, napja, b) ha a születés éve nem ismeretes, hozzávetőleges kora; 5. születésének helye, 6. a) községi illetősége, b) utolsó állandó lakhelye; 7. a) anyanyelve, b) nyelvismerete; 8. vallása; 9. családi állapota; 10. a) főfoglalkozása, (az elítélteknek, vagy ha az nem kereső eltartójának), b) az elítélt, vagy ha az nem kereső, eltartója: önálló — más szolgálatában áll; 11. katonai szolgálat; 12. műveltségi foka; 13. a) személyleírása, b) van-e testi, vagy szellemi fogyatkozása, vagy egyéb különös ismertetőjele, c) rendszeresen élvez-e szeszitalt; 14. vagyoni viszonya; 15. atyjának családi és utóneve; 16. anyjának családi, (leánykori és utóneve); 17. a) bűnvádi eljárás folyamatba tételének ideje, b) az elsőfokon eljáró hatóság megnevezése, ítéletének száma, c) az ezúttal jogerőssé vált ítéletet melyik hatóság hozta, d) az ezúttal jogerőssé vált ítélet kelte és száma; 18. az ezúttal jogerős ítélet tartalma; a) a bűncselekmény megnevezése, bevezetett, vagy megkísérelt minősége, a vonatkozó törvény és § megjelölésével; b) tettes, felbujtó, vagy bűnsegéd volt-e az elítélt; c) a bűncselekmény elkövetésének helye és ideje; d) a jogerősen kiszabott főbüntetés mértéke és neme; e) mellékbüntetés alkalmazott-e; f) alkalmazott-e a beszámítást kizáró vagy enyhítő §-okat; g) a bűn-

cselekmény elkövetése összefüggésbe hozható-e a szeszital élvezetével; 19. a büntetés végrehajtásának felfüggesztése jogerősen kimondatott-e; 20. előzőleg jogerősen el volt-e ítélve. E kérdéshez kapcsolódóan az előéletre vonatkozó táblázat az alábbi kérdéseket tartalmazta; b) a bűncselekmény megnevezése, bevezett vagy megkísérlett minősége, a vonatkozó törvény és § megjelölésével, c) a bűncselekmény elkövetésének helye és ideje (év, hó) d) az elsőfokon eljáró hatóság megnevezése, ítéletének száma; f) a jogerős ítélet kelte és száma, g) a főbüntetés mértéke és neme, h) a mellékbüntetés mértéke, és neme i) a büntetés végrehajtásának felfüggesztése jogerősen kimondatott-e, j) a felfüggesztett büntetés végrehajtását elrendelték-e, s ha igen eziránt mily hatóság és mikor intézkedett.

Végül itt kell még megemlíteni — mint az 1900-ban induló bűnügyi-statisztikai reformsorozat utolsó intézkedését — a fiatalok statisztikáját. Addig, amíg a fiatalok a Büntetőtörvénykönyv szerint is a többi büntetettel egyenlő elbírálás alá került, ugyanazon felvételi lapokat alkalmazták azokra is. Az 1908. évi XXXVI. tc. révén azonban a fiatalokkal szemben előtérbe kívánták helyezni a nevelés és javítás eszközeit, s ennek érdekében szükségessé vált a büntettek e csoportjának, ezek életviszonyainak, környezetüknek részletesebb megismerése. Ennek megfelelően az 1910. január 1-én életbe lépő 1909. évi 27 500. IM. sz. rendelet a fiatalok elítéltek megfigyelésére külön egyéni lapot írt elő. E lapokon a fiatalok személyi és környezetére vonatkozó adatokon kívül új elemként szerepeltették a büntetést okozó okokat (18/F. pont) is. Annak ellenére, hogy eleve nem fűztek nagy reményeket az igazi okok feltárásához jelentős lépésnek kell tekinteni a fenti rendelet által előírt környezettanulmány készítését, amelyben rögzítették azokat a körülményeket, amelyekről megismerhették a fiatalok terhelt egyéniségét, értelmi, erkölcsi fejlődésének fokát, életviszonyait, családi körülményeit, előéletét, életmódját, magaviseletét, stb.

Az 1900. és 1901. évi bűnügyi statisztikai adatokat elsőként *Kármán Elemér*⁸⁶ elemezte részletesebben a törvényszéki elítéltek és a letartóztatási intézetekből szabadultak adatai alapján. E két év törvényszéki elítélteinek adatait kívánta összehasonlítani a múlt század végi több évi hasonló adatokkal, de kénytelen volt megállapítani, hogy a régi és az új adatgyűjtés egybevetése teljesen lehetetlen a bekövetkezett büntetőjogi valamint statisztikai változások miatt. Azzal ugyanis, hogy az új adatgyűjtés a jogerősen elítélteket tekintette megfigyelési egységnek lényeges csökkenés következett be a törvényszéki elítéltek számában a korábbi elsőfokú elítéltek számával szemben. Nyilvánvaló azonban, hogy ez átmeneti két év adatai alapján messzemenő következtetésekre egyébként sem juthatott.

Lényeges változás következett be a hivatalos bűnügyi statisztika adatfeldolgozó munkájában és az eredmények publikálásában is. Bár 1872 óta a Magyar Statisztikai Évkönyvekben közzétették a bűnügyi statisztika főbb eredményeit, de azok — mint ahogy már többször utaltunk rá — kevésbé elégítették ki akár a gyakorlat, akár a tudomány igényeit. Az 1908. évi büntetőnovella tárgyalásakor felmerült kívánságra rendelték el egy bűnügyi statisztikai közlemény 5 évenkénti szerkesztését. E közleményekkel szemben követelményként támasztották a bűnügyi adatok részletes és kimerítő közlése mellett

⁸⁶ *Kármán Elemér*: Bűnügyi statisztikánk újabb eredményei és irányai, Közgazdasági Szemle, Budapest, 1903., 367—380. és 430—447. oldalakon.

már azt is, hogy azok figyelemmel legyenek a gyakorlati, törvényhozási és tudományos tanulságokra is. Ennek értelmében jelent meg az első bűnügyi statisztikai közlemény⁸⁷ 1904—1908. évekről, aminek kiadását a Büntetőtörvénykönyvben és büntető perrendtartásban eszközölt módosítások, valamint az ezzel kapcsolatos bűnügyi statisztikai reform is indokoltá tett.

Ez a *Bud János* szerkesztésében megjelenő első, önálló hivatalos bűnügyi statisztikai kiadvány első 82 oldalán ugyancsak *Bud* által írt tudományos értékű szöveges értékelés található a magyar hivatalos bűnügyi statisztika rövid áttekintése után.

Bár a kiadvány 1904—1908 időtartamra vonatkozik, a szöveges értékelő részben a főbb adatokat illetően 1902-től találunk összehasonlításokat. A táblázatoknak megfelelően előbb a bűnügyi eljárási intézkedések, a jogerősen befejezett ügyek elintézési módjuk, a perorvoslatok — adatait tárgyalta a büntető eljárási törvények szem előtt tartásával, értékelve a jogszabályok hatását, hiányosságait is. A terjedelem szempontjából is legnagyobb súllyal — a nemzetközi viszonyokat is figyelembe véve — a kriminalitás irányával, a kiszabott büntetéssel és az elítéltek személyi viszonyaival foglalkozott.

Bud az 1902 óta tartó növekvő kriminalitás legfőbb okát a századvégi változások gazdasági helyzetben, a politikai bizonytalanságban látta, amelyek ugyanakkor a nagyarányú kivándorlás főbb okát is jelentették.

A kiszabott büntetési adatok alapján kívánta kimutatni, hogy-e büntetkekkel mennyiben sikerült elérni a fenyegetett jogrend védelmét, mennyiben szolgáltak azok a bűnös hajlam megfékezésére. E tekintetben nem értett egyet sem a túl szigorú büntetésekkel, sem a rosszul értelmezett humanizmuson alapuló enyhe elbírálással, hanem az egyéniesítést hangsúlyozta a büntetés kiszabásánál. Szükségesnek tartotta ehhez a büntetések jellemét, életviszonyaikat is figyelembe venni és azokat a társadalmi tényezőkkel is összevetni.

Értékelve a hazai büntetési adatokat (1881-től), arra a megállapításra jutott, hogy — az európai viszonyokhoz hasonlóan — csökkennek a súlyosabb büntetésnemek, s növekszenek az enyhébbek aránya. Ennek alapvető okát *Bud* a kisebb súlyú bűncselekményeknek az elkövetett bűncselekmények egészén belüli növekvő arányával magyarázta.

Nagy jelentőséget tulajdonított a bűncselekmények elkövetési helye és ideje szerinti statisztikai vizsgálatnak. Nem tartotta elegendőnek csak az elvont értékű, nagy átlagok alkalmazását, hanem a kauzalitás szempontjából is szükségesnek tartotta az adatoknak az idő és térbeni csoportosítását, hogy az időben és térben mutatkozó eltérések alapján ki lehessen mutatni — „a faji, éghajlati, gazdasági, műveltségi, erkölcsi, stb. viszonyoknak a hatását a kriminalitásra”. A bűnözés területi megoszlás szerinti értékelésére hazánkban tulajdonképpen csak 1909-től kezdődően kerülhetett sor kielégítő módon a születési hely és az állandó lakhely adatok feltüntetésével. Így 1904. és 1908. között csak az elkövetési hely képezte a területi megkülönböztetés alapját, ami azonban már jelentős előrelépést jelentett a korábbi, az ítéltáblák területe szerinti csoportokkal szemben, s lehetőséget adott a hazai bűnügyi statisztikai térképek elkészítésére is.

⁸⁷ A magyar szentkorona országainak bűnügyi statisztikája az 1904—1908. évekről, Magyar Statisztikai Közlemények, Budapest, 1910., Új sorozat, 30. kötet.

Az 1908—10-es években hozott büntetőjogi reformok — különösen az 1908. évi büntetőnovella, a feltételes büntetési rendszer, a fiataikorúak védelmét szolgáló intézkedések és az ezekre épülő statisztikai-adatgyűjtési reform eredményeit foglalta össze a második ugyancsak 5 évet átfogó hivatalos bűnügyi statisztikai közlemény.⁸⁸ E kötet tulajdonképpeni célkitűzése: — mint azt *Budai László* a közlemény előszavában írta — „... ez adatok nyomán vizsgálni hogyan tudtak a reformok az életbe átmenni, s hogyan használták fel bíróságaink az újabb törvényhozás által nyújtott nagyobb lehetőségeket a modern humánusabb kriminológia szellemében.” E célnak megfelelően a *Kenedy László* által írt, s a táblázatok elé szerkesztett igen részletes és terjedelmes általános jelentés igen gyakran hivatkozik a jogszabályokra. Feldolgozási módszerére jellemző, hogy előbb ismerteti az odavonatkozó büntető — büntetőeljárás jogszabályok lényegét, célját az egyes fogalmakat, s az adatok tükrében vizsgálja azok eredményeit, hatását. Ezáltal ez a bűnügyi monográfiának is mondható tudományos értékű munka ismeretterjesztő, propagandisztikus, hatása is jelentős.

Az eljárási adatok, a kriminalitás alakulásának, a visszaesők, a büntetések, az enyhítő szakaszok és a feltételes elítélések adatainak bemutatása és értékelése után terjedelmes részben foglalkozott a hazai kriminálstatisztika történetével, első alkalommal — a fiataikorúak kriminalitásával, a fiataikorú bűnözőkkel szemben alkalmazott intézkedésekkel s a fiataikorúak bűnözésére ható okokkal.

Kenedy azonban nem elégedett meg azzal, hogy a bűncselekményeket és a büntetéseket csak a tételesjogi intézkedések keretében vizsgálja, hanem a bűnözés okaival is foglalkozni kívánt. Abból indult ki, hogy „a bűnözés összetett jelenség, mely egyfelől fizikai, élettani és társadalmi, másfelől egyéni, (akarati) együtthatók összeműködésének eredménye. Világosan látta, hogy ezek az egymással összefüggő komponensek és azok hatásainak ismeretei még igen labilis alapokon nyugszanak. Továbbá kifogásolta — helyesen — hogy az idevonatkozó vizsgálatok „nem egyszer egymástól elszigetelt tényezők hatását figyelik”.⁸⁹ E kutatásokkal kapcsolatban nem tartotta kielégítőnek „csupán az elítélt személyek” megfigyelését, de kívánatosnak tartotta e megfigyelések körébe vonni azt a néptömeget is, „amely még nem bűnös, de amelyből a bűn szétterjed.”

Ezeknek a saját maga által támasztott követelményeknek azonban az akkori megfigyelések alapján *Kenedy* sem tudott eleget tenni, s így a bűnözési okok vizsgálatánál csak — a korábbiakhoz hasonlóan — a fizikai, élettani, társadalmi és gazdasági tényezők kifejtésére szorítkozhatott, legfeljebb egyes tényezők, mint a nem, kor, családi állapot, stb. összefüggéseit figyelembe véve. Első alkalommal foglalkozott a bűnözés és az alkoholizmus kapcsolatának hazai értékelésével is.

Ami a bűnözés elemzésének hazai statisztikai módszerét illeti lényeges változást a századforduló sem hozott. Az abszolút számokon túlmenően döntően a 100 000 lakosra jutó nyers és tisztított (12 éven felüli népességre vetített) kriminalitási arányszámokat, esetenként speciális arányszámokat, de még inkább a megoszlási viszonzyszámokat és ritkábban a több éves adatok átlagát

⁸⁸ A magyar birodalom bűnügyi statisztikája az 1913—1919 évekről, Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat, 59. köt., Budapest, 1919.

⁸⁹ Vö.: Uo. 103. old.

alkalmazták, jóllehet a statisztika más területén, különösen a népességstatisztikában ezidőben módszerbelileg is gazdagodtak az elemzések.

E tanulmánynak nem célja a hazai kriminológia kibontakozásának és alakulásának bemutatása, de szükséges megemlíteni, hogy a századforduló utáni hazai kriminológiai tudomány fellendülésében, különösen a fiatalok bűnözők viszonyainak megélenkült kutatásában a külföldi hatásokon túlmenően jelentős szerepet játszott bűnügyi statisztikánk tökéletesedése is.

IV.

BŰNÜGYI STATISZTIKÁNK MŰVELÉSE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A magyar hivatalos bűnügyi statisztikának az előbbi fejezetben vázolt fellendülése az I. világháború kitörésével megrekedt, s az európai viszonyokhoz hasonlóan hazánkban is csökkent a bűnügyi statisztikai eredmények iránti érdeklődés. Mint már fentebb utaltunk rá, a hazai bűnügyi statisztikai adatgyűjtés 1909-től 1951-ig lényegében változatlan maradt, annak ellenére, hogy továbbra is — legalább is az 1920-as évek második felétől — jelentkezett az igény annak továbbfejlesztésére. Az adatok hivatalos publikálására nézve pedig nyilvánvaló visszaesésnek kell tekinteni a bűnügyi statisztikai közlemények 5 évenkénti összefoglalójának 1913 utáni elmaradását. Az I. világháború alatt, valamint az ezt követő időkben ugyanis a statisztikai évkönyvekben közzétett leg-
alapotöbbszintű adatok eleve csak hézagos és szűkebbkörű tájékoztatást nyújthattak a kriminalitásról — az 1918—1920. évek kivételével, amely évekre az idevonatkozó adatok ismeretlenek — illetve egyes munkák interpoláció segítségével kísérelték meg azokat megbecsülni.

A bűnügyi statisztika iránti érdeklődés és a hivatalos bűnügyi statisztika visszafejlődésének nyilvánvaló magyarázata a háború által okozott nehézségekben, később pedig az ország gazdasági életének súlyos problémáiban keresendő. A hivatalos statisztika energiáját ugyanis ezek a problémák teljes mértékben lekötötték.

A hivatalos bűnügyi statisztika visszaesését kívánták pótolni azok a szakcikkek és tanulmányok, amelyek elsősorban a bűnözésnek a háború alatti és utáni tendenciáival, értékelésével foglalkoztak. Már a háború folyamán foglalkozott *Auer György* elméletileg a büntetéseknél, a bűncselekményekkel, valamint a büntetéseknek a háború hatására bekövetkezett terjedelem- és összetétel szerinti változásaival.⁹⁰ Továbbá az 1919-ben megjelent „A magyar birodalom bűnügyi statisztikája az 1909—1913 évekről” c. statisztikai közlemény előszavában *Budai László* a háború első éveinek — 1914—16 — adataival mutatta ki, hogy a férfiak hadbavonulásával csökkent az összehittettek száma, ugyanakkor ezen belől abszolutszámában is, de még inkább arányában növekedtek a női, valamint a fiatalok bűnözései.⁹¹

Az I. világháború utáni kriminalitás tendenciáját, jellemző vonásait emel-

⁹⁰ *Auer György*: Büntetettek és bűncselekmények a háború alatt, Budapest, 1917.

⁹¹ Hasonló problémákat tárgyal még *Szabó Béla* „A nők kriminalitása a háború folyamán” c. cikkében, Magyar Statisztikai Szemle, Budapest, 1923., 5—6. sz., 143. old.

ték ki elsősorban *Schneller Károly*,⁹² *Hacker Ervin*⁹³ és *Laky Dezső*⁹⁴. *Schneller* és *Laky* tanulmányai különösen kriminálstatisztikai módszertani szempontból jelentősek. Szem előtt tartva az összehasonlíthatóság kérdésének fontosságát igen nagy alapossággal törekedtek kiszűrni — egyrészt a területi változásokból eredő, másrészt az időközben egyéb, főleg demográfiai tényezőkből eredő — a népességszám egészében, illetve ezen belől a nem, kor, sbt. szerinti összetételében bekövetkezett változásokat.

Hacker a háború alatti hazai és külföldi elítéltek nem és kor szerinti idősorainak párhuzamba állítása alapján mutatta ki a bűnözés és a társadalmi kapillaritás kapcsolatát.⁹⁵ Észereint azáltal, hogy a háború folyamán hadbavonult férfiak munkahelyét főleg nők és részben fiatalok foglalták el, ez utóbbiak sokkal több bűnözési lehetőségnek voltak kitéve korábbi viszonyaihoz képest. Tehát a korábban a szociológiából és demográfiából már ismert — *Arsène Dumont* alkotta — kapillaritási elmélet analógiájára a nők és a fiatalok átszivárogtak a „bűnözők rétegébe”, más szóval a nők és a fiatalok bűnöztek a férfiak helyett. Majd a háború befejeztével a leszerelések után ezek a kriminalitásban mutatkozó eltolódások ismét visszafejlődtek a háború előtti összetételt megközelítve.

Ez a kapillaritási analógia azonban — bár első hallásra talán tetszetős — igen felszínes és inkább apologetikus, mint sem a valóság feltárására alkalmas felfogás. Ugyanis egyrészt a magyar bűnözési idősorok szerint is — az I. világháborúban résztvevő más államok viszonyaihoz hasonlóan — az összelítéltek száma 1924-ben éri el a tetőpontot. Másrészt ezen belől pl. a női elítéltek száma még a háború után is igen magas volt (eltekintve attól, hogy Magyarországon erre vonatkozóan 1918—20. évekre nincsenek adatok), sőt Németországban 1923-ban, Franciaországban pedig 1920—21-ben kulminált. Végül a háborúban részt nem vett, ún. semleges államok kriminalitása *Hacker* által bemutatott adatok szerint is — ha arányban kisebb mértékben is — hasonló tendenciát mutattak. E tényezők magyarázatára már önmagában a kapillaritás elmélete nem elegendő. Így *Hacker* utóbb idézett munkájában — talán e probléma feloldására is — hangsúlyozta, hogy „... ezen jelenséget nem kizárólagosan éppen csak a nőknek és fiatalokéknak más társadalmi rétegekbe való beszivárgása idézte elő”, hanem számos kriminogén tényező, „mint a háborúkkal együttjáró demoralizáció, a családi élet lezülése, a fiatalok felügyelet nélkül maradása, a polgári állásba való visszatérés nehézségei együttes hatásával állunk szemben”. Továbbra is fenntartotta azonban, hogy „e tényezők sorában jelentős szerephez jutott a társadalmi rétegeknek a háborúval kapcsolatosan más társadalmi rétegekbe való átszivárgásának a kihatása is.”

Fenti felfogással szemben feltétlen meg kell még jegyezni, hogy a szó igazi értelmében feltehetően itt nincs szó más társadalmi rétegbe való átszivárgásról, vagy legalább nem ismeretesek olyan adatok, amelyekből ez az ideiglenes átrétegződés megállapítható lenne. Továbbá a háborús kriminalitásban szere-

⁹² *Schneller*: Kriminalitásunk a háború után, Miskolc, 1926.

⁹³ *Hacker*: A világháború hatása a kriminalitásra, különnyomat a Berzeviczy Emlékkönyvből, Pécs, 1925.; továbbá Kriminalitásunk az 1921—27. években, Miskolc, 1929.; Magyarország kriminalitása az 1925—1934. években, Magyar Statisztikai Szemle, 1937. 8. sz. 741. old.; A háború hatása a kriminalitásra, Miskolc, 1940.; végül Társadalmi kapillaritás és kriminalitás, Pécs, 1936. Különnyomat a Finkey Ferenc emlékkönyvből.

⁹⁴ *Laky*: Csonka-Magyarország kriminalitása, Kenéz Emlékkönyv, Budapest, 1933.

⁹⁵ *Hacker*: Társadalmi kapillaritás... úo. 97. old.

pet játsszó *Hacker* által említett tényezőkön kívül nemcsak említeni, de talán első helyre kell tennünk a háború okozta gazdasági és megélhetési nehézségeket.

Végül a hazai elítéltek száma összesen — eltekintve a katonai bíróságok adataitól, melyek ismeretlenek — sem múlta felül a háború előtti adatokat, eltérően más országoktól. Az összehasonlítás azonban hazai viszonylatban nem reális, mivel az 1921. utáni adatok a Trianon utáni Magyarországra, tehát egy lényegesen kisebb területre vonatkoznak, amely eleve lehetetlenné teszi az egyszerű összehasonlítást. E területi változást is figyelembe véve feltehető, hogy Magyarországon is 1923-ban, tehát a gazdasági krízis, az infláció időszakában érte el a tetőpontját a női elítéltek száma.

E feltételezést igazolja *Pálosi Ervin*-nek Budapestre vonatkozó ugyancsak ezidőbeli kriminalitását értékelő tanulmánya,⁹⁶ amely szerint a fővárosi női le tartóztatottak száma az 1920—24. évek átlagában tetőzik. *Pálosinak* ez a munkája egyébként nem a budapesti járásbíróságok és törvényszékek adatait tartalmazta, mivel ezek statisztikai lapjait külön nem dolgozták fel, hanem a budapesti rendőrségi jelentéseket és az ott közölt adatokat dolgozta fel. Következésképpen az országos adatokkal szembeni összehasonlításokra — néhány eljárási adatot kivéve — közvetlen nem is volt lehetősége. A kriminalitási tendencia összehasonlítását biztosította azonban azzal, hogy 1909—1913 évek átlagából indult ki. Ha — a már érintett objektív körülmények miatt — sok tekintetben hiányos is a tanulmány, minden esetre kitűnő áttekintést adott Budapest háború alatti és közvetlen utáni bűnözés alakulásáról, jellemző vonásairól.

A főváros kriminalitásával *Hacker* is foglalkozott.⁹⁷ Tanulmányában az 1904—1908, 1909—1913 és az 1924—1928. évek „elkövetési hely” szerinti elítéltek átlagai alapján hasonlította össze a fővárosi és vidéki bűnözést. Az összehasonlítás eredményeképpen mutatta ki a főváros eltérő kriminalitási irányát, valamint az eltérés okait. Vizsgálta továbbá a főváros kriminalitását hátrányosan, illetve kedvezően befolyásoló kriminogén tényezőket; a nagyobb népsűrűség, a nehezebb megélhetés, a nagyobb kriminalitást felmutató népességi elemek magasabb arányának hatását, az odavándorlás hatását, stb. — mint kedvezőtlenebb tényezőket —; illetve a kisebb kriminalitású nők nagyobb arányának, a magasabb műveltségi színvonal, a jobb népjóléti és szociális intézmények, stb., — mint kedvezőbb tényezők — hatását.

Ismeretes, hogy *Hacker* igen termékeny és sokoldalú irodalmi tevékenységet fejtett ki a kriminalitás feltárása, minél tökéletesebb megismerése érdekében. Mint büntetőjogász és mint kriminológus természetesen elsősorban kriminológiai és kriminálpolitikai aspektusból foglalkozott az idevonatkozó — már érintett, valamint számos egyéb általunk itt nem tárgyalta — tanulmányaiban. Néhány munkája azonban kimondottan statisztikai módszertani jellegű, amelyekről feltétlen említést kell tennünk.

Így pl. hazánkban elsőnek vetette fel a reprezentatív módszer alkalmazását a bűnözés vizsgálatában.⁹⁸ Pontosabban a bűnözés okainak alaposabb, részlete-

⁹⁶ *Pálosi*: Budapest kriminalitása és moralitása az 1909—1925. években, Statisztikai Közlemények, 55. kötet, 3. sz., Budapest, 1927.

⁹⁷ *Hacker*: Budapest hatása a kriminalitásra, Statisztikai Közlemények, 62. kötet, 2. sz., Budapest, 1931.

⁹⁸ *Hacker*: A statisztikai képviselői módszerek alkalmazása a bűnügyi aetiológiában, Miskolc, 1930.

sebb kutatása céljából — tehát ugyancsak kriminológiai szempontból — kívánta e módszer alkalmazását, mintegy a hagyományos bűnügyi statisztika kiegészítésére. Hivatkozva *Kiaer*, Norvégia jövedelmi és vagyoni viszonyainak e módszer szerinti 1895. évi összeállítására, javasolta ugyanazon eljárás alkalmazását a krimináletiológiai vizsgálatoknál is azzal a megszorítással, hogy „... megfigyeléseinknél mindig a büntetteknek egy-egy osztályára szorítkozunk.” Tehát csak a büntettek egyes csoportjait kívánta ily módon elemezni, ami bizonyos szempontból helyeselhető is — t. i. a céltől is függően a csoportosításon alapuló ún. rétegzett kiválasztási mód lehet a legalkalmasabb a bűnözők megfigyelésére. A reprezentáló egyedek kiválasztását illetően azonban már kifogásolható elképzelései voltak.

Lényegesen terjedelmesebbek, kidolgozottabbak és így jelentősebbek a kriminalitás nemzetközi összehasonlításával kapcsolatos tanulmányai.⁹⁹ Az 1930-as évek elején — a Nemzetközi Statisztikai Intézet mellett főleg a Nemzetközi Bűnügyi Egyesület kezdeményezésére — ismét fellendültek a nemzetközi statisztikai kutatások. E kutatások egyik elismert szaktekintélyének tekinthető *Hacker*, aki a kriminogén tényezők hatásának feltárását csak a nemzetközi összehasonlítások útján vélte megoldhatónak. Abból az alapelvől indult ki, hogy „A kriminogén tényezőknek hatását legjobban akkor tudjuk méltatni, ha több jogterület kriminalitását párhuzamosan vesszük vizsgálat alá és annak megállapítására törekszünk, hogy az eltéréseket milyen tényezők idézték elő”. A fent említett két nemzetközi szervnek (Institut International de Statistique, és Commission Internationale Pénale et Pénitentiaire) a nemzetközi bűnügyi statisztika kiépítését célzó törekvését azonban nem tartotta kielégítőnek. E szervek ugyanis ismét az akkor már mintegy nyolc évtizedes hagyományt kívánták folytatni; nevezetesen a főbb kriminogén tényezőkre vonatkozó egységesen megfogalmazott ismérvek alapján történő adatgyűjtést. *Hacker* e megoldást nemcsak hosszadalmasnak találta, de kétkedett e törekvések eredményes megvalósításában is. Ezért sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonított, sőt „egyetlen célravezető út”-nak vélte „... olyan statisztikai módszereket találni és képezni, amelyek segítségével a már most is rendelkezésre álló bűnügyi statisztikai adatok révén a nemzetközi bűnügyi összehasonlítások lehetőségessé válnak.”¹⁰⁰

Hacker — az alább tárgyalandó módszerekkel megkísérelte több ország, két eltérő időszakbeli bűnügyi adatai alapján kutatni és összehasonlítani a kriminalitás nagyságát és irányát több kriminogén tényező — kor, nem, foglalkozás, családi állapot, műveltségi fok, stb. — tekintetében.

Az összehasonlítás első lépéseként a 100 000 büntetőjogilag felelős korban levő egyénre vetített — mai terminológiánk szerint — ún. tisztított bűnözési arányszámokból indult ki, amelyek leginkább alkalmasak az egyes jogterületek bűnözésének, a kriminalitás nagyságának összehasonlítására. Helyesen látta ugyanakkor azt is, hogy ezek a bűnözési arányszámok nem képesek kiküszöbölni számos, a nemzetközi összehasonlítást zavaró tényezőt, amelyeket az alábbi nyolc pontban foglalt össze: 1. a büntetőtörvények eltérő jellege; 2. a tényállások eltérő minősítése — büntett, vétség, vagy kihágás; 3. terminológiai eltérések; 4. a bíróságok eltérő szigora — a bűncselekmények megállapításától kezdődően; 5. a

⁹⁹ *Hacker* idevonatkozó jelentősebb munkái: Die Methoden der internationalen Kriminalistik, Deutscher Statistischer Zentralblatt, 1932., 24. Jhg., Nemzetközi bűnügyi statisztika, Polner Emlékkönyv, Szeged, 1935., 223. old.; Nemzetközi bűnügyi statisztika módszerei, Miskolc, 1938. — e két utóbbi francia nyelven is megjelent.

¹⁰⁰ *Hacker*: A nemzetközi bűnügyi statisztika módszerei, id. helyen 4. old.

bűnözésnek a különböző eljárási szakaszokban történő statisztikai számbavétele; 6. a magánindítványra üldözendő cselekmények eltérő köre; 7. a bizonyítékok szerepe és eltérő mérlegelése; 8. a népesség egyes csoportjaira vonatkozó (pl. korcsoportonkénti) eltérő adatgyűjtések.

Hacker elismerte, hogy az általa felsorolt nehézségek (megjegyezhetjük, hogy felsorolása korántsem teljes) egy részét — pl. az 1., 2., 3. és a 6. pont alatiakat — semmiféle statisztikai módszerrel nem szűrhetők ki. Figyelembe véve azonban, hogy egyrészt egyes bűncselekmények tárgyában csak kisebb jelentőségű eltérések mutatkoznak az egyes jogterületek között, másrészt, hogy a kriminalitás tömegjelenség, — ahol a kisebb számú eltérések az eredményre nincsenek nagyobb befolyással —, e tényezők a nemzetközi összehasonlítást kevésbé zavarják. A nehézségek további kiküszöbölését vélte elérni az általa alkalmazott, a tisztított bűnözési arányszámokon alapuló alábbi módszerekkel:

- a) az „indexszámokkal kombinált arányszámítások segítségével”,
- b) „indexszámok segítségével megállapított különbséget feltüntető számok útján”, végül
- c) „a bűnözési arányszámokra vonatkozólag megállapított különbségi koeficiensek kiszámítása által”.

A bűnözés nagyságának, irányának összehasonlítására alkalmazta *Hacker* az első módszert, amelynek lényege röviden a következő: Kiszámította az egyes — általában a súlyosabb, vagy kisebb zavaró tényezőket tartalmazó — bűncselekménycsoportok (gyilkosság, szándékos emberölés, szándékos testi sértések, erőszakos nemi közösülés, lopások, rablás, csalás, okirathamisítás) részarányszámait 100 000 büntetőjogi felelősségre vonható korban levő egyénre vetítve. (Képletben kifejezve:

$$\frac{\text{az elkövetett bűncselekmények (büntett csoport) száma}}{100\,000 \text{ büntetőjogi felelős korú népesség száma}}$$

A továbbiakban e részarányszámok összegét 100-nak véve fejezte ki az egyes részarányoknak százalékos megoszlását.¹⁰¹

E módszerrel kapcsolatosan megjegyezhetjük, hogy ez csak annyiban lehet kedvezőbb a nemzetközi összehasonlításra — a valamennyi bűncselekményre kiszámított tiszta bűnözési arányszám, illetve az akár ebből, vagy akár az abszolút számokból képzett megoszlási viszonzyszámokkal szemben — amennyiben a kiemelt ún. karakterisztikus bűncselekmények nem tartalmaznak lényeges zavaró momentumokat. Emellett azonban feltétlen ismerni kell azt is, hogy a kiemelt részek együttesen milyen arányt képviselnek a bűncselekmények egészében.

A b) és c) alatti módszereket főleg a kriminogén tényezők összehasonlítására kívánta felhasználni. A második módszer lényege, hogy az egyes büntettségcsoportok elítélteinek (pl. az elítéltek foglalkozás szerinti) bűnözési csoportarányszámait az átlagos bűnözési arányszám százalékában fejezte ki. Másszóval *Hacker*

¹⁰¹ Például Magyarországon 1928—30. években a kiemelt büntett csoportok arányszámai a következők voltak: gyilkosság, szándékos emberölés, 4,1; szándékos testi sértés 160,0; erőszakos nemi közösülés 5,3; lopások 196,0; rablás 1,3; csalás 42,8; okirat hamisítás 10,1 és ezek összesen 419,6. Így a gyilkosság, szándékos emberölés hányada:

$\frac{4,1}{419,6} \cdot 100 = 1,0\%$, a többi büntett csoportoké pedig ugyanígy kiszámítva a fenti sorrend szerint: 38,1; 1,3; 46,7; 0,3; 10,2; 2,4 összesen: 100,0%.

— az általa hozott példa alapján — kiszámította az egyes foglalkozási csoportok — östermelés, ipar, kereskedelem, stb. — bűnözési arányszámait — mai terminológiával élve csoportarányszámait — (képletben kifejezve:¹⁰²

az elítéltek száma az adott foglalkozási csoportban

ugyanazon csoportba tartozó 100 000 büntetőjogi fel. korú népesség

Majd az így kiszámított csoportarányszámokat viszonyította (%-ban kifejezve) a bűnözés egészére számított — természetesen amennyiben valamennyi foglalkozási csoport, valamint az ismeretlen és foglalkozás nélküliek csoportja is szerepelt — tulajdonképpen átlagos tisztított bűnözési arányszámhoz. Adott esetben nevezhetjük *Hacker* után általánosan bűnözési arányszámnak, ezen azonban nem a mai terminológiánk szerinti nyers arányszám fogalma értendő. (Képletben kifejezve tehát:

$$\frac{\text{bűnözési csoportarányszám}}{\text{általános bűnözési arányszám}} \cdot 100$$

Eltekintve attól, hogy a *Hacker* által alapulvett foglalkozási csoportok minőségileg nem alkothattak a szó igazi értelmében összehasonlítható csoportokat — mivel azok egyrészt magukba foglalták többek között a tulajdonost és a munkást is, a keresőt és eltartottat is, stb., másrészt a különböző országok egyes foglalkozási csoportjainak összetétele sem lehetett azonos az eltérő statisztikai számbavétel miatt — maga a módszer az adott lehetőségekhez képest világosan kifejezi az egyes foglalkozási ágak eltérő bűnözési arányait az átlaghoz képest. Az egyes foglalkozás szerinti bűnözési csoportarányszámok is megmutatják ugyan az egyes kategóriáknak országonként eltérően jelentkező kriminalitási nagyságát, ez azonban még összehasonlításra kevésbé alkalmas. Ezzel szemben a csoportarányszámoknak az átlagos szinthez való vetítése már egy olyan nemzetközi összehasonlításra alkalmas mutatót képez, amely függetlenül a bűnözések országonként — bármi okból — eltérő abszolút nagyságától megmutatja az egyes kategóriák bűnözési nagyságrendjét. Anélkül, hogy itt e módszertani probléma további részletezésébe bocsátkoznék, csupán megjegyzem, hogy több éves ilymódon kiszámított — átlagszinttől való eltérések, lényegében szóródási — mutatók birtokában, a szezonindexek analógiájára olyan indexek képezhetők, amelyek valóban kifejezik a vizsgált kriminogén tényezők szükségyszerű hatását. E módszer természetesen nemcsak nemzetközi összehasonlításoknál, de egy adott országon belüli különböző kriminalitási csoportok elemzésére is alkalmas.

Végül a harmadik — *Hacker* által különbségi koefficiensnek nevezett — módszer mai terminológiánk szerint a bűnözési arányszámokból képzett kordinációs viszonyszámok. Pl. a nemek szerinti csoportarányszámok egymáshoz való viszonyítása útján fejezte ki, hogy a férfi nem bűnözése hányszorosa a női bűnözésnek. Mivel e mutató ugyancsak a csoportok közötti arányokat domborítja ki, ugyancsak alkalmas lehet különböző kriminogén tényező akár nemzetközi, akár belső összehasonlítására.

A *Hacker* által ajánlott mindkét utóbb említett módszer azonban csak akkor lehet eredményes, ha a csoportok kialakítása megfelelő, s nem bontják meg azokat egyéb minőségi ismérvek, azaz valóban egyneműek. Természetesen —

¹⁰² Bár *Hacker* idevonatkozó tanulmányaiban nem nevezi meg világosan az egyes csoportok bázisát, az általa hozott számokból azonban egyértelműen kitűnik, hogy az egyes foglalkozási csoportok elítélteit ugyan azon csoport népességszámához viszonyította.

mivel egy optimális mértékű egyneműség nem mindig érhető el, esetleg nem is gazdaságos — ennek hiányában is alkalmazhatók a módszerek, de ilyen esetekben egyéb módszerek — pl. standardizálás — alkalmazásával kell kiszűrni a homogenitást megbontó zavaró tényezőket.

A nemzetközi összehasonlítást illetően *Hacker*-rel ellentétes álláspontot képviselt *Schneller Károly*. Amellett, hogy „tisztetreméltó törekvésnek” tartotta a kriminalitás nemzetközi összehasonlítását, eredményeit tekintve reménytelen feladatnak tekintette. Helyette termékenyebb és gyümölcsözőbb területnek tekintette az azonos jogterületen belüli kisebb közigazgatási, illetve tájegységek bűnözési adatainak egybevetését. E témával foglalkozó tanulmányában¹⁰³ feladatának tekintette az 1928—1932. évek hazai kriminalitás egészének bemutatását és az 1909—1913. évi adatokkal való egybevetését. E két időszak közötti jelentős területváltozásból eredő összehasonlítási nehézség megoldása céljából — a korábban érintett munkájában alkalmazott módszerhez hasonlóan — a változatlan maradt — ún. integer — megyék és városok régi bűnözési arányaiból építette fel a tiranon-utáni terület szerinti bázist. A vizsgált négy év átlagából képzett nyers és tisztított bűnözési arányszámok alapján vizsgálta a megyék, városok, földrajzi tájegységek összkriminalitásának nagyságát és tendenciáját, továbbá az egyes területek szerint eltérő műveltségi viszonyok, a foglalkozás, egyes demográfiai és gazdasági tényezők hatását.

A bűnözés területi megoszlását feldolgozta még *Auer György* is közvetlen a II. világháború előtti évtized adatai alapján. Tanulmányában¹⁰⁴ az elkövetési hely szerinti bűnözési arányszámok, valamint az elítéltek megoszlási arányai alapján mutatta be a megyék, a törvényhatósági jogú városok, városok és községek bűnözését. Kiemelte a maximális és minimális kriminalitású helyeket. Az egyes közigazgatási és tájegységek bűnözési arányait területi és népességi arányokkal is összevetette. Különös gonddal elemezte a népsűrűségnek, az agglomerációnak a bűnözésre gyakorolt hatását, továbbá ezekkel összefüggésben a városi és vidéki bűnözésbe nmutatkozó mennyiségi és minőségi különbségeket.

Az 1930-as években a matematikai statisztika módszerei is helyet kaptak — főleg *Pálosi* tanulmányaiban — a hazai bűnügyi statisztikai irodalomban.¹⁰⁵ E munkák azonban nem azzal az igényvel jelentek meg, hogy a bűnözés alakulására ható természeti (antropológiai), társadalmi tényezők hatását számszerűen is kifejezésre juttassák, — mint ahogy azt már a múlt század utolsó harmadában megkísérelték főleg a matematikai funkcionális összefüggések hasonlatosságára. *Pálosi* ugyanis elvetette azokat a dogmatikus szociológiai irányzatú elméleteket is, amelyek szinte kizárólag a társadalmi viszonyokat tették felelőssé a bűnözésért. — Felfogásának megfelelően fő feladatnak tekintette olyan módszereket találni és alkalmazni a matematikai statisztika módszerei közül, amelyek az emberi egyéni akarat szerepét kutatják, ellentétben az eddig használatos módszerekkel, amelyek az egyéni akaratot csak a bűnözés passzív tényezőjeként, függő változóként kezelték. A kitűzött cél érdekében vizsgálta Magyarország 1904—1917, illetve 1921—1928 évek vagyoni elleni bűnözését a nem, valamint a nemzetiségi

¹⁰³ *Schneller*: Kriminalitásunk alakulása terület szerint, Miskolc, 1934.

¹⁰⁴ *Auer György*: A bűnözés területi megoszlása az 1929—1938. évtizedben, Magyar Statisztikai Szemle, 1949., 9—12. sz. 453. old.

¹⁰⁵ *Pálosi* idevonatkozó munkái: A középeltérés kriminál-aetiológiai jelentősége, Magyar Statisztikai Szemle, 1953., 5. sz., 338. old.; A gazdasági élet egyes jelenségei és a bűnözés korrelációja. Magyar Statisztikai Szemle, 1934., 4. sz. 277. old.; valamint a Bűnözés antropológiai és gazdasági tényezőinek súlya a matematikai statisztika tükrében, Magyar Statisztikai Szemle, 1934., 10. sz., 872. old.

és felekezeti hovatartozás viszonyát.¹⁰⁶ Abból a megfontolásból esett e csoportokra a választása, mivel „a vagyon elleni bűnözésnél a legritkább esetben szerepel a politikai meggyőződés, mint zavaró tényező”.

Ami pedig az általa alkalmazott módszert illeti elsőként a vagyon elleni bűncselekményekből álló idősoroknak a nemzetiségek és felekezet szerinti megoszlási viszonyait, illetve azoknak az átlagtól mért évenkénti eltéréseit az illető nemzetiség és felekezet országos arányszámának $\%$ -ában fejezte ki. Módszerbeli eljárásainak lényeges eredményét pedig abban látta, hogy ez által sikerült felekezeti és nemzetiségi csoportonként valamiféle fejlődési irányt megállapítani, szemben a vagyon elleni bűncselekmények egészével, ahol hosszabb időt figyelembe véve sem mutatható ki semmiféle fejlődési irányvonal.

Ezek után kiszámította az egyes csoportok bűnözési adatainak szórását a bűnözési átlaghoz, illetve ugyanezen demográfiai csoportoknak az országos arányszámaikhoz mért eltéréseit. Számításai alapján arra a megállapításra jutott, hogy „Végeredményben a bűncselekmények statisztikai sorainak különböző szórása a bűnözők nemzetiségi és felekezeti viszonyaira vezethető vissza”.¹⁰⁷

Úgy gondolom nem szükséges különösebben értékelni a Pálosi által kitűzött célt, és az alkalmazott módszereket, illetve azok eredményeit. Nyilvánvaló ugyanis, hogy sem a kiválasztott csoportok, sem a módszerek, de még az általa adott grafikonok és számok sem mutatták meg az egyéni akarat szerepét, — mivel ebből a szempontból a probléma megközelítése is helytelen volt. A tendenciózan felépített matematikai atrakciók legfeljebb csak arra szolgálhattak, hogy minden áron „igazolja” az emberi egyéni akarat jelentőségét a bűnözésben, mint ahogy ugyanott megállapította: „A diszperzió csekély és változó volta azt igazolja, hogy az ember, az emberi akarat és bűnözés állandó, dinamikus, sőt motorikus tényezője, nem pedig a bűnözés függvény viszonyának függő változója.” Frappánsan vonatkoztathatjuk ide ugyancsak Pálosinak a matematikai módszerekről tett megállapítását, hogy ti. azok „még külön logikai magyarázatra szorulnak”, és ez a magyarázat a „bűnözés tényezőiről alkotott felfogásunktól függ”.

Fenti célkitűzését — már, mint az egyéni akarat elsődlegességét — egy másik tanulmányában a trendvonal alapján is megkísérelte bizonyítani. Ez esetben azonban valamivel átgondoltabban s módszertanilag megalapozottabban. Amellett, hogy elismerte a társadalom és a környezet befolyását, az itt kifejtett alapkoncepciója szerint is a kriminalitás állandó tényezője „az emberi természet”. Szerinte „az emberi természet velejárója egy bizonyos fokú kriminalitás, amely változó politikai, gazdasági és társadalmi viszonyok mellett is igen kis mértékben változik”. A bűnözés állandóságát előidéző okok tehát az emberi természetben találhatók, és csak a „kriminalitás évről-évre mutakozó változásainak okát kell a gazdasági és társadalmi viszonyokban keresni”.¹⁰⁸

Ez alkalommal is a vagyon elleni bűncselelményeket — pontosabban mindazokat amelyeket anyagi előnyök miatt követtek el — vizsgálta 1881—1917. évek tisztított bűnözés arányszámai alapján. Az öt éves mozgó átlagokból indult ki, amely — szerinte — képviselte az állandó antropológiai tényezőket és azokat a gazdasági konjunktúrális hatások összesített befolyását, amelyek tartama öt évnél rövidebb. Így a mozgó átlaggal számított trend-vonal nem tartalmazta a gaz-

¹⁰⁶ Pálosi: A középeltérés kriminológiai jelentősége, id. helyen.

¹⁰⁷ Uo., 343.

¹⁰⁸ Pálosi: A bűnözés antropológiai és gazdasági tényezőinek súlya... id. helyen, 874. oldal.

dasági válság okozta strukturális változásokat, valamint a háború és békeszerzések következtében beállott változásokat.

A továbbiakban azonban kitűnik, hogy Pálosi a trend-vonal adataiból és eltéréseiből ismét tendenciózusan az emberi akarat elsődlegességére következtetett. Ugyanis a bűnözési sor és a trend-értékek közötti eltérések amplitudóinak a vagyon elleni bűncselekmények miatt elítéltek átlagos bűnözési arányszámához történő viszonyítása során kapott 14 illetve 20⁰/₀-os eltéréseket magyarázta a gazdasági tényezőkkel, míg a 86, illetve 80⁰/₀-ot az emberi természet rovására írta.

Fenti kapcsolatot a bűnözési sor adatainak a trendre redukálásával, a trend-vonal százaléklában is kifejezte, amikor is az így kapott eltérések amplitudóit tekintette a gazdasági tényezők kifejezőjének (pl. az 1881—1917 között 13,7⁰/₀), míg „az antropológiai tényezők terhére” írta a bűnözés 86,3⁰/₀-át. A százalékos eltérések megegyezése pedig — szerinte — „azt igazolja, hogy az 1881—1917 években nem mutatkoztak olyan gazdasági jelenségek, amelyek szekuláris jellegűek lettek volna és e mellett befolyást gyakoroltak volna a bűnözésre”.¹⁰⁹ Pálosi e végkövetkeztetésének helytelenségét ismét szükségtelen különösebben bizonyítani. Elég talán csak arra utalni, hogy maga a vizsgálat is a vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozott, más szóval az anyagi előnyök miatt elkövetett bűncselekmények és a gazdasági tényezők közötti kapcsolatát fejezte ki már önmagában a trend-vonal is.

Pálosi előbbi tanulmányaiban utalt arra, hogy alkalmatlannak tekinti a funkcionális jellegű kapcsolatmérés alkalmazását a bűnözés jelenségeinek vizsgálatára, — mivel a külső tényezők hatását jelentéktelennek minősítette. A gazdasági élet egyes jelenségei és a bűnözés korrelációja c. tanulmányában azonban megkísérelte — bár sikertelenül — a komponensek matematikai megformulázását. Továbbá a korrelációs együtthatót is kiszámította az 1880. és 1928. évi búzaárak és a vagyon elleni bűncselekmények kapcsolatára. Érdekes, hogy az azonos időszakbeli német, angol eredményekkel ellentétben, — ahol igen szoros pozitív kapcsolatot mutattak ki az érintett jelenségek között — minimális negatív irányú (1886—1917 között 0,16, 1923—1928 között pedig 0,002 szorosságú kapcsolatot talált), amit Magyarország agrár jellegével magyarázott.

Ahelyett, hogy az általa kiszámított mutatók realitásával foglalkoznánk, érdemesebb azokat a gondolatokat kiemelni, amelyek a bűnözés és a munkanélküliség, illetve a gazdasági barométer kapcsolatára vonatkoznak.

A bűnözés és a munkanélküliség kapcsolataira korrelációs számítást megfelelő adatok hiányában nem is végezhetett, de annak eredményét egyébként is reménytelennek is tartotta, mert mint írta: „Mélyebb bepillantást a bűnözés és munkanélküliség oksági kapcsolataiban csak akkor kaphatunk, ha nem állunk meg az eredőkből álló sorok összehasonlításánál, hanem külön megvizsgáljuk a komponens erők statisztikai sorait is. Nem elég a bűnözést a munkanélküliséghez viszonyítani, hanem ugyan ezt meg kell tennünk a munkanélküliséget előidéző különböző tényezők statisztikai soraira vonatkozólag is”.¹¹⁰

A munkanélküliség okai között foglalkozott — többek között, ha nem is az első helyen — „a piacra termelő kapitalisztikus gazdasági rend életjelenségeinek ciklikus hullámzásával”, valamint az egyenlőtlen jövedelemelosztási viszonyokkal.

¹⁰⁹ Uo., 877. old.

¹¹⁰ A gazdasági élet jelenségei és a bűnözés korrelációja, id. helyen, 291. és köv. old.

A gazdasági barométer és a bűnözés kapcsolatának matematikai megformulását szintén megoldhatatlannak tartotta. Helyesen állapította meg e tekintetben, hogy az egy nevezőre hozott és egy számsorból álló gazdasági barométer „csak egy ködös viszonzszám” lenne, mint Quetelet átlagembere. Továbbá helyesen utalt arra is, hogy az okkutatásban nem lehet egyedül a gazdasági tényezőkre szorítkozni, hanem figyelembe kell venni ezek mellett a társadalmi, politikai és szociális viszonyokat is.

A bűnözés irányvonalát a francia, angol, német és osztrák adatok alapján főbb büntettnemenként *Földes* is prezentálta, de továbbra is a hagyományos leíró módszerrel, az idősorok feltüntetésével.¹¹¹

Földesnek az 1930-as években kifejtett bűnügyi statisztikai tevékenységére továbbra is a — korábban vázolt — szociológiai irány jellemző.¹¹² Novumként jelentkezett azonban a bűnözési okkutatás szorgalmazása.¹¹³ Ebből a szempontból a bűnügyi statisztikát két részre osztotta. Egyrészt a tulajdonképpeni statisztikai részre, amely horizontális módszer szerinti állapotokat ír le, másrészt „dinamikai” részre, amely a vertikális módszerrel a ható okokat vizsgálja. A tudomány és a kriminálpolitika szempontjából leghasznosabbnak és eredményesebbnek tartotta a büntetési etiológiájának tanulmányozását. Bár továbbra is fontos szerepet tulajdonított a bűnözési tényezők vizsgálatának, de már elkülönítette azokat a bűnözés okaitól, indokaitól, „amit hiba lenne összetéveszteni”. Míg a bűnözés tényezői — szerinte — a bűnözés teljes szövödményét foglalják magukba, addig „a büntett rugója, amely kitermeli a büntettet az az indok, amely kielégülést keres, amely az akaratot működésbe hozza, amely szüli a cselekedetet”. Tulajdonképpen itt a motívumokra az egyéni akaratra utalt, amelyek feltárásában az eddiginél lényegesen nagyobb jelentőséget tulajdonított. Ezzel *Földes* annak az igénynek adott kifejezést, hogy a bűnözés hagyományos statisztikai vizsgálati módszere mellett — amely a bűnözést, mint tömegjelenséget vizsgálta — szükséges a bűnözők individuális magatartásának megfigyelése és értékelése is, amit a különböző antropológiai irányzatok — jóllehet többnyire egyoldalúan és téves alapokon — az 1930-as évektől ismét erőteljesebben szorgalmaztak.

Ezeknek az egyéni okoknak kimutatására ajánlotta a monografikus módszert, mint a tömegészlelésre irányuló statisztika szükséges kiegészítőjét, amelyekkel nem csak a tényezők, de a mélyen rejlő „ősokok” is feltárhatók. Ugyancsak ehhez kapcsolódóan javasolta, hogy az ilyen jellegű vizsgálatokat a letartóztatási intézetekben kell végezni, ahol a büntetettek hosszabb megfigyelés alá vehetők.

Az összefüggések tökéletesebb feltárása és az eredményesebb kriminálpolitika érdekében változtatásokat kívánt egyes megfigyelési ismérveknél. Így pl. a foglalkozásnál feltétlenül szükségesnek tartotta kimutatni az osztályhelyzeti viszonyokat is, (hogy az elítélt önálló vállalkozó, tisztviselő, szakmunkás, segédmunkás stb.). Továbbá a feldolgozás és a közzététel szempontjából kívánatosnak tartotta az anyag több oldalú bontását. Különösen a nem és kor ismérveinek más ismérvekkel történő kapcsolatát.

¹¹¹ *Földes*: A bűnügy irányvonala „Trend”, Magyar Statisztikai Szemle, 1936., 8. sz., 694. old.

¹¹² A „Bűnügyi statisztika és bűnügyi szociológia” c. tanulmányában, — amelyben Sauer Vilmos Kriminál Szociológia c. három kötetes munkáját értékeli — *Földes* is ide sorolja önmagát.

¹¹³ *Földes*: A bűnügyi statisztika problémái, Statisztikai előadások, Új sorozat, Budapest, 1936. 214., 229., 233. oldalakon.

Az 1930-as évek végén, illetve a második világháború folyamán mind kevesebben foglalkoztak a bűnügyi statisztika elméletével, módszertanával. Az ide vonatkozó, még megjelent néhány cikk¹¹⁴ csupán a közzétett statisztikai adatok interpretálására szorítkoztak.

Áttekintve a két világháború közötti hazai hivatalos bűnügyi statisztikát, megállapítható, hogy az megközelítően sem felelt meg sem a gyakorlat, sem a tudomány igényeinek. Jóllehet a század elején kidolgozott felvételi rendszer, valamint kérdőívek, felvételi lapok — az érintett hiányosságok ellenére is — széleskörű, gazdag statisztikai adatanyag gyűjtésére adott lehetőséget, azonban ebből az anyagból az 1930-as években, illetve a II. világháború folyamán mind kevesebbet dolgoztak fel, illetve tettek közzé. Egyébként is a bűnügyi adatoknak a Statisztikai Hivatal részéről történő évenkénti egyszeri feldolgozása, gyakorlatilag mechanikus összesítése miatt — annak ellenére, hogy negyedéves volt az adatszolgáltatás — a szerénykeretű tájékoztatás is lemaradt az események mögött. A hivatalos bűnügyi statisztikának ez a fokozottabb visszaesése — mint már fentebb említettük — megfelelt a világviszonylatban jelentkező viszonyoknak, s okait nyilvánvalóan a válságokkal terhes háborús gazdálkodási életben kell keresni, amikor is mind a hivatalos statisztikai szervek, mind a szakirodalom döntően a gazdasági élet megfigyelését helyezte előtérbe. Az elhanyagolt hivatalos bűnügyi statisztika, az idevonatkozó minimális adatközlés következményének tekinthető a bűnügyi statisztikai irodalom megrekedése is. Nem véletlen, hogy a fentebb érintett szakirodalom is döntően a harmincas évek előtti hazai, illetve külföldi bűnügyi adatokat dolgozta fel.

V.

BŰNÜGYI STATISZTIKÁNK HELYZETE ÉS PROBLÉMÁI 1945 UTÁN

Már csak a teljesség kedvéért is röviden foglalkozni kívánunk bűnügyi statisztikánk 1945. utáni alakulásával is. Ez alkalommal azonban e fejezet csak annak tömör összefoglalását kívánja adni, annál inkább, mivel a közeljövőben a bűnügyi statisztika módszertani kérdéseinek további feldolgozásában kívánunk részletesebben foglalkozni a jelenlegi hazai felvételi és feldolgozási rendszerrel, valamint az idevonatkozó bűnügyi statisztikai irodalom kritikai elemzésével.

Közvetlen a felszabadulás utáni években az ország gazdasági helyreállításáért és a hatalomért folytatott politikai harcok időszakában természetesnek tekinthető a bűnügyi statisztika művelésének háttérbe kerülése. Az 1945 után meginduló bűnügyi adatszolgáltatás az 1949. év végéig bezárólag hozott jogerős bírói határozatokról a 27 000/1908. IM. sz. rendelet szerint történt.

A bűnügyi statisztika átalakításában az első lépést a bűnügyi adatszolgáltatásra és a büntetőlapokra vonatkozó 104 000/1950. (1950. I. 1.) IM. sz. rendelet jelentette, amely a következő adatszolgáltatási lapokat vezette be:

- vádhatósági ügylap (A minta);
- egyéni lap jogerősen felmentettekről, vagy olyan egyénről, akivel szemben a bíróság az eljárást jogerősen megszüntette (B minta);

¹¹⁴ Szabó Béla: Jogszolgáltatás, Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 4. sz. 539. oldal; Miskolczi Ákos: 1940. évi bűnügyi statisztika főbb eredményei, Magyar Statisztikai Szemle, 1942. 10—12. sz., 707. oldal; Farkasfalvy Ervin: A magyar bűnügyi statisztika anyaga és legújabb eredményei, Magyar Statisztikai Szemle, 1944. 6. sz. 238. old.

- egyéni lap jogerősen elítéltekről (C minta);
- büntetésvégrehajtási egyéni lap az egy évet meghaladó szabadságvesztés-büntetésre ítélt személyről (D minta);
- egyéni lap bírói eljárás alá vont fiatalokrókról (E minta);
- egyéni lap a nevelőintézetek, fiatalokrókról fogházát elhagyó fiatalokrókról (F minta);
- utógondozási egyéni lap (G minta).

A bűnügyi reform legfőbb változtatásai a korábbi ügylap megszüntetése, illetve a fenti A. és B. minta bevezetése. A vádhatósági ügylappal tulajdonképpen az ügyészégi statisztika alapjait teremtették meg, ez azonban még csak a legminimálisabb eljárási adatokat tartalmazta. Ugyanis az államügyészség illetve járásbíróóság mellett működő vádhatóság által kitöltött vádhatósági ügylap a bírói hatáskörbe tartozó bűncselekmények miatt tett feljelentések adatait, illetve főleg azok érdemi elintézési módjait tartalmazták. (Így az eljárás megindításának időpontját; a gyanúsítottak számát; az eljárás tárgyát képező cselekmények megnevezését; az eljárás, nyomozás megszüntetését és annak okait; vádirat, büntetőparancs iránti indítványt; egyéb vádhatósági befejezési módokat; végül az őrizetbe vétel és letartóztatások alkalmazását.)

Összevetve az itt feltüntetett ismérveket a III. fejezetben tárgyalt és az 1904-ben hatályba lépett ügylapok ismérveivel világosan látható az eljárási mozzanatok leegyszerűsített megfigyelése. Akkor is fennáll ez a megállapítás, ha figyelembe vesszük, hogy ezeket az adatokat részben kiegészítette a jogerősen felmentettek egyéni lapjain feltüntetett fellebbezési és vádiratmegszüntetési, valamint felmentési adatok is.

A jogerősen elítéltekre és a fiatalokrókra vonatkozó egyéni lapok néhány módosítástól — főleg az osztályhelyzetre utaló ismérvektől eltekintve — változatlan maradtak. A bűnügyi statisztikai adatgyűjtés egészében eszközölt minimális csökkenése mellett ugyanakkor elrendelték az adatok havi és negyedévi feldolgozását a korábbi évi egyszeri feldolgozás helyett, ami az operatív intézkedések célját tekintve pozitív intézkedésnek tekinthető.

Ez időben azonban a hivatalos statisztikánk egészével együtt a bűnügyi statisztika is ismét válságos helyzetbe került. Egyrészt ugyanis a tervgazdálkodásra való áttérés, a szocialista társadalmi rendszer felépítésével jelentkező társadalmi, gazdasági feladatok megoldása mind több információ, mind több statisztikai adatok gyűjtését, feldolgozását igényelte. Ennek a mennyiségileg is növekvő igénynek — értve alatta mind a gyakorlati, mind a tudományos igényeket — korszerű technikai ellátottság és megfelelő apparátus hiányában a centralizált adatgyűjtés és feldolgozás alapján a Központi Statisztikai Hivatal már nem tudott eleget tenni. Az adatgyűjtés mennyiségi növekedése ilyen körülmények között a minőségi feldolgozás elhanyagolását eredményezte. A bűnügyi adatok vonatkozásában is a Statisztikai Hivatal munkája miatt csak a mechanikus mennyiségi feldolgozásra szorítkozott, s nem foglalkozott a bűnözés elemzésével, értékelésével, a bűncselekmények természetének feltárásával. Más oldalról a feldolgozott adatok eredményeit is csak az Igazságügyminisztérium kapta meg, és így az adatszolgáltatásban közreműködő alsó- és középfokú igazságszolgáltatási szervek közvetlen operatív intézkedéseit ez a statisztika nem szolgálhatta.

Ilyen körülmények között tehát az adatszolgáltatás továbbra is csak teher maradt az ügyészégi, bírósági szervek számára. Ez a tény is közrejátszhatott abban, hogy erősen lazult az adatszolgáltatási fegyelem, amely a kérdőívek fe-

lületes, hiányos kitöltésében a statisztikai lapok beküldésének elmulasztásában jelentkezett.¹¹⁵

E hiányosságok megszüntetését szolgálta — a 21/2/1951. NT. sz. határozat alapján valamennyi ágazati statisztikához hasonlóan — a bűnügyi statisztikai adatok gyűjtésének és feldolgozásának 1951. május 1-ével végrehajtott decentralizálása. A decentralizálás célját a 9000/1951. (IV. 24.) IM. sz. rendelet végrehajtását szolgáló Igazságügyi Statisztikai Utasítás bevezetője abban határozta meg „... hogy a statisztika az első- és középfokú igazságügyi szerveknél is a vezetés és ellenőrzés eszköze legyen”.

Az Igazságügyi Statisztikai Utasítás értelmében az adatszolgáltatási, felvételi lapok és lajstromok adatait az azokhoz kapcsolódó feldolgozási táblákon a megyei bíróságok statisztikusai dolgozták fel havonként, illetve negyedévenként. A felterjesztett megyei bírósági és államügyészségi táblázatok alapján az Igazságügyminisztérium országos összeállítást végzett, amit — egy ideig még az előbbi megyei táblázatokat is — a Központi Statisztikai Hivatalnak is megküldött. Az adatgyűjtést tehát már az Igazságügyminisztérium irányította és ellenőrizte és ezzel megalapozta a jelenlegi szervezeti formát, hogy tudni illik a bírósági statisztika központi szerve az Igazságügyminisztérium lett.

A bűnügyi statisztikai adatok gyűjtésére, felvételére a decentralizálás bevezetésével egyidőben az alábbi átdolgozott, s jelentősen egyszerűsített felvételi lapokat, lajstromokat vezették be:

- vádhatósági egyéni lap vádemeléssel befejezett ügyben (A. minta);
- lajstrom a megszüntetéssel véget ért vádhatósági ügyekről (B. minta);
- egyéni lap jogerősen elítéltről (C. minta);
- egyéni lap jogerősen felmentetről, vagy olyan egyénről, akivel szemben a bíróság az eljárást jogerősen megszüntette (D. minta);
- egyéni lap bírói eljárás alá vont fiatalokról (E. minta).

Az 1951-ben bevezetett fenti adatfelvételi lapok és lajstromok tehát még tovább szűkítették a bűnügyi statisztikai adatgyűjtést. Csak a legfontosabb ügyészségi, bírósági adatokra szorítkozott, s egyszerűsítették a rendőrségi — és börtönstatisztikát is. A bűnügyi statisztikának a szűk keretek közé szorításában szerepet játszott — a már említettekén kívül — az 1950-es évek elején kialakult az a helytelen felfogás is, mely szerint szocialista viszonyok között a bűnözés nem tekinthető társadalmi tömegjelenségnek, csupán elszigetelt s átmenetileg tartó, a kapitalista társadalomból visszamaradó csökevényes jelenségek.¹¹⁶ Továbbá az adatgyűjtés csökkentésében közrejátszott az a gyakorlati megfontolás is, hogy a kisebb terheléssel előbb biztosítani kívánták a statisztikai figyelmet, valamint a bírósági statisztikusok számára megfelelő gyakorlat, tapasztalat szerzését. Ez utóbbi érvet látszik alátámasztani az a tény is, hogy már a következő évektől kezdve a bűnügyi statisztikai adatgyűjtés fokozatos bővítésére került sor.

Jelentős előrehaladásnak tekinthető, hogy 1953-tól megtéremtették az egyes bűnüldöző szervek önálló statisztikáját, s ennek megfelelően a továbbiakban — jelenleg is — a rendőrségi, ügyészségi, bírósági és büntetvégrehajtási statisztikára tagozódik a bűnügyi, pontosabban büntetőjogi statisztika. A bűnüldözés

¹¹⁵ Vö.: Kovacsics József: Az igazságügyi statisztika decentralizálása, Statisztikai Szemle, 1951., 353. és köv. oldalak; valamint Márai Lajos: im. 28. és köv. old.

¹¹⁶ Társadalmi átalakulás és bűnügyi statisztika, Statisztikai Szemle, 1949., 12. sz. 411. és köv. oldalak.

egyes szakaszaiban folytatott adatgyűjtéseket és feldolgozásokat azonban — mivel különböző megfigyelési egységekre vonatkoztak — egymástól függetlenül végezték, és így azok nem adtak egy áttekinthető képet a bűnözés alakulásáról. Valamennyi bűnüldöző szerv a saját operatív céljainak megfelelően építette ki statisztikáját, amely döntően az ügyforgalomra, illetve tevékenységük számbavételére terjedt ki.

Így a rendőrségi statisztika elsősorban a nyomozással és a nyomozás eredményességével kapcsolatos adatokat mutatta be. Az ügyészégi statisztika pedig döntően a nyomozások, az előzetes letartóztatások, a bírósági ítélezések törvényessége feletti felügyeletre, továbbá a vádemelések jellemzésére terjedt ki. Az ismételten bevezetett büntetőjogi statisztika — a korábbiakhoz hasonlóan — a letartóztatottak, a szabadságvesztésre ítélt személyi és szociális viszonyait vette számba. Ezek a statisztikák tehát — különösen kezdetben — közigazgatási jellegű célokat szolgáltak. Különösen az ügyészégi, de a rendőrségi és büntetőjogi statisztikai adatgyűjtést is az 1950-es évek második felétől kezdődően mind inkább bővítették, azonban e bővítéseket is alapvetően az „ügy és tevékenység” szemlélet jellemezte.¹¹⁷

A szó szorosabb értelmében vett büntetőjogi statisztikai — morálstatisztikai — adatgyűjtést továbbra is elsősorban csak a bírósági statisztikán belül végezték a jogerős elítéltekre vonatkozóan. Emellett azonban még a — igen gyakran bővített, s a büntetőjogi és büntető eljárásjogi változásokat követő — bírósági statisztikában is a legutóbbi évekig az ügyforgalom és az eljárási tevékenység megfigyelése jelentős. Szorosan kapcsolódva az eljárás egyes szakaszaihoz a bírósági statisztika bemutatta a határozatok, ítéletek tartalmát valamint a jogerősen elítéltek személyi viszonyait, továbbá a jogpolitikai elveknek megfelelően változó, kiemelt büntettek adatait.

Büntetőjogi statisztikánk újabb irányú fejlődésében a kriminológia hazai művelésének kibontakozása és fellendülése játszott — illetve játszik ma is — jelentős szerepet. A kriminológiai kutatások révén mind inkább növekedett az igény a bűnözésnek, mint társadalmi jelenségnek, az azt jellemző ismérveknek a statisztika módszereivel történő feltárására. E tudományos igények részbeni kielégítését, valamint a bűnüldözés hatékonyabb megszervezését célozta az egységes rendőrségi- ügyészégi büntetőjogi statisztikáról szóló, a Belügyminiszter és a Legfőbb Ügyész 0011/1963. sz. közös utasítása. Az 1964. január 1-ével bevezetett egységes statisztika kiterjed: a) a bűnözés alakulásának; b) a nyomozások törvényességének megfigyelésére; c) a bűnözés okainak feltárására s végül; d) a bűnözés megelőzésére vonatkozó adatok gyűjtésére. Jelentős eredménynek tekinthető továbbá az egységes rendőrségi-ügyészégi büntett (B. lap) és terhelt (T. lap) felvételi lapok gépi úton történő feldolgozása.

Az 1945. utáni hivatalos büntetőjogi statisztikai gyakorlatban uralkodó fent vázolt szemlélet, valamint a büntetőjogi statisztikai adatok szélesebbkörű publikálásának hiánya akadályozta — ez utóbbi sajnos még jelenleg is akadályozza — a büntetőjogi statisztikai irodalmunk intenzívebb művelését. Közvetlen a felszabadulás utáni években *Schäfer István* idevonatkozó tanulmányai¹¹⁸ még a háború

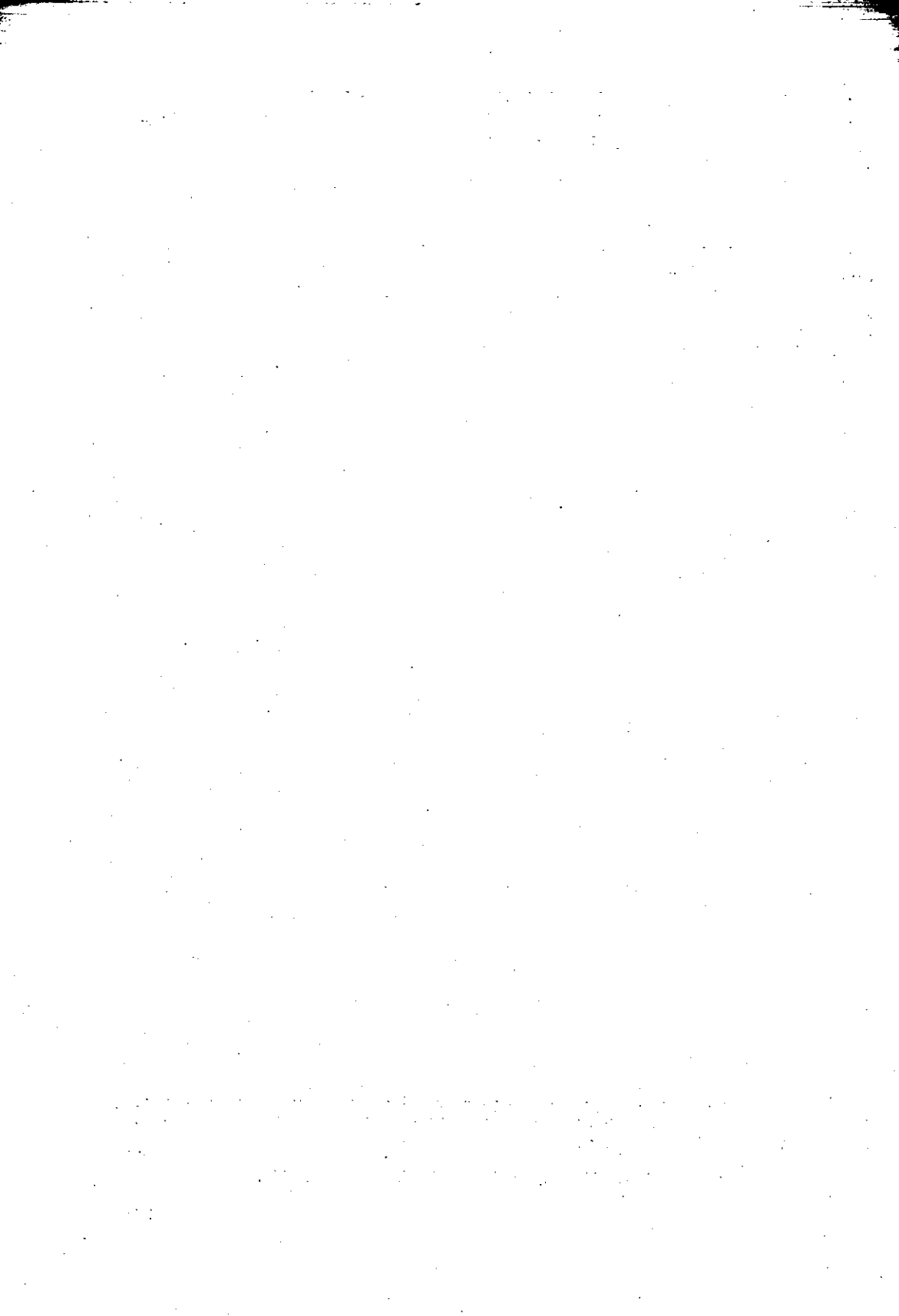
¹¹⁷ Vö.: *Borsi Zoltán*: Gondolatok a bűnözés statisztikai méréséről, *Statisztikai Szemle*, 1968., 12. sz. 1195. és köv. old.

¹¹⁸ *Schäfer István*: A háború hatása a fiatalok kriminalitására, Budapest, 1947. továbbá A nők kriminalitásának arányairól, Budapest, 1947.; A fehérgalléros büntettes, Budapest, 1948., megjelentek a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem büntetőjogi szeminárium által kiadott „Büntetőjogi dolgozatok” füzeteként.

előtti és alatti adatokra vonatkoztak. Majd az 1950-es évek végén a joghallgatók részére bevezetett igazságügyi studiumokhoz kiadott egyetemi jegyzetek jelentették azt a keretet, amelyen belül a bűnügyi statisztika elméleti, módszertani problémái kifejtést nyertek,¹⁴⁹ jóllehet a korábbi egyetemi jegyzetek is kénytelenek voltak mellőzni — az adatok bizalmas jellege miatt — az adott időszak bűnözésének adatszerű bemutatását és annak értékelését.

Újabban döntően a Jogtudományi Közlöny, a Belügyi Szemle, a Statisztikai Szemle hasábjain jelenik meg mind több bűnügyi statisztikai elméleti, módszertani kérdéseket tárgyaló munka. Remélhető, hogy ez az utóbbi években a bűnügyi statisztika iránt mutatkozó érdeklődés, illetve művelésének fellendülése újabb eredményekkel fogja gazdagítani a bűnügyi statisztika elméletét és gyakorlatát.

¹⁴⁹ *Theiss Ede*: Statisztika, 1958/59. tanév, II. félév, Szerkesztette Theiss Ede, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1959. II. rész, Igazságügyi Statisztika 91—180. old., *Hoóz I.*—*Kovacsics J.*: Statisztika, II. Igazságügyi statisztika, szerkesztette Kovacsics J., Tankönyvkiadó, Budapest, 1962.; *Hoóz I.*: Statisztika III., Igazságügyi statisztika, szerkesztette Kovacsics J., Tankönyvkiadó, Budapest, 1966.

Д-Р ЙОЖЕФ БАЛАЖ

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ВЕНГЕРСКОЙ УГОЛОВНОЙ СТАТИСТИКИ С ОСОБЫМ УЧЕТОМ ЕЕ МЕТОДИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ

(Резюме)

Автор в настоящей работе, являющейся продолжением его более раннего труда под заглавием „Возникновение и формирование теории уголовной статистики в статистической науке“, обрабатывает историю венгерской уголовной статистики. Эта работа, восполняющая давний пробел, кроме наблюдений, обработки и использования данных венгерской официальной уголовной статистики, делает параллельно с этим попытку продемонстрировать научное культивирование венгерской уголовной статистической литературы, ссылаясь в разбивке на отдельные периоды на политические и общественные отношения и вообще на положение статистики. Работа обходит показ и оценку уголовных статистических данных динамики и состава преступности. Вместо этого лишь от случая к случаю указывает на направление и характерные черты развития преступности. По мере необходимости ссылается в целях сопоставления уровня венгерской уголовной статистики и вскрытия возможных влияний на теорию и практику международной уголовной статистики.

Взяв за основу венгерские политические, общественные и в том числе и уголовно-правовые отношения, работа эта в разбивке на пять разделов и одновременно на пять периодов дает комплексную оценку венгерской уголовной статистики в указанном выше аспекте.

В I разделе автор ссылается на то, что проведенные до сих пор статистическо-исторические, вернее, юридическо-исторические исследования, еще не дали определенного ответа в отношении начала уголовно-статистической практики, вернее, начала сбора уголовно-статистических данных в Венгрии. Исходя из различных источников, можно предположить, что уже в XVIII столетии учитывались основные уголовные данные, в первую очередь данные, касавшиеся тюрем. Потребность в общем замере преступности в Венгрии в официальном порядке была проявлена в связи с проектом закона об уголовном праве 1843 года; когда в интересах проведения кодифицированных работ в течение 1831—1840 года были учтены точные данные и сведения о числе арестованных в муниципальных, городских и земских тюрьмах, о состоянии тюрем и наказаниях смертной казнью. Хотя эти данные и не дают верного отражения преступности в стране, — все же благодаря тому, что они сообщали в территориальной разбивке по важнейшим демографическим признакам данные, касающиеся осужденных и заключенных, они, несмотря на все свои недостатки, могут считаться первым наиболее значительным начинанием с точки зрения венгерской уголовной статистики. Этот раздел затрагивает кроме того и литературную и научную деятельность Мартона Швартнера, Элека Феньеша, Карояя Балла и Лайоша Битница.

Второй раздел обсуждает состояние периода после поражения освободительной борьбы 1848—1849 годов вплоть до компромисса 1867 года. В этот период под знаком восстановления строго централизованной абсолютистской „всеимперской“ системы и на Венгрию была распространена компетенция австрийских органов и учреждений государственного управления. Соответственно этому вместо начавшейся в эпоху реформ либерализации и опиравшихся на отечественную почву уголовного кодекса и уголовной статистики на страну октроировали австрийское уголовное право и судебную организацию, вернее, систему учета уголовной статистики. Данные венгерской уголовной статистики также собирала и обрабатывала венская статистическая дирекция, которая опубликовала их в томе „*Täfelu Zur Statistik der österreichischen Monarchie*“.

Несомненно, эта система учета даже в европейском масштабе представляла очень высокий уровень. Она собирала обильный материал в отношении всех этапов уголовного процесса, а также для анализа социологических и криминологических отношений преступности.

После временного восстановления венгерской конструкции в 1860—61 году, после восстановления прежних венгерских органов самоуправления, исчезли условия сбора данных — а именно, единые уголовный кодекс и процессуальный кодекс и централизованная судебная организация, вернее, нарушилась согласованность между статистическими образцами австрийского сбора данных и венгерской уголовно-правовой практикой, что привело к регрессу венгерской уголовной статистики.

В 1860-е годы в области вскрытия и познания венгерской общественной и экономической жизни выдающуюся роль играла Венгерская Академия Наук (до 1867 года). В рамках деятельности Академии наиболее выдающейся была деятельность *Шандора Конека* в области уголовной статистики. Конек уже ранее внимательно следил за результатами международной практики и теории уголовной статистики в этот период был самым активным приверженцем воссоздания и реорганизации венгерской уголовной статистики. С его именем связана первая взятая в самом узком смысле этого слова, научная обработка венгерской уголовной статистики, а также выдвижение, кроме детальной оценки данных, и методических статистических проблем.

Раздел № III охватывает период между 1867 и 1913 годом, в том числе на основе изменения политических и общественных отношений (уголовно-правовых, судебных и т. д.) периода, последовавшего вслед за компромиссом, анализирует формирование уголовной статистики в разбивку на следующие три подпериода): 1. 1867—1880; 2. 1881—1899; 3. 1900—1913. На первый период приходится формирование венгерской официальной уголовной статистики. Созданное в 1867 году статистическое управление, вернее, функционировавший в качестве его активного органа Общегосударственный статистический Совет, уже в 1867 году приступил к разработке системы венгерского уголовного статистического учета. В основу были взяты прежние австрийские образцы учета, которые — путем значительного упрощения — были приспособлены к отечественным судебным, юридическо-практическим и другим условиям. В начальный период, до отделения в 1871 году правосудия от государственного управления, данные довольно неполные и ненадежные вследствие неудовлетворительной службы данных, однако отсутствие единого уголовного кодекса препятствовало и в дальнейшем развитию сбора данных, которое стало систематическим, начиная с 1872 года.

Этой проблеме содействовал уголовный кодекс 1878 года и основанная на нем новая, но в методическом отношении продолжавшая оставаться попрежнему децентрализованной, поспешной система сбора данных 1881 года. Второй раздел занимается связанными с ней достижениями и недочетами. В этот период было введено — в венгерских условиях в первую очередь *Золтаном Ратом* — разделение функциональной и статистической деятельности правосудия, вернее, система осуществления этого принципа, создание централизованной уголовной статистики и введение связанных с ней индивидуальных учетных карточек.

Третий раздел включает в себя ознакомление и критику системы учетной децентрализованной индивидуальных карточек, введенной с 1 января 1900 года (карточка дел, касающаяся уголовных преступлений, и индивидуальные карточки в отношении лиц, совершивших преступления), вернее, дальнейшие изменения всей статистической системы. Значительным достижением реформы 1900 года является также и то, что в отличие от прежних периодов она принимала за единицы наблюдения дела, вернее, приговоры, вошедшие в законную силу. Самый же большой ее недостаток заключается в том, что на задний план была отеснена собственно криминалистика, недочеты этого факта были исправлены реформами 1903 года и 1908 годов. Учетная система венгерской уголовной статистики — за исключением небольших изменений — оставалась по существу неизменной с 1908 года вплоть до 1950 года.

III раздел кроме вышесказанного содержит статистическую уголовную литературу и критику данного периода. Выдающуюся роль сыграл в этот период *Золтан Рат*, который проводил новаторскую деятельность главным образом в интересах реорганизации сбора данных, после него *Бела Фелдеш* провел научную обработку взятой в более узком смысле моральной статистики, основанной на широком литературном материале.

После реформы 1904 года произошли существенные изменения в обработке данных официальной уголовной статистики и в публикации результатов этой работы. В период между 1904 и 1913 годом вышло под редакцией *Яноша Буд* и соответственно *Ласло Кенеди* два довольно обширные и детальные, имеющие научные претензии уголовно-статистические сообщения, каждый из которых охватывал пятилетний период.

Раздел IV обсуждает период уголовной статистики в годы, прошедшие между двумя мировыми войнами. После первой мировой войны приостановился размах в развитии официальной уголовной статистики, наблюдавшийся на рубеже прошлого и двадцатого столетий. Этот регресс пытались восполнить те специальные статьи и труды, которые занимались в первую очередь тенденцией и оценкой преступности во время и после окончания войны. Относящиеся сюда труды (*Карой Шнеллер*, *Держе Лаки*, *Эрвин Хакер*) заслуживают внимания

в особенности с криминалстатистической методической точки зрения. С методической точки зрения выдающейся является деятельность Хакера, который выделился в области международного сопоставления преступности. В 1930-е годы в венгерской уголовной статистической литературе — главным образом благодаря трудам *Эрвина Палоши* — появились и математические статистические методы. В заключение V раздел дает довольно сжатый обзор положения и проблем венгерской уголовной статистики после 1945 года. В 1951 году снова была децентрализована уголовная статистика, которая и в дальнейшем продолжала базироваться на вошедшие в силу судебные приговоры и решения. Игнали — вернее и еще и ныне играют — значительную роль в новом направлении развития нашей уголовной статистики развертывание и размах культивирования в Венгрии криминологии. Во все больших размерах возрастает потребность во вскрытии преступности как общественного явления и характерных для него признаков статистическими методами. Частичному удовлетворению этой научной потребности служит и введение в 1964 году единой милицейско-прокурорской статистики.

DR. JÓZSEF BALÁZS

AUSBILDUNG UND ENTWICKLUNG DER UNGARISCHEN
KRIMINALSTATISTIK — MIT BESONDERER RÜCKSICHT
AUF IHRE METHODISCHEN FRAGEN

(Zusammenfassung)

Als Fortsetzung seiner Mitteilung, betitelt: „Erste Erscheinung und Gestaltung der Theorie der Kriminalstatistik in der statistischen Wissenschaft“, bearbeitet der Verfasser im vorliegenden Aufsatz die Geschichte der ungarischen Kriminalstatistik. Dieses lückenfüllende Studium bespricht in erster Reihe die offizielle, ungarische Kriminalstatistik, arbeitet sie unter Verwendung der Daten auf. Parallel damit wird ein Versuch unternommen, die wissenschaftliche Pflege der einheimischen Kriminalstatistik zu erörtern, wobei epochenweise auf die politischen, gesellschaftlichen Verhältnisse und im allgemeinen auf die statistische Situation hingewiesen wird. Das vorliegende Studium vermeidet die Daten der Kriminalstatistik — die Dynamik der Kriminalität, die Daten ihrer Zusammensetzung — zu besprechen, zu bewerten. Statt dessen weist der Verfasser nur fallweise auf die Entwicklungsrichtung und auf die bezeichnenden Züge der Kriminalität hin. Er beruft sich im weiteren nach Bedarf auf die theoretischen und praktischen Verhältnisse der internationalen Kriminalstatistik, um das Niveau der ungarischen Kriminalstatistik vergleichen und ihre eventuellen Einflüsse aufdecken zu können.

Auf Grundlage der politischen, gesellschaftlichen und innerhalb dieser der strafrechtlichen Verhältnisse Ungarns stellt das Werk die komplexe Bewertung der einheimischen Kriminalstatistik im angeführten Sinne — auf fünf Kapitel, zugleich auf fünf Epochen zerlegt, — vor.

Im Kapitel I. weist der Verfasser darauf hin, dass die bisherigen statistisch-geschichtlichen, bzw. rechtsgeschichtlichen Forschungen keine bestimmte Antwort auf die Frage geben, von welchem Zeitpunkt an die ungarische kriminalstatistische Praxis, das kriminalstatistische Datensammlung zu datieren ist. Auf Grund verschiedener Quellen kann angenommen werden, dass die grundlegendsten Kriminaldaten, — in erster Reihe die des Gefängniswesens — bereits im XVIII. Jahrhundert in Evidenz gehalten wurden. Erst in Verbindung mit dem kriminalrechtlichen Gesetzentwurf vom Jahre 1843, erhebt sich auch offiziell ein Anspruch zur allgemeinen Aufnahme der einheimischen Verbrechen. Damals wurden auch Ausweise im Interesse der Kodifizierungsarbeiten über die Zahl der Gefangenen, die während der Jahre von 1831 bis 1840 in den Gefängnissen der Munizipalbehörden, der Städte und der Patrimonialgerichte verhaftet gehalten wurden; weiters über den Zustand der Gefängnisse und über die Todesstrafen verfertigt. Obwohl diese Tabellen die einheimische Kriminalität noch nicht treu widerspiegeln, können sie doch trotz all ihrer Mängel vom Gesichtspunkte der ungarischen Kriminalstatistik aus für die ersten, bedeutendsten Anfänge gehalten werden, da sie laut der grundlegenden, demographischen Kenntnisse, zerlegt nach Gebieten, die Daten der Verurteilten, Gefangenen mitteilten. Dieser Abschnitt erörtert noch die literarische, wissenschaftliche Tätigkeit von *M. Schwartner*, *E. Fényes*, *K. Balla*, sowie von *L. Bitnicz*.

Kapitel II. bespricht die Verhältnisse nach dem Sturz des ungarischen Freiheitskampfes von 1848/49 bis zum Ausgleich von 1867. In dieser Periode wurde der Wirkungskreis der österreichischen Verwaltungsorgane, Institutionen im Zeichen der Erneuerung, des streng zentralistischen, absolutistischen, „Gesamtreich“-Systems auch Ungarn ausgedehnt. Dementsprechend wurden österreichisches Strafrecht, Gerichts-

organisation, bzw. kriminalstatistisches Aufnahmesystem anstatt der im Reformzeitalter begonnenen Liberalisierung und des Strafgesetzbuches und der Kriminalstatistik einheimischer Eigenart auf das Land oktroyiert. Auch die ungarischen kriminalstatistischen Daten wurden von der Wiener Statistischen Direktion gesammelt und aufgearbeitet, welche dann in den Bänden: „Tafeln für Statistik der österreichischen Monarchie“, veröffentlicht wurden. Zweifellos vertritt dieses System auch in europäischer Relation ein sehr hohes Niveau. Mit Hilfe dieses Systems wurden reichliche Daten gesammelt, die zur Analyse aller Abschnitte des strafrechtlichen Verfahrens und auch der soziologischen, kriminologischen Verhältnisse der Kriminalität dienen konnten. Durch die provisorische Restitution der ungarischen Verfassung von 1960/61, infolge der Wiederherstellung der ungarischen Munizipalbehörden hörten die Datensammelbedingungen — namentlich das einheitliche Strafgesetzbuch und die einheitliche Prozessordnung, die zentralisierte Gerichtsorganisation — auf, bzw. löste sich der Einklang zwischen den österreichischen Aufnahmeverordnungen und der ungarischen strafrechtlichen Praxis auf, was einen Rückfall der Pflege der ungarischen Kriminalstatistik zur Folge hatte.

In den 1860-er Jahren (bis 1867) spielte die Ungarische Akademie der Wissenschaften eine hervorragende Rolle in Erschliessung und Bekanntmachung des einheimischen gesellschaftlichen, wirtschaftlichen Lebens. Auch innerhalb der Akademie ist die kriminalstatistische Arbeit von S. Konek am wichtigsten; er beobachtete bereits seit langem auch die praktischen und theoretischen Ergebnisse der internationalen Kriminalstatistik, und wurde in dieser Epoche der aktivste Apostel der Neuorganisation der ungarischen Kriminalstatistik. An seinen Namen knüpft sich die erste, im engsten Sinne des Wortes wissenschaftliche Pflege der ungarischen Kriminalstatistik, so neben der ausführlichen Bewertung der Daten auch das Aufwerfen von statistisch-methodischen Problemen.

Kapitel III. umfasst die Epoche zwischen 1867 und 1913. In diesem wird die Gestaltung der Kriminalstatistik, — entsprechend den Änderungen der politischen, gesellschaftlichen (strafrechtlichen) die Gesetzpflege betreffende Verhältnisse, — auf folkende drei Unterepochen aufgeteilt analysiert; 1. 1867—1880; 2. 1881—1899; 3. 1900—1913.

Auf die erste Unterepoche entfällt die Ausbildung der ungarischen, offiziellen Kriminalstatistik. An der Ausarbeitung eines einheimischen, kriminalstatistischen Aufnahmesystems wurde bereits im Jahre 1867 von dem im selben Jahr aufgestellten Statistischen Amt, bzw. vom Statistischen Landesrat — das als aktives Organ des ersteren wirkte — begonnen. Als Grundlage wurden die früheren österreichischen Aufnahmeformulare genommen, die — wesentlich vereinfacht — den einheimischen, die Gesetzpflege betreffenden, rechtausübenden usw. Verhältnissen angepasst wurden. In der Anfangsperiode, bis zur Trennung des Justizwesens von der Verwaltung im Jahre 1871, sind die Daten infolge der stockenden Angabenerlieferung mangelhaft und unverlässlich; die weitere Entwicklung der von 1872 angefangen regelmässig gewordenen Datensammlung wurde durch den Mangel eines einheitlichen Strafgesetzbuches gehemmt.

Diesem Problem wurde durch das Strafgesetzbuch vom Jahre 1878 und durch das sich auf dieses aufbauende, neue Aufnahmesystem vom Jahre 1881 abgeholfen. Das neue System blieb aber methodisch das alte, dezentralisierte, Listen-Aufnahmesystem. Mit den an dieses sich knüpfenden Ergebnissen, Mangelhaftigkeiten, befasst sich der zweite Abschnitt. In dieser Periode wurde die Trennung der Justizfunktion von der statistischen Tätigkeit — in einheimischer Relation in erster Reihe von Z. Ráth — aufgeworfen. Es wurde zu dieser Zeit mit der Gestaltung des statistischen Systems, mit der Verwirklichung der zentralisierten Kriminalstatistik, sowie mit der Einführung der sich ihr anknüpfenden individuellen Aufnahmekartons begonnen.

Im dritten Abschnitt wird das am 1. Januar 1900 eingeführte, dezentralisierte Aufnahmesystem auf Grund individueller Kartons (Schriftblatt bezüglich der Verbrechen, individuelles Blatt bezüglich der Verurteilten) besprochen und kritisiert; dieser Abschnitt enthält auch die weitere Modifikation des Aufnahmesystems. Als ein bedeutender Erfolg der Reform vom Jahre 1900 kann angesehen werden, dass als Beobachtungseinheit — von den früheren Systemen abweichend — nur die rechtskräftig abgeschlossenen Sachen, bzw. Urteile betrachtet werden. Ihr grosser Mangel ist dagegen, dass die eigentliche Kriminalstatistik in den Hintergrund gestellt wurde; dieser Mangel wurde erst durch die Reformen der Jahre 1903 und 1908 behoben.

Das einheimische kriminalstatistische System ist seit dem Jahre 1908 — von kleinen Modifikationen abgesehen — bis zum Jahre 1950 im Wesen unverändert geblieben.

Kapitel III. enthält darüber hinausgehend die kriminalstatistische Literatur und Kritik der Epoche. Eine hervorragende Rolle spielte in dieser Epoche Z. Ráth, der eine bahnbrechende Tätigkeit besonders im Interesse der Neuorganisation der Datensammlung ausübte. B. Földes war der erste, der die in engerem Sinne verstandene Moralstatistik auf breiter literarischer Grundlage wissenschaftlich pflegte.

Nach der Reform im Jahre 1904 erfolgte eine wesentliche Änderung in der Datenaufarbeitung der offiziellen Kriminalstatistik und auch in der Publikation der Ergebnisse. Zwischen den Jahren 1904 und 1913 erschienen zwei kriminalstatistische Mitteilungen in der Redaktion von J. Bud, bzw. L. Kenedy. Diese enthielten je eine fünfjährige Periode, waren sehr umfangreich und ausführlich und von hohem wissenschaftlichem Anspruch.

Kapitel IV. bespricht die Periode der Pflege der Kriminalstatistik zwischen den zwei Weltkriegen. Nach dem ersten Weltkrieg stockte der Aufschwung der offiziellen Kriminalstatistik, wie sie sich nach dem Jahrhundertwechsel offenbarte. Diesen Rückfall wollten jene Fachartikel und Studien verhindern, die sich in erster Reihe mit den Tendenzen, mit der Bewertung der Kriminalität während und nach dem Krieg befassten. Die diesbezüglichen Studien (K. Schneller, D. Laky, E. Hacker) sind besonders von kriminalistischem, methodischem Gesichtspunkte aus beachtenswert. Methodisch ist die Tätigkeit von Hacker hervorragend; er erwarb sich besonders auf dem Gebiete des Vergleiches der internationalen Kriminalität grosse Verdienste. In den 30-er Jahren nahmen auch die mathematisch-statistischen Methoden — besonders infolge der Studien von E. Pálosi — ihren Platz in der ungarischen kriminalstatistischen Literatur ein.

Schliesslich bietet Kapitel V. eine sehr gedrungene Übersicht der Lage und Probleme der einheimischen Kriminalstatistik nach 1945. Im Jahre 1951 wurde die Kriminalstatistik wieder dezentralisiert; sie beruht aber auch weiter auf rechtskräftigen Gerichtsurteilen. In der neueren Entwicklung der ungarischen Kriminalstatistik spielte und spielt auch heute noch die Entfaltung und der Aufschwung der einheimischen Pflege der Kriminologie eine bedeutende Rolle. Immermehr wächst der Anspruch, die Kriminalität, als eine gesellschaftliche Erscheinung, sowie die sie bezeichnenden Kenntnisse mit Hilfe der Methoden der Statistik zu klären. Der Befriedigung dieses wissenschaftlichen Anspruches soll auch die Einführung der einheitlichen polizeilich-staatsanwältlichen Statistik vom Jahre 1964 teilweise dienen.